ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା — ଦ୍ୱାବିଂଶ

ପ୍ରାଚୀ

ଶଶୀ ସେଣା

ପ୍ରତାପ ରାୟ

ନଂ ....
ତା ....

ଶଶିସେଣା

ପ୍ରତାପ ରାୟଙ୍କ କୃତ

ଟୀକା ଓ ମୁଖବନ୍ଧ ସହ

ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ଦ୍ୱାରା

ସଂକଳିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ

ମୂଲ୍ୟ ଆଠଅଣା ମାତ୍ର

ମୁଖବନ୍ଧ

ପୁରାଣ-ସାହିତ୍ୟରେ କାଳ୍ପନିକତାର ଅତିରଞ୍ଜନ ବା ଅତି-ମାନୁଷିକତାର ଆକ୍ଷେପ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର କାବ୍ୟଯୁଗରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମାର୍ଜିତ ହୋଇ କ୍ରମେ ଶୈଶବର ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ବା ସହଜ ବିସ୍ମୟ ଭଙ୍ଗୀ ପରିହାର କରିଥିବାରୁ କାବ୍ୟ-ରାଜ୍ୟରେ କଳ୍ପନାର ବିଳାସ ତଳେ ଅଦ୍ଭୁତ ଚମତ୍କାରିତା ବା ବିସ୍ମୟ-ଜଡ଼ିତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ଅଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଜାତୀୟ ଜୀବନ ପ୍ରଭାତର ତନ୍ଦ୍ରାରେ କଳ୍ପନାର ଅତି-ମାନୁଷିକତା ଏକପ୍ରକାର ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କହିଲେ ଚଳେ । ଅମା-ରଜନୀର ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ପରେ ଆକସ୍ମିକ ଆଲୋକର ବିଳାସ ନବ ନବ ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁନଶ୍ଚ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳର ଜାତୀୟ ଜାଗରଣ ଦିବସରେ ସେ ଅତିମାନୁଷିକ ଅତିରଞ୍ଜନ ସର୍ବତୋଭାବେ ତିରୋହିତ ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ ଇତିହାସ ମାନଙ୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ କଳ୍ପନା-ଚମତ୍କାରିତା ଦେଖିବାକୁ ପାଉ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର କାବ୍ୟ ଯୁଗରେ ତାହାର ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଭାସ ମାର୍ଜିତ ରୁଚିର ବହିରାବରଣ ଭେଦକରି ଫୁଟି ଉଠିଥିବାର ଦେଖା ହୁଏ । ବିଦଗ୍ଧ-ଚିନ୍ତାମଣିରେ ଯୋଗମାୟାର ଅବତାରଣା ଏବଂ ଲାବଣ୍ୟବତୀରେ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକର ପ୍ରସ୍ତାବନା ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ଏହି ଉକ୍ତିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ । ଏପରି ହେଲେହେଁ ଏତିକି ସ୍ମରଣ ରଖିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ, ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ କାବ୍ୟଯୁଗର ମାର୍ଜିତରୁଚି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଯୁଗ ଯୁଗ ବ୍ୟାପୀ ସାଧନା ଆବ-

ଶ୍ୟକ ହୋଇଥିବ । ଏହି ସାଧନାର ସନ୍ଧିସ୍ଥଳରେ ଅର୍ଥାତ୍—ଏକ-ପକ୍ଷରେ କଳ୍ପନାର ଅଦ୍ଭୁତ ଚମତ୍କାରତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ଉଦ୍ରେକିତ ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ତହିଁରେ ମାନବୋଚିତ ଚିତ୍ରଣ କୌଶଳ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ—ଜାତୀୟ ଚିନ୍ତାର ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଲୋଚିତ ଏହି 'ଶଶିସେଣା' କାବ୍ୟର ଉଦ୍ଭବ ।

କେଉଁ ସମୟରେ 'ଶଶିସେଣା'ର କବି ପ୍ରତାପ ରାୟ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ ବା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ, ତାହା ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଉକ୍ତିର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କବିଙ୍କର ସମୟ ନିରୂପଣ ଆବଶ୍ୟକ । କବି କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱକାଳର କୌଣସି ସୂଚନା ଦେଇଯାଇ ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସେ ସ୍ୱୀୟ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରାଚୀନ ରୀତିର ପରିଚାୟକ । କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଅନେକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ଅଛି, ଯାହା କବିଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନତା ସପ୍ରମାଣ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦରେ ଦେବଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଟେ, ସ୍ୱାମୀରେଣ, ପ୍ରଲମ୍ବ, ଯାଅସି ଓ ଉଡ଼ଙ୍ଗ-ଶିଷ; ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦରେ କଣୟ, ଶୟଳ ; ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦରେ ପୁଚ୍ଛା, ପଢ଼ାବନ୍ତି, କରିବନ୍ତି; ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦରେ ବହନ, ଧରସି, କୋପେଣ ଉଲଗି; ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦରେ ଧାତକାରେ, ଜନ୍ଦନ; ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦରେ ନର୍ତ୍ତୀକାଲ, ପାରୁଆ, ବରେହା, ଧୋଇତେ, ମନ-ହୁଅଲ ଓ ରାଢ଼େଣୀ; ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦରେ ପଥରେଣ, ବଜାରନ୍ତ ଓ ଚକୋଆ; ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦରେ ଦହୁଡ଼, ବଣେ ହେସା, ବେହାଇ, ମୁହାଁସ ଓ ଚଡୋଇ; ଦ୍ୱାଦଶ ଛାନ୍ଦରେ ଶୁଭଲ୍ଲ; ବନୋଇଣ ଓ ଲେୟେ; ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦରେ ଗାୟେଣୀ, ନୂଆସିବା

(ନ ଅସିବା), ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦରେ କାହ୍ନଣା, ବସନ୍ତ, ଓ ଦେଶାକ୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାନ୍ଦର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଯେଉଁ ବାଣୀମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ ଅଛି, ସେ ସକଳ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସମର୍ଥନ କରେ । ସପନ ଚେଉଆ, ଚକ୍ରକେଳି, ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ, ଅଳସୀ ବାଣୀ ବା ଘୋଷି ସଂଘାଦ ବାଣୀ, କଳସା ବାଣୀ, ମୁନିବର ବାଣୀ ଏବଂ ଚଳଘଣ୍ଟ ବାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ଏବଂ ତତ୍ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍କଳର ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ କୃତିମାନଙ୍କରେ ଦେଖି-ବାକୁ ମିଳେ । ତାହା ଛଡ଼ା କାବ୍ୟର ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦରେ "ଉଷା ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ—ନଳିନୀ ଗଉଡ଼ା ବାଣୀ," ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦରେ "ରାଗ ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀ—ଯୁବତୀକୁଳ ଶିରୋମଣି ବାଣୀ" ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦରେ "ରାଗ ଆହାରୀ—ସପନେ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ଲଭ ଅଙ୍ଗନା" ଆଦି ବାଣୀମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଅନୁମାନ ଦୃଢ଼ରୁ ଦୃଢ଼ତର ହୁଏ । କବି ଶିଶୁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଉଷାଭିଳାଷର ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ ପରି ନଳିନୀ ଗୌଡ଼ା ରାଗରେ ଲିଖିତ । ପୁନଶ୍ଚ ୧୩ଶ ଛାନ୍ଦର 'ଯୁବତୀକୁଳ ଶିରୋମଣି' ବାଣୀଟି ଉଷା କାବ୍ୟର ନବମ ଛାନ୍ଦର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ପଦ—"ଯୁବତୀକୁଳ-ଶିରୋମଣି ସୁବେଶ ପୁରୁଷ ଭୂଷଣ ସାର" ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ସେହି ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ ରାଗରେ ଲିଖିତ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦର "ସପନେ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ଲଭ ଅଙ୍ଗନା" ବାଣୀଟି ମଧ୍ୟ ଉଷାଭିଳାଷର ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦର ୨ୟ ପଦ—"ସପନେ ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ଲଭି ଅଙ୍ଗନା ବଇଦେହ ବାଉଳି ବଚନ" ସଙ୍ଗେ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟ ସେହି ଆହାରୀ ରାଗରେ ରଚିତ । ଏ ସମସ୍ତ ଦେଖି ଶିଶୁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଉଷାଭିଳାଷ ପ୍ରଣ-

ଯୁଗ ପରେ ଶଶିସେଣା ରଚିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଊଷାଭିଳାଷର ମୁଖବନ୍ଧରେ ତାହା ୧୫୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇ ଥିବାର ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି । ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟ ରଚିତ ହେବା ସମୟକୁ ଊଷାଭିଳାଷ ଦେଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଓ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରି ସାରିଥିବାର ଅନୁମାନ ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ତାହା ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଗାୟକମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ନିମିତ୍ତ ହେଉ ବା ସେହିପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ, ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟରେ ଊଷାଭିଳାଷର ବାଣୀମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଊଷାଭିଳାଷର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ଏକଶତ ବର୍ଷ ଧରିନେଇ ତାହା ୧୫୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କଲେ ୧୬୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଶଶିସେଣା ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । କାବ୍ୟଟିର ରଚନା କାଳରେ କବିଙ୍କର ବୟସ ୨୫ ବା ୩୦ ବର୍ଷ ହୋଇଥିବାର ଯଦି ଧରାହୁଏ, ତେବେ ୧୬୩୦ କିମ୍ବା ୧୬୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରତାପ ରାୟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କୁ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗର କବି ଏବଂ ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟକୁ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଯୁଗର ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ମତ ପୋଷଣ କରିବା ସର୍ବତୋଭାବେ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । କାବ୍ୟଟି ଆମୂଳଚୂଳ ପାଠକଲେ ସମାଲୋଚକ ଗଣ ଦେଖିପାରିବେ ଯେ, ତହିଁରେ ଭଞ୍ଜଯୁଗର ଅପ୍ରାକୃତିକତା ତଥା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲଙ୍କାରିକ ଶବ୍ଦାଡ଼ମ୍ବରରେ କବିତ୍ୱ ଅତିରଞ୍ଜିତ ବା ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ, ପରନ୍ତୁ ଶାରଦଗଗନର ମେଘ ବିମୁକ୍ତ ଶଶୀ ପରି କବିତ୍ୱର ପ୍ରଭା ଏବଂ କବିର ପ୍ରତିଭା ସରଳ ସହଜ ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

କବି ପ୍ରତାପ କାବ୍ୟର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନିଜର ଆତ୍ମ ପରିଚୟ କିମ୍ବା ବଂଶ ପରିଚୟ ଦେଇ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଉତ୍କଳର କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସେ ଅଳଂକୃତ କରିଥିଲେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଦୁରୂହ । 'ରାୟ' ଉପାଧି ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ଜାତିରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ଯାଇପାରେ । ଅବତରଣିକାରେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାନ୍ଦର ଉପସଂହାରରେ ନୀଳାଚଳନାଥଙ୍କର ନାମୋଚ୍ଚାରଣ ଓ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ ଯେ, ସେ ସ୍ୱଜୀବନ କାଳରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଧାମରେ ବାସ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦରେ କାବ୍ୟର ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆରଣ୍ୟକ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଓ ବୃକ୍ଷ ଲତାଦିର ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖାଯାଏ ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, କବି ଗଡଜାତ ବା ଗଡଜାତ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କିମ୍ବା ଅରଣ୍ୟ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି ଏକ ଜନପଦର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷ ସନ୍ଧାନ ପାଠକ ମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅକ୍ଷମ କହିଲେ ଚଳେ ।

କାବ୍ୟଟିର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା କଲେ, ପୁରାଣ ଯୁଗର ଅଦ୍ଭୁତ କଳ୍ପନା ଏବଂ କାବ୍ୟ ଯୁଗର ମାର୍ଜିତ ରୁଚି—ଉଭୟର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟ ପାଠକ ତଥା ସମାଲୋଚକର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ନାୟିକାର ନାମାନୁସାରେ କାବ୍ୟଟିର ଶଶିସେଣା ନାମକରଣ ହୋଇ ଅଛି । ଅମରାବତୀ ରାଜ୍ୟର ନୃପତି ବିକ୍ରମ କେଶରୀଙ୍କ କନ୍ୟା ଶଶିସେଣା ଏବଂ ତଦୀୟ ମନ୍ତ୍ରୀ କୁଶଳ ରମଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅହିମାଣିକ୍ୟ— ଉଭୟଙ୍କ ଜୀବନର ବିଚିତ୍ର ଘଟଣାବଳି ଏବଂ ପତି ପତ୍ନୀ ହିସାବରେ •

ଉଭୟଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରେମ-ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କାବ୍ୟର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ । କେଉଁ କଥାବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ ଏବଂ କି ପ୍ରକାର କଳ୍ପନାର ସହାୟତାରେ କାବ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ପରିସ୍ଫୁଟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଯେଉଁ ଗଳ୍ପମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହଳାହଳ କୁମର ବା ଶଶିସେଣା ଅଭିମନ୍ୟୁ ଗଳ୍ପ ଏକତମ । ମାଁ କମ୍ବା ବୁଢ଼ୀ ମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ଏହି କଥାଟି ଶୁଣିଥିଲେହେଁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଅନୁରୋଧରେ ତାହାର ସାରାଂଶ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

"ଥରେ ନାଗରଜା ପୁଅ ହଳାହଳ କୁମର ମଞ୍ଚ ଦେଖିବାକୁ ଆସି ସାପ ଛୁଆଟିଏ ହୋଇ ନଈରେ ଖେଳୁଥିଲା । ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାଟିଏ ସେହି ନଈରେ ଗାଧୋଇଲା ବେଳେ ସାପଛୁଆଟି ତାହାର ଅଜାଣନ୍ତରେ ତା ଖାଳରେ ପଶି ଯାଇଥିଲା । ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ଖାଳ ଆଣି ଘରେ ରଖି ଦେଇଥିଲା । ତା ଭାରିଯା ଖାଳରେ ସାପଛୁଆ ଦେଖି ଯେମିତି ପାଣି ଢ଼ାଳି ଦେଲା ସେମିତି ତାହା ସୁନ୍ଦର ଶିଶୁଟିଏ ହୋଇଗଲା । ସେ ପିଲାଟିକୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ନାଁ ଦେଇ ବଡ଼ ଯତ୍ନରେ ସେ ପାଳିଲା । ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଡ଼ ହେଲାରୁ ରଜାଙ୍କ ଚଟ୍ଟଶାଳୀକୁ ଗଲା । ସେଠାରେ ରଜା ଝିଅ ଶଶିସେଣା ପଢ଼ୁଥାଏ । ଥରେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ଖଡ଼ି ତା ଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ିଗଲା । ଶଶିସେଣା ତାହାକୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ନେଇ ଖଡ଼ି ଦେଲା । 'ସତ୍ୟ'ର କଥା ପଚାରନ୍ତେ ସେ ଅଭିମନ୍ୟୁକୁ କହିଲା ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବିଭା ହେବ । ତହୁଁ ଦିନକର ଦୁର୍ଦ୍ଦୈଯୋଗ ବିଚରା ବିଚରି ହୋଇ ବାରହାତ ଖଣ୍ଡାଧରି ଗୋଟାଏ ମଟ୍ଟିଆ ଘୋଡା ଉପରେ ବସି ବିଦେଶକୁ ପଳାଇଲେ । ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଠେକୁଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ପଡ଼ିଥିଲା ।

'ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ବହୁତ କାମରେ ଲାଗିବି' ଏହା ସେ କହିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଘୋଡା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ବାନ୍ଧି ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେ । ତହୁଁ ଯାଉଁ ୨ ବାଟରେ କୁଲା, ବାଉଁଶିଆ ଓ ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହାକୁ ଠେକୁଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ କହିବା ଅନୁସାରେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେ । ଏହିପରି ଯାଉଁ ୨ ରାତି ହୋଇ ଯିବାରୁ ଗୋଟାଏ ବୁଢୀ ଅସୁରୁଣୀ ଘରେ ସେମାନେ ବସା କରି ରହିଲେ । ସେ ବୁଢ଼ୀର ସାତ ପୁଅ । ସେମାନେ ଯେମିତି ଘରକୁ ଫେରିଲେ ସେମିତି ବୁଢୀ କହିଲା—ତୁମପାଇଁ ଭଲ ଖାଇବା ଦରବ ଘରେ ରଖିଛି ; ଯା ଖାଇବ । ଅସୁରେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ସେ ସବୁ କବାଟ କିଳି ଶୋଇଛନ୍ତି । ସେଉଠୁ ପଚାରିଲେ ତୁମେ କିଏ? ଠେକୁଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ ଜବାବ ଦେଲା—ଆମେ ଅସୁରଙ୍କ ଶଶୁର । ସେମାନେ ଜିଭ ପାଟି ଓ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇବାକୁ ପଚାରିଲାରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡଟି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି କୁଲା, ବାଉଁଶିଆ ଓ ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହା ଦେଖାଇ ଦେଲା । ଅସୁରେ ତା ଦେଖି ଡ଼ରି ପଳାଇଲେ । ରାତି ଅଧରେ ଠେକୁଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଓ ଶଶିସେଣାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ସବୁକଥା କହିବାରୁ ସେ ଦୁହେଁ ସେହିକ୍ଷଣି ସେଠୁ ଚାଲିଗଲେ । ସକାଳେ ଅସୁରେ ଦେଖିଲେ, କେହି ନାହାନ୍ତି । ବୁଢୀ କହିଲା—ମୁଁ ଘୋଡ଼ା ଲାଙ୍ଗୁଡରେ ସୋରିଷ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛି, ସେ ତ ବୁଣି ହୋଇ ହୋଇକା ଯାଉଥିବ ଓ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗଛ ଉଠି ଉଠିକା, ଫୁଲ ଫୁଟି ଫୁଟିକା ଯାଉଥିବ । ତମେ ପଛେ ପଛେ ଗଲେ ନିଶ୍ଚେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବ । ତହୁଁ ଅସୁରେ ଧାଇଁଲେ ଓ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ଅଭିମନ୍ୟୁ ପଛରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ବେତମଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ାଏ ବୁଣିଦେଲା ଯେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ବେତବଣ ହୋଇଗଲା । ଅସୁରେ ବେତ କଣ୍ଟା ନ ମାନି ଗୋଡାଇଲେ । ସେଉଠୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଅଙ୍ଗାର ଗୁଡାଏ

ଗୁଣି ଦେଲା ଯେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ହୁ ହୁ ହୋଇ ନିଆଁ ଜଳି ଉଠିଲା । ଅସୁରେ ତାଙ୍କୁ ବି ଡେଇଁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ଏହା ଦେଖି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଫୁ ଫୁ କରି ଫୁଙ୍କି ଦେଲା ଯେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଚାରିଆଡ଼େ କୁହୁଡ଼ି ଘୋଟି-ଗଲା ଓ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଦେଖା ଗଲା ନାହିଁ । ଅସୁରଯାକ ସେ କୁହୁଡ଼ିକୁ ନ ମାନି ଗନ୍ଧ ବାଟ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଇଠୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବାର ହାତ ଖଣ୍ଡା ବୁଲାଇ ଛ'ଟା ଅସୁରଙ୍କୁ ହାଣି ପକାଇଲା । ସବା ସାନ ଅସୁର ଟିମା ତଳରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା—ମତେ ମାରନା—ମୁଁ ତୁମ ଚାକର ହୋଇ ସେବା କରିବି । ତାର ଏହି ବିକଳଯୁକ୍ତ କଥାରେ ଶଶିସେଣା ତରଳି ଯାଇ ଅଭିମନ୍ୟୁକୁ କହିଲା—ହଉ ତେବେ ତାକୁ ମାରନା । ତହୁଁ ଟିମାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ସେ ଦୁହେଁ ଥୋଡ଼ାଏ ବାଟ ଚାଲି ଗଲେ, ଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ନିକାଞ୍ଚନ ଥାନରେ ରହିଲେ । ଶଶିସେଣା ଭାତ ରାନ୍ଧିଲା । ଅଭିମନ୍ୟୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ବାହାରିଲା । ଟିମା ତା ସାଙ୍ଗରେ ଭଣ୍ଡାରୀ ହୋଇ ତେଲ ଧରି ପୋଖରୀ କୂଳକୁ ଗଲା । ସେଠି ତାକୁ ତେଲ ଲଗାଇ ଦେଉ ଦେଉ କଦର କରି ବାର ହାତ ଖଣ୍ଡାରେ ତାକୁ ହାଣି ପକାଇ ଗଣ୍ଡିଟାକୁ ଗିଳିଦେଲା; ପୁଣି ହାତ, ଗୋଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ ପୋଖରୀ କୂଳ ବାଲିରେ ପୋତି ପକାଇ ନିଜେ ତାର ଲୁଗା ପଟା ପିନ୍ଧି ଫେରି ଆସିଲା । ଶଶିସେଣା ତାକୁ ଅହିମାଣିକ ମଣି ଖାଇବାକୁ ଦେଲା । ସେ ତ ଅସୁର, ଖାଉଁ ଖାଉଁ ହାଣ୍ଡିକ ଯାକ ଭାତ ସବୁ ଖାଇ ପକାଇଲା । ଏହା ଦେଖି ଶଶିସେଣା କାବା ହୋଇ ତାକୁ ପଚାରିଲା—ତୁମେ ତ ଅଇଲ, ଟିମା କୁଆଡ଼େ ଗଲା କି? ସେ ହସି ହସିକା କହିଲା—ମୁଁ ପରା ଟିମା ! ଅଭିମନ୍ୟୁ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ି ମରିବାରୁ ତାହାର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି କରି ଆସିଛି !! ଏହା ଶୁଣି ଶଶିସେଣା ରାଗି ଯାଇ ବାରହାତ ଖଣ୍ଡା ଟିମାକୁ ଉଞ୍ଚାଇ

କହିଲା—ଅଭିମନ୍ୟୁ କୋଉଠି ମରି ପଡ଼ିଛି ଦେଖ, ନଇଲେ ଏହି ଖଣ୍ଡାରେ ଏଇକ୍ଷଣି ତୋତେ ଦିଖଣ୍ଡ କରିଦେବି । ଏଥିରେ ଝିମାଙ୍କୁ ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ଉପରେ ଯୋଉଠି ଗୋଡ ହାତ ପୋତି ଥିଲା ଦେଖାଇଲା; ଗିଳିଲା ଗଣ୍ଡିଟାକୁ ବାନ୍ତି କରି ପକାଇଲା । ଶଶିସେଣା ସେ ହାତ, ଗୋଡ, ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି ଏକାଠି ଯୋଡି ଦେଇ ସେଠି ବସି କାନ୍ଦିଲା । ରାତି ଅଧରୁ ବଳିଲାଣି, ଏହି ସମୟରେ ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀ ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ । ଦଇବ ଯୋଗକୁ ତାଙ୍କ କାନରେ ଶଶିସେଣାର କାନ୍ଦଣା ବାଜିଲା । ସେମାନେ ସେଠାକୁ ଆସି ଫୁଲପାଣି କରି ତିନି ମୁଠା ଛିଞ୍ଚି ଦେବାରୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜୀଇ ଉଠିଲା । ହରି ପାର୍ବତୀ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ । ଶଶିସେଣା ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆଗରେ ସବୁ କଥା କହିବାରୁ ସେ ରାଗରେ ଝିମା ଅସୁରକୁ ହାଣି ପକାଇଲା ଓ ସେହିକ୍ଷଣି ଶଶିସେଣା ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ବାହାରିଲା । ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ଭାରି ଶୋଷ ଲାଗିବାରୁ ସେ ଶଶିସେଣାକୁ ଗୋଟାଏ ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳେ ବସାଇ ଗାଁ ଭିତରକୁ ପାଣି ପାଇଁ ଗଲା । ସେ ଗାଁର ଜ୍ଞାନଦେଇ ମାଲୁଣୀ ଅଭିମନ୍ୟୁକୁ ଦେଖି ଘରକୁ ଡାକି ନେଲା ଓ କଳା ଫୁଲଟିଏ ଶୁଙ୍ଘାଇ ଦେଇ ତାକୁ କାଳିଆ ମେଣ୍ଢାଟିଏ କରି ଦେଲା । ଅଭିମନ୍ୟୁ ନ ଫେରିଲାରୁ ଶଶିସେଣା ଗାଁ ଭିତରେ ତାକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଗଲା । ସେ ସମୟରେ ସେ ଗାଁରେ ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଡା ମାତି ଭାରି ଜୁଲମ କରୁଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ରାଜା ଧେଣ୍ଡୁରା ଦେଲେ, ଯେ ଗଣ୍ଡାକୁ ମାରି ଦେବ ତାକୁ ସେ ଝିଅ ବିଭା ଦେବେ । ଏ କଥା ଶୁଣି ଶଶିସେଣା ମରଦ ବେଶ ଧରିଲା, ବାରହାତ ଖଣ୍ଡା ବୁଲାଇ ଗଣ୍ଡାକୁ ମାରି ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ ହାଜର ହେଲା । ରାଜା ଏଥିରେ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ବିଭା ଘରର ସବୁ ଯୋଗାଡ କରନ୍ତେ

ଶଶିସେଣା କହିଲା, ମୋର ଗୋଟିଏ ବ୍ରତ ଅଛି । ବରଷେ ଗଲେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ତା ପରେ ମୁଁ ତମ ଝିଅକୁ ବିଭା ହେବି ।

କେତେ କାଳ ବିତିଗଲା । ଶଶିସେଣା ଅଭିମନ୍ୟୁର କିଛି ଠିକ ପାଇଲା ନାହିଁ । ବରଷେ ପୂରିବାକୁ ଆଉ ଦଶ ପନର ଦିନ ଅଛି, ଶଶିସେଣା ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା ମହାଦେବଙ୍କ ପାଖରେ ବାରୁଣୀ ବୁଡ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ରାଜ୍ୟର ଗୃହଆଡେ ଢେଣ୍ଡୁରା ପିଟାଇ ଦିଅ, ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଆସି ମହାଦେବଙ୍କ ପୋଖରୀରେ ବୁଡ଼ ପକାଇ ଯାଉନ୍ତୁ । ଢେଣ୍ଡରା ଦିଆଗଲା । ବୁଡ ଦିନ ଶଶିସେଣା ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଘୋଡା ଉପରେ ଚଢି ପୋଖରୀ କୂଳେ ବୁଲୁଥାଏ, ଦଇବ ଯୋଗକୁ ସେ ଦିନ ଜ୍ଞାନଦେଈ ମାଲୁଣୀ ଅଭିମନ୍ୟୁକୁ ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଆ ବେଶ କରାଇ ବୁଡ ପକାଇବାକୁ ଆଣିଥାଏ ବୁଡ଼ ପକାଇ ସାରି ସେ ଦେଉଳକୁ ଗଲା ଏବଂ ଦର୍ଶନ ପରେ ଅଙ୍ଗାର ଖଣ୍ଡେ ଧରି କାନ୍ଥରେ ଲେଖି ଦେଇ ଆସିଲା:—

"ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ମନରେ ଘେନେଣି ଅଭିମନ୍ୟୁ ତାର ବର
ଜ୍ଞାନଦା ମାଲୁଣୀ ବନ୍ଦୀ କରିଅଛି ଦିନେ କରେ ମେଷବର
ରାତରେ ଧବଳ ପୁଷ୍ପ ସୁଙ୍ଘାଇଣ କରଇ ଭେଣ୍ଡା ସୁନ୍ଦର
ଏଥିରୁ ମୁକତ କରିପାରୁ ଯଦି ଶଶିସେଣା ବେଗେ କର ।"

ଶଶିସେଣା ଆଖି ଯେମିତି ଏହି ଲେଖା ଉପରେ ପଡ଼ିଲା, ସେ ସବୁ କଥା ଜାଣି ପାରିଲା । ତହିଁଆରଦିନ ସେ ମାଲୁଣୀକୁ ଓ ତା ମେଣ୍ଢାକୁ ନେଇ ଆସି ତାକୁ ମଣିଷ କରିବା ପାଇଁ ହୁକୁମ କଲା । ମାଲୁଣୀ ନାନା ପ୍ରକାର ଛଳ ଦେଖାଇ ତା ହୁକୁମ ମୁତାବକ କାମ ନ କରିବାରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତା ପିଠିରେ ବିଛୁଆତି ଗଛରେ ଗୁଡ଼ାଏ ପାହାର ବସିଲା । ସେ ବାପଲୋ ମାଆଲୋ ହୋଇ ମେଣ୍ଢାକୁ ମଣିଷ

କରି ଦେଲା । ରାଜାଙ୍କ କାନରେ ଏ କଥା ବାଜିଲା କ୍ଷଣି ସେ ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ ଏବଂ ମାଳୁଣୀକି ଶୂଳଆ ପଦାରେ ଶୂଳ ଦେଲେ ଓ ତାର ଯେତେ ଧନ ଦଉଲତ ଥିଲା ସବୁ ନଅରକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ତାପରେ ଶଶିସେଣା ରଜାଙ୍କର ଧର୍ମ ଝିଅ ହେଲା । ରଜା ବି ସବୁ କଥା ଜାଣି ପାରି ନିଜ ଝିଅ ଓ ଧର୍ମଝିଅ ଦୁହିଙ୍କୁ ଭାରି ଜାକଜମକରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ବିଭା କରି ଦେଲେ । ଦୁଇ ଭାରିଯାଙ୍କୁ ଧରି ସେ ସେଠି ମହା ମଉଜରେ ଦିନାକେତେ ରହିଲା ।

ଏମିତି ଅନେକ ଦିନ ବିତି ଗଲା । ଏଣେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ନାଗ ଭାରିଯାମାନେ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ତାକୁ ନ ଦେଖି ବିରହରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାନ୍ତି । ଦିନକର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଶବରଣୀ ବେଶ ଧରି ଅମର କୋଳି ବିକିବା ବାହାନାରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଘର ପାଖକୁ ଆସିଲା । ଶଶିସେଣା ତାକୁ ଦେଖି ତିନୋଟି ଅମର ଫଳ କିଣିବାକୁ ମାଗିଲାରୁ ସେ କହିଲା, ତିନୋଟି କଣ ହେବ ? ତୁମ ଦୁଇ ସଉତୁଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ଦିଓଟି ନିଅ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ତ ଅମର, ତାର ଏ ଫଳ କଣ ହେବ ? ଶଶିସେଣା ଆକଲା ହୋଇ ପଚାରିଲା—ସେ କେମିତି ଅମର? ତାଙ୍କୁ ପଚାରି ବୋଲି କହି ଶବରୁଣୀ ସେ ଯାଗାରୁ ଚାଲିଗଲା । ଏହି ଘଟନାରେ ଶଶିସେଣା ମନରେ କେତେ ଆଉ କେତେ ଚିନ୍ତା ଖେଳିଗଲା । କେତେକ ସମୟ ପରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯେମିତି ଘରକୁ ଫେରିଲା, ଶଶିସେଣା ତାର ପ୍ରକୃତ ନାଁ କଣ ବୋଲି ତାକୁ ପଚାରିଲା । ଅଭିମନ୍ୟୁ ଭାବିଲା—ଦିନେ ନାହିଁ, କାଲେ ନାହିଁ, ଆଜ ଏ କି ନୂଆ କଥା ଏ ପଚାରୁଛି ! ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ ପାତାଳ ପୁରର ନାଗ ଭାରିଯାମାନଙ୍କ କଥା ତାର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ସେଉଠୁ ସେ ଶଶିସେଣାକୁ ଭୁଲେଇ ଦେବ ବୋଲି ଭାବି କହିଲା—ତମେ ମୋ ନାଁରୁ କଣ

ପାଇବ ? ଶଶିସେଣା ଏଥିରେ ନ ଭୁଲି ଜିଦ୍ କରି ବସିବାରୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ତାଙ୍କୁ ନଈକୂଳକୁ ଡ଼ାକି ନେଲେ ଏବଂ ଗଭିର ପାଣିରେ ପଶି କହିଲେ—

"କହ କହ ସୁନ୍ଦରି ଗୋ! ମୋଠାରେ ଲୋଭ
କିବା ମୋର ନାମେ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଶରଧା"

ଶଶିସେଣା ଓ ରଜାଝିଅ—ଦୁହେଁ କହିଲେ :—

"ନ କରନ୍ତୁ ସ୍ୱାମି! ଆମ୍ଭଠାରେ ଅବିଶ୍ୱାସ
ନାମରେ ତୁମ୍ଭର ଆମ୍ଭେ ହୋଇବୁ ସନ୍ତୋଷ"

ସେଉଠୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ କହିଲେ :—

"ଯାଅ ଯାଅ ସୁନ୍ଦରି ଗୋ ! କରିବ ଘର
ମୋ ନାଁ ନାଗଲୋକେ ହଳାହଳ କୁମର"

ଏତିକି କହିଦେଇ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଗଲେ ଯେ ଆଉ ଉଠିଲେ ନାହିଁ । ଏହାଦେଖି ଦୁଇ ସଉଭୁଣୀ ଯାକ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସେହି ଯାଗାରେ ଯାଇଁ ବୁଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପଛେ ପଛେ ଯାଇଁ ନାଗଲୋକରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ କଣ୍ଟୁଦଳ ରହି ଅପସରୀ ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ନାଗରଜା ବାସୁକି ଆଗରେ ନାଚ କଲେ । ସେ ଏମାନଙ୍କ ନାଚରେ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ଥରକର ବର ମାଗିବାକୁ କହିବାରୁ ଏମାନେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ କହିଲେ, ଆମକୁ ଏହି ପୁରୁଷଟିକୁ ଦିଅ । ଏ କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ନାଗଭାରିଯା ମାନେ ଏ ଦୁଇ ସଉଭୁଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାରି କଳଗୋଳ ଲଗାଇଲେ । ଶେଷରେ ନିଜେ ବାସୁକି କଳି ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ କହିଲେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏ ପୁରୁଷକୁ ନିଅ, ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରରେ ଛ'ମାସ ଓ ପାତାଳ ପୁରରେ ଛ'ମାସ ରହିବ । ଏକଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲାରୁ ସମସ୍ତେ ତୁନିତାନି ହୋଇଗଲେ ।

ଏ ଦୁଇ ସଉତୁଣୀ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ମଞ୍ଜୁପୁରକୁ ଆଇଲେ ଓ ସୁଖରେ ଘର ଦୁଆର କରି ରହିଲେ ।”

ଆବହମାନ କାଳରୁ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏହି କଥାଟି ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କଲେହେଁ ଏହାର ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ ଉପରେ କବି ପ୍ରତାପରାୟ ନିଜର କବିତ୍ୱ ଓ କଳ୍ପନାର ପ୍ରାଣ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ କଥାଚିତ୍ରଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ନୂତନ ଗୃଢୁଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । କାବ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଭୂଷଣରେ ମହାକବି ମାନେ ଯେପରି ଅଳଂକାର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧାନାନୁଯାୟୀ ଆଶୀର୍ନମସ୍କ୍ରିୟା ବସ୍ତୁନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଇତ୍ୟାଦି କରିଥାନ୍ତି, କବି ପ୍ରତାପ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର ଅବତରଣିକାରେ ଅବିକଳ ସେହି ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି ନୀଳାଦ୍ରିପତି ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବିଘ୍ନରାଜ ବିନାୟକଙ୍କ ବନ୍ଦନା ପରେ ଭୋଜ ନୃପତିଙ୍କ ଜେମା ଇଚ୍ଛାସୁନ୍ଦରୀ ଓ ତାଙ୍କର ପତି ଗୃରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଥରେ ଇଚ୍ଛାସୁନ୍ଦରୀ କୌଣସି କାରଣବଶତଃ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରେ ଅଭିମାନ ପୋଷଣ କରିବାରୁ ଗୃରୁବ୍ରହ୍ମ ଶଶିସେଣା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପନ କଲେ ଏବଂ ସ୍ୱାମୀ ପାଇଁ ତାର ଅତୁଳନୀୟ ତ୍ୟାଗ ଓ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ କଥା ସ୍ମରଣ କରି ତାହାର ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସେ ପ୍ରଶଂସା ଶ୍ରବଣରେ ଇଚ୍ଛାସୁନ୍ଦରୀ ଅଭିମାନ ପରିହାର ପୂର୍ବକ ଶଶିସେଣା କଥା ଶୁଣାଇବା ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସାନୁନୟ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଏହିଠାରେ କବି ପ୍ରତାପ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ପୂର୍ବ ଲିଖିତ ଗଳ୍ପଠାରେ ଯେ ଋଣୀ, ତାହା ବଡ଼ ଚତୁରତାର ସହିତ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଯଦି କୌଣସି ସମାଲୋଚକ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟରୁ ହଳାହଳକୁମର ଗଳ୍ପର ଉଦ୍ଭବ ବୋଲି ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ସମୀଚୀନ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ, କବି

ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟ ଲେଖିବାର କଳ୍ପନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଶରେ ହଳାହଳକୁମର ବା ଶଶିସେଣା କଥା ଯେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ଏହା ତାଙ୍କର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ।—

"କର-ପଦ୍ମ ଯୋଡ଼ି ବୋଲେ ଶୁଣ ହେ ନାଥ !
ଶଶିସେଣା କଥା ମୋତେ କହ କେମନ୍ତ !"

ପୁନଶ୍ଚ ଏଠାରେ କେହି କେହି ପଚାରି ପାରନ୍ତି ଯେ, ପୌରାଣିକ କୌଣସି ଏକ କଥା ବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଦେଶପ୍ରଚଳିତ କଥାର ଅବଲମ୍ବନରେ କାବ୍ୟ ଲେଖିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କଣ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁ ଯେ, ସଂସ୍କୃତ ଅଳଂକାରିକମାନଙ୍କ ମତରେ ଇତିହାସ ଓ କଥା ପ୍ରଭୃତିରୁ କାବ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଦଣ୍ଡୀଚାର୍ଯ୍ୟ କହି ଅଛନ୍ତି—"ଇତିହାସ କଥୋଦ୍ଭୂତଂ । ଇତରଦ୍ ବା ସଦାଶ୍ରୟଂ ।" ତେଣୁ ଦେଶପ୍ରଚଳିତ କଥାର ଅବଲମ୍ବନରେ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିବା କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କ ବୃହତ୍ କଥାର ବିଷୟ ଘେନି ବାଣ କାଦମ୍ବରୀ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଏପରି ହେଲେହେଁ ହଳାହଳକୁମର କଥାଠାରୁ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର କଥା ଅଧିକତର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଏବଂ ମାନବୋଚିତ । ତାହାର କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କି ବିଶିଷ୍ଟ ମାଧୁରୀ ନିହିତ, ସେ ସକଳର ଅନୁଶୀଳନ କରି କବିଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ସର୍ବତୋଭାବେ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ । କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ଅମରାବତୀ ରାଜ୍ୟରେ ବିକ୍ରମକେଶରୀ ନାମରେ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ କୁଶଳରମଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଲୀଳାବତୀ ପୁତ୍ର କାମନାରେ ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରି ଶୂନ୍ୟରୁ ସନ୍ତାନ ଲାଭ କରିବାର ବର ପାଇଥିଲେ । ଦେବୀଙ୍କ ଆଦେଶରେ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଲୀଳାବତୀର ପୁତ୍ର-

ରୂପେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ବାସ କରିବାକୁ ଏବଂ ଶେଷରେ ନିଜର ନାମ କହି ପୁନର୍ବାର ନିଜଧାମକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ବର ପାଇ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ଘଟଣାର କେତେକ ଦିନ ପରେ ଗୋଟିଏ ମାଲୁଣୀ ଫୁଲହାର ନେଇ ମନ୍ତ୍ରିବନିତା ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦେବୀଙ୍କର ପୁତ୍ର ସେହି ହାର ମଧ୍ୟରେ ସର୍ପ-ଶିଶୁ ରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଲୀଳାବତୀ ତାହା ଦେଖି ଭୀତ ଓ ଚକିତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ହାର ସହସା ଏକ ମାଣିକ୍ୟମାଳାରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହା ଦେଖି ସେ ପରମ ପ୍ରୀତ ହେଲେ ଏବଂ ମାଣିକ୍ୟମାଳଟି ପଲଙ୍କ ଉପରେ ରଖି ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ଦେଲେ । କେତେକ ସମୟ ପରେ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରରୁ ଫେରି ସେ ମାଣିକ୍ୟମାଳା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର କୁମାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ଚିରସନ୍ତାନହୀନା ଲୀଳାବତୀ ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣାରେ ପ୍ରାଣରେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନିବେଦନ କଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ କୁଶଳରମଣ ବୃଦ୍ଧବୟସରେ ସନ୍ତାନର ମୁଖ ଅବଲୋକନ କରି ଜୀବନକୁ ସାର୍ଥକ ମନେ କଲେ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନୁରୋଧରେ ପୁତ୍ରଟିର ଅହିମାଣିକ୍ୟ ନାମକରଣ କଲେ । ଏହିଠାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ, ମୂଳ ହଲାହଲ କୁମର କଥାଟିରେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତଠାରୁ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ମୂଳକଥାଟିରେ କଳ୍ପନାର ଅତିମାନୁଷିକତା ଯେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି ଆଲୋଚ୍ୟ କାବ୍ୟଟିରେ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ଖର୍ବ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । କଥାଚିତ୍ରଟିରେ ଏହି ମାନବିକତାର ଆରୋପ ନିମିତ୍ତ କବି ପ୍ରତାପଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଯେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେବେ ସନ୍ତାନ ଲାଭ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ଦେବୀ ଆରାଧନାର ଚିତ୍ର ସେ

ଅଙ୍କନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଯେ କଳ୍ପନାର ଅତିମାନୁଷିକତା ଦୋଷରୁ ବଞ୍ଚିତ, ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେପରି ମନେ ହୁଏ, କବିଙ୍କ ସମାସାମୟିକ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ବହୁଳତା ବୋଧ ହୁଏ ଏତାଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣନାର କାରଣ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ, କଥାବସ୍ତୁର ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରତିପାଦନ ନିମିତ୍ତ କବିମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଆକାଶବାଣୀ, ଦୈବ ଅନୁଶାସନ କିମ୍ବା ଦେବୀ ଅନୁଗ୍ରହ ଇତ୍ୟାଦିର ଆରୋପ କରି ଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରତାପଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ କାବ୍ୟର ନାୟିକା ଶଶିସେଣା ଅମରାବତୀ ନୃପତି ବିକ୍ରମକେଶରୀଙ୍କ ଔରସରେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ସମ୍ଭୂତ । ହଳାହଳକୁମର କଥାଟିର ନାୟିକା ଶଶିସେଣା ରାଜପୁତ୍ରୀ ହେଲେହେଁ ତାହାର ରୂପଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧକାରରେ ଥାଉ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଶଶିସେଣା ରୂପ ଓ ଗୁଣରେ ଅନୁପମା । ତାର ଅଙ୍ଗଲାବଣ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଯେପରି ବିଧାତା ତ୍ରିଭୁବନର ସମସ୍ତ ସୁଷମାସାରରେ ତାହାର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି :—

କମ୍ବୁରୂପ ବୀଣା କଳାପ ପିକ ସୁସ୍ୱରବାଣୀ
ଅଭିମାନ ତୂଳ କର ବହି କଣ୍ଠ କର୍ମାଣି । ୧ ।
\+ + + + +
ଶୋଣ ପଦ୍ମଚରଣ ବେନି ରତ୍ନ ମଞ୍ଜୀର ସାଜେ
ଥଳ ଡେଙ୍କ ଜଳ ମଗ୍ନେ ଦେଖି ପଶିଲେ ଲାଜେ । ୧୮ । ଇତ୍ୟାଦି ।

ସରଳ ସହଜ ଓ ଆଡମ୍ବରହୀନ ଭାଷାରେ ଶଶିସେଣାର ଏହି ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ତଳେ କବିହୃଦର ଯେଉଁ ମହା ଆଭାସ ଲୁକ୍କାୟିତ, ତାହା କବିଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ସୂକ୍ଷ୍ମତ୍ୱ ଓ ସୁନ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ ବୋଲି ଅକ୍ଲେଶରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ।

ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପାଠ ପଢୁଥିଲା ବେଳେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ଖଡ଼୍ଗ ଶଶିସେଣା ଆଡକୁ ଗଡ ଯିବାରୁ ଶଶିସେଣା ତାହାକୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କରିଥିବା ବିଷୟ ମୂଳଗଳ୍ପରୁ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତାପ ରାୟ ଏହିଠାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ବିବେକ ପ୍ରୟୋଗ କରି କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଶଶିସେଣାର ଖଡ଼୍ଗ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଆଡକୁ ଗଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ତାହାକୁ ସତ୍ୟ କରାଇ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କଲା । ମୂଳବର୍ଣ୍ଣନା-ଠାରୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, କବି କଥାଚରିତ୍ରକୁ ମାନବୋଚିତ କରିବାପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଯତ୍ନ କରିଅଛନ୍ତି । ଲଜ୍ଜା ନାରୀର ଭୂଷଣ । ବିଧାତା ଯେଉଁ ମହତ୍ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଧାରା ତାହାର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ଢାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି ତାହାର ଲାବଣ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ସାହାଚର୍ଯ୍ୟରେ କି ଚମତ୍କାର ଭାବ ପ୍ରଦାନ ନ କରେ! ଏହି ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା ହେତୁ ସେ ଅନ୍ତରର ଶତ ଆବେଗକୁ ସେହି ଅନ୍ତରରେହିଁ ଘୋଡାଇ ରଖି-ବାରେ ଚିର ଅଭ୍ୟସ୍ତା । ନାରୀର ମୁଖରେ ଜଣେ ପୁରୁଷକୁ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କରିବା ଯେପରି ଅସଙ୍ଗତ ସେହିପରି ଅପ୍ରାକୃତିକ । ତେଣୁ ବିବେକୀ କବି ଅହିମାଣିକ୍ୟ ମୁଖରେ ବିବାହର ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଇ ସ୍ୱୀୟ ବିଗ୍ଧ ଶୈଳୀର ସୁନ୍ଦର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଯେ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନରେ ଶଶିସେଣାର ପ୍ରାଣୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଅଛି, ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ-ପରନ୍ତୁ ପୂର୍ବରାଗର ହାବଭାବରେ ତାହାର ହୃଦୟକୁ କଳନା କରି ପରେ ତାହାର ଯୌବନ ତରଙ୍ଗିତ ଲାବଣ୍ୟ ସ୍ରୋତରେ ଇଙ୍ଗିତ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି । କବିଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ

"ଲୋଚନେ ଲୋଚନ ମନେ ମନ ମିଶାମିଶି
ବଚନେ କାହାକୁ କେହି ନ କହେ ଉଲସି" ।

ପୁନଶ୍ଚ ଶଶିସେଣା ଯେ ଅହିମାଣିକ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ

ଅଗ୍ରପଶ୍ଚାତ୍ ବିଚାର ନ କରି ତାହାର ପ୍ରଣୟ-ପାଶରେ ଧରା ଦେଇଅଛି ତାହା ନୁହେଁ-ପରନ୍ତୁ ଧର୍ମହାନି ଓ କୁଳକଳଙ୍କ ଆଦି ନୈତିକ ତଥା ସାମାଜିକ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଖେଳାଇ ପରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛି । ବିବାହ ଯେ ଜୀବନର ଏକ ଗୁରୁତର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବନ୍ଧନ ଏବଂ ସଂସାରର ଦୀର୍ଘ ପିଚ୍ଛିଳ ପଥରେ ଦୁଇ ବିଭିନ୍ନ ଜୀବନକୁ ମିଳନର ମଧୁର ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରାରେ ଚିରକାଳ ବନ୍ଧାଇ ରଖିବା ଯେ ଏହାର ପବିତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ଏହା ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ଉଭୟେ ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ମିଳନ ଉପରେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ପ୍ରେମର କୌଣସି ସତ୍ତା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସଂଯତ ଚରିତ୍ରନିଷ୍ଠା ଉଭୟଙ୍କର ଥିଲେହେଁ ଜୀବନରେ ବହୁଦର୍ଶିତା ଜନିତ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅଭାବବଶତଃ ସେମାନେ ଯୌବନର ମହାସାଗରରେ ଭାସମାନ ହୋଇ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅବଧାରଣ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଏବଂ କେବଳ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ପରମହିତାକାଂକ୍ଷୀ ପିତୃକଳ୍ପ ଗୁରୁ-ଦେବଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞା ତଥା ପରାମର୍ଶପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଗୁରୁଦେବ ମଧ୍ୟ ଉଭୟଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଅନୁକୂଳ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରି ଗୋପନରେ ଉଭୟଙ୍କ ପରିଣୟ କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବିବାହ ପରେ ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା ନିମିତ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । କଥାବସ୍ତୁର ଏହି ଅଂଶରେ କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜର ଚିତ୍ର ସମାଲୋଚକଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସଭ୍ୟ ଯୁଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ ଯେ ବାଳକ ଓ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ସମାଜର ଚରିତ୍ରନିଷ୍ଠା ଦୃଢ଼ ଥିବାରୁ ଏକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବାଳକ ବାଳିକା ଏକତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ପଲ୍ଲୀ ଗୃହଶାଳାମାନଙ୍କର ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ଏପରି ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଥିଲା ଯେ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ର ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଗୁରୁ ବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆଦେଶ ବା ଅନୁମତି ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଶଶିସେଣା ଖଡ଼ି ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ି ଗଲେହେଁ ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣ ଅସମ୍ଭବ ହେଲେହେଁ ସେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ନିଜେ ଉଠି ଯାଇ ତାହା ଆଣି ନ ଥିଲା ।

ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ପରିଣୟକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ ଛଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଗୋପନ ପ୍ରଣୟକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ଗୁରୁମହାଶୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କେତେଦୂର ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ, ସେ ବିଷୟରେ ଏଠାରେ ପଦେ ଅଧେ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସାଧାରଣ ନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ ଯେ, ପିତାମାତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ଯୁବଜନୋଚିତ ପ୍ରେମରେ ଗୁରୁଜନ-ସୁଲଭ ବାଧା ନ ଦେଇ ଗୁରୁମହାଶୟ ତାହାକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିବାର କାରଣ କଣ ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ଉଭୟେ ଯେତେବେଳେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ଏବଂ ମିଳିତ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଲାଳାୟିତ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆକର୍ଷଣ ବା ସେ ଲାଳସାର ପଥରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ରୂପେ ଠିଆ ହେବା ହୃଦୟବତ୍ତାର ପରିଚାୟକ ନୁହେଁ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶ୍ୱକବି କାଳିଦାସଙ୍କ ଉକ୍ତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ "ଶଶିନା ସହ ଯାତି କୌମୁଦୀ ସହ ମେଘେନ ତଡ଼ିତ୍ ପ୍ରଲୀୟତେ ।" ଏହା ନିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ । ପ୍ରକୃତିର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସି ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ବା ସାନ୍ତ ମାନବ ହୋଇ ଅନନ୍ତର ଅଧିକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ ଆଣିବା କଦାପି ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ

ହୋଇ ନ ପାରେ । କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ ଗୁରୁଦେବ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଓ ଶଶିସେଣା ଉଭୟଙ୍କର ହୃଦୟକୁ କଳନା କରି ଦେଖିବା ବିଷୟରେ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ନ୍ୟୂନ ଥିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ପିତା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଥିଲେ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ତେବେ ପିତା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏତିକି ଯେ, ସେ ବିବାହ ମୂଳରେ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ଯେଉଁ ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିହିତ, ତାହା ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଅବଗତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଜଗତର ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ଉଭୟଙ୍କ ମନୋଭାବ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅନୁଶୀଳନ କରି ଏବଂ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ସେ ସେମାନଙ୍କ ପରିଣୟ କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗୁରୁଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରକୃତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ହୃଦୟର ଅମାୟିକ ଉଦାରଭାବ ପରିସ୍ଫୁଟ । ମୂଳ ହଳାହଳ କୁମର ଗଳ୍ପଟିରେ କଥାଭାଗର ଏହି ମାନବୋଚିତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଆଦୌ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହା କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ଓ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟକ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଦେଖିଲେ ଗୁରୁଦେବ ଯୋଗୀ ଓ ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ, ସେ ଉଭୟଙ୍କୁ ବିଧାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପତି ପତ୍ନୀ ରୂପେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଯୋଗବଳରେ ଜାଣି ପାରି ସେମାନଙ୍କର ପରିଣୟ କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବିବାହାନନ୍ତର ବିଦେଶ ପ୍ରୟାଣ ମଧ୍ୟ ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତଥା ସମୀଚୀନ ଏହା ବୋଧ କରି ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦେଶ ଯିବା ନିମିତ୍ତ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ଯେପରି କୌଶଳସହକାରେ କବି ନିବିଦ୍ଧଂଶଙ୍କର ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଯେପରି ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ

ସେହିପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ମୂଳଗଳ୍ପ ଠାରୁ ଏଠାରେ କବି ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଦର୍ଶାଇ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ପଳାୟନ କଲେ ଲୋକନିନ୍ଦା ହେବ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରୀ କୁଶଳରମଣଙ୍କ ଉପରେ ରାଜାଙ୍କର କୋପଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବ—ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସରସୀ ବିହାର ଓ ଶଶିସେଣା ବ୍ୟାଘ୍ରାପହରଣ ବ୍ୟପଦେଶରେ ଉଦ୍ୟାନରେ ମିଳିତ ହେଲେ ଓ ମନ୍ତ୍ରଣାନନ୍ତର ଉଭୟେ ଅଶ୍ୱଶାଳାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ କରି ଦେଇ ଦୁଇଗୋଟି ପକ୍ଷିରାଜ ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠରେ ବସି ଦେଶାନ୍ତରକୁ ପଳାୟନ କଲେ । ଅହିମାଣିକ୍ୟର କୌଶଳଠାରୁ ଶଶିସେଣାର କୌଶଳ ଅଧିକତର ଗୁରୁତ୍ୱ ସମ୍ବଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଚମତ୍କାର ପ୍ରତିପାଦକ । * ଏତଦ୍ୱାରା କବି ଶଶିସେଣାକୁ ଅହିମାଣିକ୍ୟଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବୁଦ୍ଧିମତୀ ରୂପେ ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି ।

---

* ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଶଶିସେଣାର ସ୍ୱସଖୀ ସୁରେଖାକୁ ଉପବନରେ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଉପସ୍ଥିତ କଥା କହିବା ତଥା ରାଜାଙ୍କୁ ଅସମୟରେ ଉକ୍ତ ସଂବାଦ ଦେବାରେ ସୁରେଖାକୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବା, ପରେ ମଧ୍ୟରାତ୍ରରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା, ଉପବନରେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା ଓ ବ୍ୟାଘ୍ର ଦର୍ଶନରୂପ ସୁମିଥ୍ୟା ଉକ୍ତିରେ ଲୋକଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇବା ନିମିତ୍ତ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସହ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କ ଅଶ୍ୱଶାଳାରୁ ମୁକ୍ତ କରିଦେବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଧାବନ ଓ ପ୍ରତିଧାବନରେ ନଗରସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କର କୋଳାହଳ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଅପହରଣ କରିବା ରୂପ ସୁରେଖାର ଦୁଃଖାନୁଭବ ସହ ଚିତ୍କାର ଧ୍ୱନିରେ ରାଜଭବନସ୍ଥ ପରିବାର ଗଣ ତଥା ରାଜାରାଣୀଙ୍କ ଶଶିସେଣାର ଅଦର୍ଶନରେ ବିଳାପ ଓ ପରେ ଗୁରୁଙ୍କ ବଚନରେ ରାଜାଙ୍କର ସାନ୍ତ୍ୱନାପ୍ରାପ୍ତି ଯାହା କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାଚାତୁରୀର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ

ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନିଶାର ଅନ୍ଧକାରରେ ବହୁଦୂର ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରଭାତରେ ନିଜ ନିଜର ନିତ୍ୟ କର୍ମମାନ ସମାପନାନ୍ତେ ପୁନର୍ବାର ଗୋଟିଏ କାନନ ସଂକୁଳ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ପଥ ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷଲତାର କୁସୁମ ସମ୍ପଦ ଓ ଫଳ ଲଭିର, ନାନାବିଧ ପକ୍ଷୀ ଓ ବନ୍ୟ ପଶୁଙ୍କର ମଧୁର କାକଳି ତଥା ଭୀଷଣ ଗର୍ଜନ ପ୍ରଭୃତିରେ ପୁଲକିତ, ଭୀତ ଓ ଚକିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ସେମାନେ କାନନର ଏକ ବିଜନ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ତାରିକ୍ଷୀ ରାକ୍ଷସୀର ଗୃହ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାକ୍ଷସୀ ଦୂରରୁ ମାନବ ସମାଗମର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ମାୟା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବେଶ ଧାରଣପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଉତ୍ପାଦନ କଲା ଏବଂ ରନ୍ଧନାଦିର ସକଳ ଆୟୋଜନ କରିଦେଲା । ଶଶିସେଣା ରନ୍ଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କଲାଯାଏ ତାରିକ୍ଷୀ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ତମ୍ଭନ କଲା । କାରଣ ପାକକ୍ରିୟାରେ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲେ ତାର ପୁତ୍ରଗଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ମାଂସରେ ଉଦର ଶାନ୍ତ କରିବେ । ଶଶିସେଣା ରାକ୍ଷସୀର ଏ କୂଟ ପାଞ୍ଚ ବୁଝିପାରି ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସହ ପରାମର୍ଶ କରି ସେ ସ୍ଥାନରୁ ପଳାୟନ କଲା । ପଳାୟନର କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ରାକ୍ଷସୀର ପୁତ୍ରମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ମାତାଠାରୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁଧାବନ କଲେ । ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସହ ସେମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତେ ସାତଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଛଅଜଣ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପତିତ ଥିଲେ । କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ସେମାନଙ୍କର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରିବାରୁ ଶଶିସେଣାର ନିଷେଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂରଣ କଲେ । ସେଠାରୁ ବହୁପଥ ଅତିକ୍ରମ କଲା ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ

ହେବାରୁ ସେମାନେ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ । ଏହି ଅବସରରେ କନିଷ୍ଠ ରାକ୍ଷସ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ଅହିମାଣିକ୍ୟର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶଶିସେଣା ତାହାର ମସ୍ତକକୁ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ କରି ସ୍ୱାମିହନ୍ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଲା । କବି ପ୍ରତାପଙ୍କର ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ମୂଳ ଗଳ୍ପଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ । ମୂଳଗଳ୍ପରେ ଯେଉଁ ଠେକୁଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ର ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ତାହା ବିଚିତ୍ରରୁ ବିଚିତ୍ରତର ଏବଂ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ରର ଶୈଶବ ରୁଚିର ପରିଚାୟକ । ପ୍ରତାପ ରାୟ ତଦୀୟ କାବ୍ୟରେ ମୂଳଗଳ୍ପର କଥାବସ୍ତୁରେ ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ମାର୍ଜିତ ରୁଚି ଓ ଯଥାସମ୍ଭବ ମାନବୋଚିତ ଚିତ୍ରଣ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପତିର ନିଧନରେ ଶଶିସେଣାର ବିଳାପ ଓ ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଅହିମାଣିକ୍ୟର ପୁନର୍ଜୀବନ ପ୍ରାପ୍ତି, ମୂଳ ଗଳ୍ପର ଅନୁରୂପ ହେଲେହେଁ କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ ଭୂମିକାରେ ତାହା ଅଧିକତର ସରସ ଓ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ ପରେ ପତି ପତ୍ନୀ ଉଭୟେ କାମନ୍ତ୍ରା ଦେଶ ଅଭିମୁଖରେ ଗତି କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାନ ନାମକ ସରୋବର ତୀରରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ଫୁଲ ଓ ପାନ ଆଣିବା ପାଇଁ ଶଶିସେଣା ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରାମ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରେ ଛିନାଳ ଦେଈ ମାଳୁଣୀର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଅହିମାଣିକ୍ୟର ରୂପ ମାଧୁରୀ ଦର୍ଶନରେ ସେ କାମାତୁରା ହୋଇ ମିଷ୍ଟାଳାପ ଛଳରେ ନାମ ଧାମାଦି ଅବଗତ ହେଲା ଓ ଫୁଲ ସୁଙ୍ଘାଇ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ତାହାକୁ ମେଣ୍ଢା କରି ଦେଲା । ଏଣେ ଶଶିସେଣା ସ୍ୱାମୀର ଅପେକ୍ଷାରେ ବସିଛି । କ୍ରମେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ଅନ୍ଧକାରର ଗାଢ଼ତା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ୍ରମେ ତାରକା-

ତରୁଣୀଦଳ ଗୋଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠ ହୋଇ ଆକାଶ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବିହାର କଲେ । ପ୍ରାଣପତିର ଅଦର୍ଶନହେତୁ ବିକଚ କମଳବନ ମୁଦ୍ରିତ ହେବାରୁ ଶୋଭାରାଣୀ କୌମୁଦୀ ଦର୍ଶନରେ ଉଲ୍ଲସିତ କୈରବ କାନନର ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ବିରହାକୁଳ ଚକ୍ରବାକ ଦମ୍ପତୀର ପରସ୍ପର କରୁଣ ଆକ୍ରନ୍ଦରେ ଶଶିସେଣାର ପତି-ବିରହ ଦ୍ୱିଗୁଣିତର ହୋଇ ଉଠିଲା । ଶେଷରେ ସେ ସମୀପସ୍ଥ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରାଣର ଆକୁଳତା ଜ୍ଞାପନ ପୂର୍ବକ ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା କଲା । ସହାୟହୀନା ଅବଳାର କାତର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଦେବୀ ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଅଭୀଷ୍ଟ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଦେବୀଙ୍କର ବରଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଏବଂ ତାହାର ଫଳରେ ଶଶିସେଣାର ପୁରୁଷ ବେଶ ଧାରଣ ମୂଳଗଳ୍ପରେ ଆଦୌ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ନାହିଁ । କଥା ସଂଗଠନରେ କବିଙ୍କର ଏହି କଳ୍ପନା ଚାତୁରୀ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ନାରୀର ପୁରୁଷ ବେଶ ଧାରଣ ମାନବୀ ଶକ୍ତିର ବହିର୍ଭୂତ । ତେଣୁ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଦେବୀଙ୍କ ବରଦାନ ଛଳରେ ଦୈବୀଶକ୍ତିର ଅବତାରଣା କରିବାକୁ କବି ସତେ ଯେପରି ବାଧ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଦେବୀଙ୍କ ବରଦାନ ଫଳରୁ ଶଶିସେଣା ପୁରୁଷବେଶ ଧାରଣ କରି କାମନ୍ତ୍ରା ନଗର ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲା । ସୌଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଦିକନ୍ଦଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ନିଜର କୁଳ ଶୀଳ ଓ ନାମ (ଶଶିଧର) କହିବାରୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାହାକୁ ରାଜା ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଘେନିଗଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି କ୍ରମେ ତାହାକୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । କେତେକ ଦିନ ପରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟଗଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟରେ ଉପଦ୍ରବ କଲା । ରାଜା ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ପ୍ରାଣନାଶ କରି-

ପାରଲେ ନାହିଁ । ନଗରବାସିଗଣ ପ୍ରତିମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ । ରାଜା ଏହାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିବିଧାନ କରି ନ ପାରି ଶେଷରେ ଘୋଷଣା କଲେ :—

"ଗଣ୍ଡାର ଭୟେ ନସ ଉପାୟେ,
ନଗରଦେଶ ସବୁ ଉଜାଡ଼ ହୋୟେ । ୨୦ ।

ଯେ ପାରୁ ଅବା ସଭ୍ୟ କରିବା
ଗଣ୍ଡା ମାଇଲେ ଜେମା ଦେଇ ଦେବା । ୨୧ ।

ଦେବୀଙ୍କର ଅପାର କରୁଣା ବଳରୁ ଏକା ଶଶିଧର ଗଣ୍ଡାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶରେ ସମର୍ଥ ହେଲା । ଶଶିଧର କର୍ତ୍ତୃକ ଗଣ୍ଡାର ନିଧନ ସଂବାଦ ଶୁଣି ରାଜା ତାହା ହସ୍ତରେ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀକୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ମଧୁଶଯ୍ୟା ରଜନୀରେ ଶଶିଧର ରାଜଜେମା ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲା ଯେ, ସେ "କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ" ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ବର୍ଷକରେ ଏହି ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପିତ ହେବ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଏକ-ମୁଖଶାଳା ବିଶିଷ୍ଟ ସାତୋଟି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ତହିଁରେ ବିଧି ପୂର୍ବକ ଉମା ମହେଶ୍ୱରଙ୍କର ପୂଜା ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି ସହ ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପାଦିତ ହେବ । ବ୍ରତ ସମାପ୍ତି ଦିବସରେ ଲକ୍ଷେ ବୋଦା ଓ ପୋଢୁଅ ବଳି ରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ ଏବଂ ନାନା ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରରୁ ଲୋକମାନେ ଆସି ଯାତ୍ରା ଦର୍ଶନ ଓ ନିଜ ନିଜର ଅଭୀଷ୍ଟ ସାଧନରେ ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ସହଚରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ରାଜାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରାଇଲା । ଶଶିଧରର କଥା ଅନୁସାରେ ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନର ସକଳ ଆୟୋଜନ କରାହେଲା । କ୍ରମେ ନାନା ଦେଶାଗତ ଜନ ସମାଗମରେ ସ୍ଥାନଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶଶିଧର ପ୍ରତ୍ୟହ ମନ୍ଦିରରେ

ଅହିମାଣିକ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ନେଉଥାଏ । ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବର୍ଷଟି କ୍ରମେ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରିୟତମର କୌଣସି ସନ୍ଧାନ ନ ପାଇ ଶଶିଧରର ଚିନ୍ତା କ୍ରମେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଅହିମାଣିକ୍ୟର ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଥରେ ଜ୍ଞାନଦେଈ ତାଙ୍କୁ ନାରୀବେଶ କରି 'କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ' ଯାହାକୁ ଆଣିଥାଏ । ସେଠାରେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଶଶିଧରଙ୍କୁ ଶଶିସେଣା ବୋଲି ଚିହ୍ନି ପାରିଲା ଏବଂ ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେବାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଖଣ୍ଡିଏ ଅଙ୍ଗାର ଧରି ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ନିଜର ପରିଚୟ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଲେଖି ଦେଇ ଆସିଲା । ପରଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଶଶିଧର ତାହା ପାଠକରି ଅହିମାଣିକ୍ୟର ଉଦ୍ଧାର ସାଧନ କଲା ।

ମୂଳ ଗଳ୍ପରେ ରାଜହେମା ସହିତ ଶଶିସେଣାର ପରିଚୟ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ବ୍ରତ ଧାରଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଉଦ୍‌ଯାପନ ବିଧି ଅତି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଉଦ୍‌ଯାପନ ଦିବସରେ ବାରୁଣୀ ସ୍ନାନ ନିମନ୍ତେ ଜ୍ଞାନଦେଈ ଅହି-ମାଣିକ୍ୟଙ୍କୁ ନାରୀ ବେଶରେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣିଥିଲା । ଅହିମାଣିକ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ନିଜର ପରିଚୟ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଦେଇ ଆସିଲା । ଶଶି-ସେଣା ତାହା ପାଠ କରି ସ୍ୱାମୀର ଉଦ୍ଧାର ସାଧନ କଲା । କବି ପ୍ରତାପ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମାନବ ଧର୍ମ ଚିତ୍ରଣରେ ଔଚିତ୍ୟ ଓ କଳା ପରିପାଟୀ ଦେଖାଇ ରାଜହେମା ସଙ୍ଗେ ଶଶିସେଣାର ବିବାହ ପରେ କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ବ୍ରତ ଧାରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ମୂଳ ଚିତ୍ରଠାରୁ ଏ ଚିତ୍ରଟି ଅଧିକତର ସରସ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ପାରିଛି । ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନର ପରଦିବସରେ ଶଶିଧରର ବିଚିତ୍ର ରହସ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା । ଶଶିସେଣା ଆତ୍ମ ପରିଚୟ ତାହାଙ୍କ

ନିକଟରେ ପ୍ରଦାନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀକୁ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲା । ରାଜା ଶଶିସେଣାର ଅତୀତ ଜୀବନର ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟନା ଶ୍ରବଣରେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚକିତ ହୋଇ ତତ୍ କଥାନୁଯାୟୀ କନ୍ୟାକୁ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏହିଠାରେ କବି ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ପରିଣୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । କନ୍ୟାଦାନ ପରେ ପିତାମାତାଙ୍କ ଜନନୀ ପ୍ରତି ଉକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ।

ଯେ ମୋର ଶିଶୁମତି ସୁକୁମାରୀ । ଯେହାକୁ ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ଦୟା କରି
ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଙ୍କି କରୁଥିବ ସେବା ।
ଯେହୁ ଦୋଷହିଁ ଗୋ । କଲେଣ କ୍ଷମା କରିବା ଯେ । ୩୦ । ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶଶିସେଣା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ସହ ଅହିମାଣିକ୍ୟ କାମନ୍ତା ପୁରରେ କିଛି କାଳ ସୁଖରେ ବାସ କଲା । ଅହିମାଣିକ୍ୟଙ୍କ ପାତାଳପୁରସ୍ଥ ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ପତିବିରହରେ କାତର ହେଲେ । ତହୁଁ ସେମାନେ ନିଜର ମାନିନୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ପାଦରେ ମାନଭଙ୍ଗାର୍ଥ ଗୃହୁ କରୁଥିବା ଅହିମାଣିକ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ ମାୟାପଟ ଧାରଣ କରି ଗାୟେଣୀ ବେଶରେ କାମନ୍ତା ପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ଶଶିସେଣାର ମନ୍ଦିରରେ ଗୀତ ଗାଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କଲେ । ଏହା ଦେଖି ଶଶିସେଣା ଗାୟେଣୀଙ୍କୁ କହିଲା, ଆମେ ଦୁଇ ଜଣ ଏ ଚିତ୍ରପଟରେ ଥିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର ଦେଇଥାନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଆମର ସପତ୍ନୀଏ ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ତହୁଁ ଆମର ହୃଦୟ ବିଦାରି ହୋଇ ଯାଉଛି । ଗାୟେଣୀମାନେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ କହିଲେ ଚିତ୍ରପଟରେ ଥିବା ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ବିବାହିତା ଓ ତୁମେ ତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ, ଦାସୀ ପରିବାରୀ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଯେବେ ସେ ତୁମ୍ଭର

ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାମୀ, ତେବେ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ କଣ କହିଲ । ଶଶିସେଣା ସ୍ୱସ୍ୱାମୀଙ୍କର ନାମ 'ଅହିମାଣିକ୍ୟ' କହିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ ସେ ନିଜ ନାମ ଗୋପନ କରି ତୁମ୍ଭକୁ ଭୁଲାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ତୁମେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମାନ ନୁହଁ, ଏହା କହି ସେମାନେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ଶଶିସେଣାର ଏଥିରେ ମାନ ହେଲା । ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଗୃହକୁ ଫେରନ୍ତେ ସେ ଗାଧୋଣୀଙ୍କ କଥା ସବୁ କହିଲା । ଅହିମାଣିକ୍ୟ ନାଗବାଳୀଙ୍କ ଆସିବା ଜାଣିପାରି ଶଶିସେଣାକୁ ଭୁଲାଇ ବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି କହିଲା, ଯକ୍ଷୁଣୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଜ୍ଞାନଦେଇ ମାଲୁଣୀ କପଟରେ ଆସି ଏ ସବୁ ଘଟାଇଛି । ଶଶିସେଣା ଆଉ କିଛି ନ ଶୁଣି ଅହିମାଣିକ୍ୟଙ୍କୁ ନିଜର ପ୍ରକୃତ ନାମ ପଚାରିଲା ଓ କହିଲା, ତୁମେ ନ କହିଲେ ମୁଁ ବିଷ ଖାଇ ମରିବି-ପିତାମାତା ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦୁହାଇ ଦେଇ ପୁଣି ପଚାରିଲା । ଏପରି ଜିଗର ଦେଖି ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଭାରି ଦୁଃଖ କରି କହିଲା, " ତମ ବ୍ରଶିକ ମୋ ନାମ ସହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ କହି ନାହିଁ, ଆଜ ରାତିରେ ନିଶ୍ଚେ କହିବି; ତୁମେ ସ୍ନାନ ଭୋଜନାଦି କର" । ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଶଶିସେଣାକୁ ବିହଙ୍ଗମ ନଦୀ ତୀରକୁ ନେଇ ଯାଇ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭର ମୋଠାରେ ଆଶ ନା ମୋ ନାଁରେ ଆଶ । ମୋର ନାଁରେ ଶରଧା-ଏହା ଶଶିସେଣା କହନ୍ତେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଶଶିସେଣା ପ୍ରତି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି ନଦୀରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ନିଜର ନାମ 'ହରୀ' କହି ସର୍ପ ରୂପରେ ପାତାଳ ପୁରକୁ ଚାଲିଗଲା । ଏଥିରେ ଶଶିସେଣାର ଯେ କରୁଣ ବିଳାପ କବି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅତୁଳନୀୟ । ତାହା ପାଠକଲେ ପ୍ରସ୍ତର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ତରଳ ଯିବ । ପତିପ୍ରାଣା ଶଶିସେଣାର କରୁଣ କାହାଣୀର କାରୁଣ୍ୟମୟ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ହୋଇ ପ୍ରକୃତର ତନ୍ତ୍ରୀ ତନ୍ତ୍ରୀ ଭେଦ

କରି ସତେ ଯେପରି ଜଗତକୁ ଜଡମୟ କରି ଦେଲା । ଯାହାର ସାହାଚର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ସେ ଶତ ଶତ ବ୍ୟସନ ମଧ୍ୟରେ ସୁଧାମିଶା ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଥିଲା, ଆଜ ତାହାର ଅଭାବରେ ତାକୁ ଜଗତ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦିଶିଲା । ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହେଲା, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଗଲା; ପୁଣି ଚେତା ପାଇ ଚାରିଆଡକୁ ଚମକି ଚାହିଁଲା । ମନରେ ଭାବିଲା, ସ୍ୱାମୀ ଅଛନ୍ତି କି ! ସେ ସମୟର କାରୁଣ୍ୟଭରା ଆଶାମୟୀମୁଖର କି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ! ନିରାଶ ହୃଦୟରେ ବଞ୍ଚନାମୟୀ କୁହୁକିନୀ ଆଶାର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଞ୍ଚାରରେ ଦୁଃଖ ସୁଖର ଯୁଗପତ୍ ବିଳାସ ତଳେ ମୁଖର କି ଅପୂର୍ବ ମାଧୁରୀ ! କବି ନିଜର ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଟବରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଦେଖାଇ କହିଅଛନ୍ତି ।

"ରାହୁଗ୍ରାସ ଛାଡ଼ିଲା କି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମା
ତେସନ ପରାଏ ମୁଖ ଦିଶିଲାକ ବାମା" ।

ପୁଣି ସେ ସେହି ଦୁଃଖର ପାରିବାରରେ ଭାସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପିଲା ଦିନର ଖେଳ କଉତୁକ, ସତ୍ୟ କରି ବିବାହ ହେବା, ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବିଦେଶକୁ ଆସିବା, ବିଦେଶରେ ବିପଦମାନ ଭେଟିବା—କଥାମାନ ବାହୁନି କାନ୍ତକୁ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ କାନ୍ଦି ଜଣାଇଲା ଓ କହିଲା, ମୁଁ ଅବଳା, ମୋତେ ନିମିଷି କରି ଛାଡ଼ି ଯିବା କଣ ନିଷ୍ଠୁରପଣିଆ ନୁହେ ? ଗୁରୁଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ କଣ ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମା ହେବ ନାହିଁ ? ଏହା କହି ଶଶିସେଣା ଅତି ଆତୁରୀ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାର ସେହି ମର୍ମଦହଣା କାନ୍ଦଣାରେ ସମଗ୍ର ମେଦିନୀ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାଳି ନ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶଶିସେଣା ନିଜକୁ ଦମୟନ୍ତୀଠାରୁ ହୀନ ଓ ଦୁଃଖିନୀ ଦେଖି ଉପାୟାନ୍ତର ଅଭାବରେ ଅନାଥବାନ୍ଧବ ଦୁଃଖି-ସୋଦର ଜଗତ୍ ଶରଣ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲା । ଆର୍ତ୍ତ, ଜିଜ୍ଞାସୁ, ଅର୍ଥାର୍ଥୀ ଓ ଜ୍ଞାନୀ ଏହି ଚତୁର୍ବିଧଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆର୍ତ୍ତର କରୁଣ

ନିବେଦନରେହିଁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଭଗବାନଙ୍କ ଆସନ ଅତିଶୀଘ୍ର ଟଳିଯାଏ । କରୁଣା ନିଧାନ ଭଗବାନ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିଦେଶରେ ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ଯୋଗୀ ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିରାଜନ୍ତେ ତାଙ୍କର ସମାଧି ଭଗ୍ନ ହେଲା । କରୁଣୈକହୃଦୟ ଯୋଗୀଙ୍କର କରୁଣା କୋମଳ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଶଶିସେଣା ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲା । ମୁନିପ୍ରବର ଶଶିସେଣାକୁ ମନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଓ ତାହା ବରଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜପିବା ନିମିତ୍ତ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ସପ୍ତ ମାୟାକୁମାରୀ ଗଣ ଶଶିସେଣାଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନା ହେଲେ ଓ ଶଶିସେଣା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣତା ଲାଭ କଲା । ଶଶିସେଣା ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ନାମରେ ଗାୟେଣୀ ରୂପ ଧଇଲା ଓ ମାୟା କୁମାରୀଗଣ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଆୟୁଧମାନ ଗ୍ରହଣ କରି ତାର ଅନୁଗାୟେଣୀ ହେଲେ । ଶଶିସେଣା ମାୟାକୁମାରୀଙ୍କ ସହ ପାତାଳପୁରକୁ ଗଲା । ସେଠାରେ ଦେବୀ ବିଶେହେରୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ମୁଗ୍ଧ କରି ତାଙ୍କ କୃପାରୁ ପୁନର୍ବାର ଅହିମାଣିକ୍ୟକୁ ପତିରୂପରେ ଲାଭ କଲା । ଏହି ପାତାଳ ପୁରର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ହଳହଳ କୁମର ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ରୂପିଣୀ ଶଶିସେଣାକୁ ଚିହ୍ନି ନ ପାରିବା, ଶଶିସେଣା ଓ ନିଜର ନାଗସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱୟଙ୍କ ବିରହ ଚିନ୍ତାରେ କାତର ହେବା ସମୟରେ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ଶଶିସେଣାକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିବା, ନାଗ ରମଣୀଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ଉପରେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ଶାପ ପ୍ରଦାନ ଅବସରରେ ମାୟାକୁମାରୀଙ୍କ ମାୟାବଳରେ ନାଗବାଳୀମାନେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯିବା, ଦେବୀଙ୍କର ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ବାଣୀ କହି ଆଶ୍ୱସ୍ତ କରିବା, ହଳହଳ କୁମରର ନାଗବାଳୀଙ୍କୁ ଗୃଢୁବାଣୀ କହି ଶଶିସେଣା ଓ ମାୟାକୁମାରୀଙ୍କ ସହ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୁବନକୁ ଆଗମନ କରିବା ବିଷୟମାନ କବି ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ହଳହଳର ଜଣେ ନାଗଭାର୍ଯ୍ୟା ଶବରୁଣୀ ବେଶରେ ଅମର କୋଳ ବକ ଅସିବା ଓ ଶଶିସେଣା ଆଗରେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ଅମର ବୋଲି କହିବା, ଅହିମାଣିକ୍ୟ ବା ଅଭିମନ୍ୟୁର ଜଳରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ ଶଶିସେଣା ସଉଭୁଣୀ ସହିତ ସେହି ଜଳରେ ପାତାଳ ପୁରକୁ ଯିବା ଓ ଅପ୍ସରାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ କରି ନାଗରାଜା ବାସୁକଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ କରିବା ଓ ବାସୁକଙ୍କ ବରରେ ଛମାସ ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱପତିଙ୍କୁ ପାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ମୂଳ କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନଠାରୁ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ଅଟେ । କବି ପ୍ରତାପ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଖାଇ ସ୍ୱକାବ୍ୟରେ ବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରନ୍ଥନ ପ୍ରବୃତ୍ତି, କଳ୍ପନା କୌଶଳ ଓ ଯଥାସମ୍ଭବ ଔଚିତ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

ମୂଳକଥାରେ ଅଭିମନ୍ୟୁର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପାତାଳପୁର ଯିବା କଥା ଲୁହା ହୋଇଅଛି କିନ୍ତୁ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟରେ ଶଶିସେଣା କେବଳ ମାୟାକୁମାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଯିବା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପିତୃଭବନରେ ରହି ଦୁଃଖରେ କାଳାତିପାତ କରିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପଞ୍ଚ ବରଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ଦୁଃଖ ଅସହଣି ହେବାରୁ ସେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବାରେ ସଂକଳ୍ପ କରି ବସିଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଶଶିସେଣା ସହିତରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶଶିସେଣା ସମସ୍ତ ବିଷୟ କହି ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ଦୁଃଖ ଦୂର କଲା । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀର ପିତା ମାତା ସେମାନଙ୍କ ଆସିବା କଥା ଶୁଣି ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଶଶିସେଣା ଓ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ମନ କଲେ । ଏଥିରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ତାର ମାଆ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଯେ ଦୁଃଖ ହେଲା, ତାହା କହିଲେ ସରିବ ନାହିଁ । ରାଜା କିନ୍ତୁ କନ୍ୟା ବିଦାୟ କରିବାରେ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କଲେ । କନ୍ୟା ବିଦାୟ କାଳରେ ରାଜାଙ୍କର

ସ୍ୱକନ୍ୟାକୁ ଉପଦେଶ ଶକୁନ୍ତଳା ନାଟକର ୪ର୍ଥ ଅଙ୍କରେ କଣ୍ୱ ଋଷିଙ୍କ ଶକୁନ୍ତଳାକୁ ଉପଦେଶ ଭୁଲ୍ଲି ପିତୃଜନ ସୁଲଭ, ସମୀଚୀନ ତଥା ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶୀ ।

\+ \+ \+ \+ \+

ନୃପତ । କୁମାରୀ ତାକ ତଥାରନ୍ତୁ ।

ମାତା ପିତାଙ୍କୁ ତୁ ମନେ ନ ଧରିବୁ ସେବା କରିବୁ ନିଜ ପତି ।
ଶାଶୁ ଶଶୁର ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଭଗତ ହୋଇବୁ ।
ଶଶିସେଣାକୁ ସପତଣୀ ବୋଲିଣ ହିଂସା ବଚନ ନ କହିବୁ
ସୁମୁଖି । ବଡ଼ କୁଳର ତୁ କୁଳଣୀ ।
ବଶେଷେ ବଡ଼ କୁଳର କୁଳବଧୂ ଦୂଷଣ ଯେମନ୍ତେ ନ ଶୁଣି । ୨୧ ।

କନ୍ୟାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ରାଜା ଶୋକରେ ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଓ ରାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଦୁଃଖର ଅତଳ ଦରିଆରେ ବୁଡି଼ଗଲେ । ପରେ ରାଜା ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ସେମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କଲେ ଓ ନାନା ଯୌତୁକ ସହ ଝିଅ ଓ ଜୁଆଇଁଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ଅହିମାଣିକ ଓ ଶଶିସେଣା ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ସହ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ଝିଅ ପୁଅଙ୍କୁ ପାଇ ପରମ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କଲେ । ନିଜର ଓ ଅହିମାଣିକ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ବିଷୟ ଯେପରି ଚତୁରତାର ସହିତ ଶଶିସେଣା ପିତୃ ସମକ୍ଷରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା, ସେଥିରେ ରାଜାଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଲା । ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଭିନ୍ନରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଶଶିସେଣା ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ସେ ମିଥ୍ୟା ମିଥ୍ୟାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଭଗବାନ୍ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଜୁନକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ମିଥ୍ୟା ସତ୍ୟହୁଏ ଓ ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ ।

ବିବାହକାଳେ ରତି ସଂପ୍ରୟୋଗେ ପ୍ରାଣାତ୍ୟୟେ ସର୍ବଧନାପହାରେ
ବିପ୍ରସ୍ୟଚାର୍ଥେ ହ୍ୟନୃତଂ ବଦେତ ପଞ୍ଚାନୃତାନ୍ୟାହୁରପାତକାନି
ଭବାନୃତଂ ଭବେତ୍ ସତ୍ୟଂ ସତ୍ୟଞ୍ଚାପ୍ୟନୃତଂ ଭବେତ୍ । କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ ୬୯ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏହା ଅହିମାଣିକ୍ୟଠାରୁ ଶଶିସେଣାର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ-ମତିତ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରେ, କାରଣ ଶଶିସେଣାର ପିତୃ ରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରସ୍ତାବନା କାଳରେ ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଓ ଶଶିସେଣାର ଉତ୍ତର ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ତାହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ।

"ଅହିମାଣିକ୍ୟ ବୋଲଇ ତାହା ଶୁଣି ମୂର୍ଚ୍ଛିଲେ ସେ ମନ ବୋଲଣ ।
ଯେବେ ଗଲେ ସବେ ଚକିତ ହୋଇବେ ଭଣ୍ଡାଇବା କିସ କହଣ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ! ବୋଲଇ ଶୁଣ ପ୍ରାଣନାଥ
ଯେ କଥାକୁ କିଛି ମନେ ନ ବିଚାର ଅଛନ୍ତି ଉପାୟେ ବହୁତ । ୧୪ । ୧୩ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ଜାତିର ଧର୍ମସମନ୍ୱୟ ଏବଂ ପ୍ରୀତି ସଂପାଦନ ନିମିତ୍ତ ଉତ୍କଳରେ ସତ୍ୟପୀର ପୂଜାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ କବିକର୍ଣ୍ଣ ନାମା ଏକ କବି ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଏହି ତିନିଭାଷା ମିଶାଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଖ୍ୟାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ସକଳ ସଂଖ୍ୟାରେ ଷୋଳଗୋଟି ଏବଂ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ମହିମାର ପ୍ରକାଶ ନିମିତ୍ତ ଅଭିପ୍ରେତ । ସେହି ଷୋଳ ପାଲା ମଧ୍ୟରୁ ମନୋହର ଫାସିଆର ପାଲା ଏକତମ । ସେଥିରେ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର ଗଣ୍ଡାବଧ ଓ ରାଜକନ୍ୟା ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅବିକଳ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, କବିକର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତାପରାୟଙ୍କ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟର ପ୍ରଭାବରେ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଚମତ୍କାରିତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବୋଧ ହୁଏ ଏକାଧିକବାର ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପାଠ କରିଥିଲେ । ପରେ ସେ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ନିମିତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଉପାଖ୍ୟାନ ବା ପାଲା ରଚନା କଲାବେଳେ ଶଶିସେଣାର ଗଣ୍ଡାବଧ ଓ ରାଜକନ୍ୟା ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଲୋଭ

ଏଡ଼ ନ ପାରି ନିଜ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅବିକୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

କବିକର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପରିଚୟ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଗତ ହୋଇ ପାରି ନାହୁଁ । ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକଥା ସ୍ଥିର ନିଶ୍ଚୟ ଯେ, ଉତ୍କଳରେ ସତ୍ୟପୀର ପୂଜାର ସୂତ୍ରପାତ ପରେ ସେ ଏ ଦେଶରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପାଲା ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳରେ ସତ୍ୟପୀର ପୂଜାର ଇତିହାସ ବଙ୍ଗଦେଶ ପରି ପ୍ରାଚୀନ ନୁହେଁ । ମୁସଲମାନ ଶାସନର କବଳରେ ପଡ଼ି ବଙ୍ଗ-ଦେଶରେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ପୂଜାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ଉତ୍କଳରେ ଯେତେବେଳେ ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ଏବଂ ଧର୍ମସଂକ୍ରାନ୍ତ ବିଷୟ ମାନଙ୍କରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ୱବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଉଭୟ ଧର୍ମର ମହାମନା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି ଜନ୍ମାଇବା ନିମିତ୍ତ ଏ ପୂଜାର ପ୍ରଚାର କଲେ । ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ କିମ୍ବା ତାହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ କବିକର୍ଣ୍ଣ ସେହି ସଦିଚ୍ଛାରେ ଚାଳିତ ହୋଇ ପାଲାମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହି ହିସାବରେ ବିଚାର କଲେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବା ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ପାଲାମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ତେଣୁ କବିକର୍ଣ୍ଣ ଯେ କବି ପ୍ରତାପଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟରେ ଗୋପନ ପ୍ରଣୟର ଯେଉଁ ଆଲେଖ୍ୟ ଅଙ୍କିତ, ସେ ଧରଣର ଚିତ୍ର ପୃଥିବୀର ଅତି ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କବି ପ୍ରତାପ ନିଜର ପ୍ରତିଭା, ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନା ଚାତୁରୀ, ଔଚିତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିପତ୍ତି ସହିତ ଏହି

ଯେଉଁ କମନୀୟ କାବ୍ୟଟି ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କୁ ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରୁ-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ନିଜ ଗୁଣରେ ଉତ୍କଳରେ ଗୃହେ ଗୃହେ ସମାଦୃତ ହେବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

ଏହି କାବ୍ୟଟିର ସଂକଳନରେ ମୁଁ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ପୋଥିମାନଙ୍କର ତୁଳନାତ୍ମକ ଆଲୋଚନା କରି ଯଥାସମ୍ଭବ ଶୁଦ୍ଧ ପାଠ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ନିବାସୀ ମୋର ସୁହୃଦ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଦୀନବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ବି.ଏ., ସମ୍ବଲପୁର ନିବାସୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ କପିଳେଶ୍ୱର ନନ୍ଦ ମୋତେ ସେମାନଙ୍କ ଦୂର ଦେଶରୁ ପୋଥିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଦେଇ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି । ସର୍ବଶେଷରେ ମୋର ଅନ୍ୟତମ ସୁହୃଦ ଶ୍ରୀମାନ ପୀତାମ୍ବର ବଳ ମଧୁପୁର ରାଜବାଟୀରୁ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ପୋଥି ତିନୋଟିର ସହାୟତାରେ ଶଶିସେଣା କାବ୍ୟଟି ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପାଠକମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପିତ ହେଲା । ପୋଥି ସଂଗ୍ରହକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ଚିର କୃତଜ୍ଞ ।

ଶ୍ରୀ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି

ଭ୍ରମ-ସଂଶୋଧନ

ପୃଷ୍ଠା	ପଦ—ଚରଣ	ଅଶୁଦ୍ଧ ପଦ	ଶୁଦ୍ଧପଦ
୧୦	୧୫-୨	ତ୍ରିବଣୀ	ତ୍ରିବେଣୀ
୨୨	୩୩-୪	ଜଣି	ଜାଣି
୨୩	୪୪-୧	ବୋଲ	ବୋଲଇ
୪୨	୩୩-୩	ପଢିଲା	ପଡଲା
୪୨	ଫୁଟ୍‌ନୋଟ୍	ଭଛଢ	ଭଗଢ
୮୩	୨୦-୩	ମୋଜଣା	ମାଜଣା
୮୨	୪୦-୧	ଦାସ୍ୟା	ଦସ୍ୟା
୯୧	୧୧-୧	ବାଞ୍ଚା	ବାଞ୍ଛା
୯୨	୪୬-୧	ପ୍ରେତ	ପ୍ରେତେ
୯୮	୧-୧	ଦ୍ୱନ	ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ

ଶ୍ରୀ ଗୀତିବେଣୀ

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

(ସଙ୍ଗମ ଡଆର ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ବନ୍ଦଇ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ନୀଳାଦ୍ରିପତି ।
ଶରଣଜନର ନାଥ ସଦୟଗତି । ୧ ।

ପଞ୍ଚକ୍ରୋଶ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ସିନ୍ଧୁର ତଟେ ।
ଦାରୁରୂପେ ବିଜେ ତହିଁ ଦେବଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ । ୨ ।

ଭକତି ମୁକତି ଯାହା ଦର୍ଶନେ ତରି ।
ଶରଣ ରକ୍ଷଣେ ବେନି ବାହୁ ବିସ୍ତାରି । ୩ ।

ସ୍ୱୟଂ ନୀଳାମ୍ବର ସ୍ୱାମୀ ରେବତୀପତି ।
କୋଟିସିଂହ ପରାକ୍ରମ ଧବଳମୂର୍ତ୍ତି । ୪ ।

କାଦମ୍ବରୀ ପାନେ ମତ୍ତ ଘୂର୍ମିତ ଡୋଳା ।
ଜୟ ଯୋଗେଶ୍ୱର ନାଥ ଭଗତଭେଳା । ୫ ।

୧-୧—ଜୟ ଜୟ (କ) ।

---

୧ । ନୀଳାଦ୍ରିପତି—ନୀଳାଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଦେବତା, ଜଗନ୍ନାଥ ।
୨ । ସିନ୍ଧୁର ତଟେ—ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ, ମହୋଦଧି କୂଳରେ ।
୩ । ଶରଣ ରକ୍ଷଣେ—ଆଶ୍ରିତ ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ।
୫ । କାଦମ୍ବରୀ—ଏକ ପ୍ରକାର ମଦ । ଘୂର୍ମିତ—ଘୂରୁଥିବା ବା ଘୂରନ୍ତା ।

ମଧ୍ୟରେ ସୁଭଦ୍ରାଦେବୀ ବେନି ଭାଇର ।
ତିନିମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ନରେ ଦୁରିତ ହର । ୬ ।

ଜୟ ଜୟ ବିଘ୍ନେଶ୍ୱର ବିଘ୍ନନାଶନ ।
ଲମ୍ବୋଦର ଗଜାନନ ଏକଦଶନ । ୭ ।

କରେଣ ପରଶୁ ପାଶ ଆୟୁଧ ଢୋର ।
ଇନ୍ଦୁର ବାହନେ ସ୍ୱାମି ଭ୍ରମଣ କର । ୮ ।

ଯାହା ବୁଦ୍ଧିବଳେ ହର ତ୍ରିପୁର ଗଞ୍ଜି ।
ସମସ୍ତ ଦେବତା ଆଗେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂଜି । ୯ ।

ମୋହୋରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଅ ପାର୍ବତୀ-ନନ୍ଦନ ।
କହିବି ବିଚିତ୍ର କଥା ରସ ଆଖ୍ୟାନ । ୧୦ ।

ଭୋଜ ନୃପତିର ଜେମା ଇଚ୍ଛା ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଗୃହବ୍ରହ୍ମ ନାମେ ନିଜ ପତି ତାହାର । ୧୧ ।

ସ୍ୱାମୀରେଣ ମାନ ଧନେ କର ସୁକେଶୀ ।
ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଶୃଙ୍ଗୁ ବଲ୍ଲଭ ଭାଷି । ୧୨ ।

କେବେହେଁ ନ କହେ ବାଣୀ ହେଠ ବଦନ ।
ଦେଖିଣ କୁମର କୋପ କଲ୍ପିକ ମନ । ୧୩ ।

ଗଞ୍ଜଣା କରଣ କୋପେ ବୋଲଇ ବାଣୀ ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଶଶିସେଣା ନୃପ-ଦୁଲଣୀ । ୧୪ ।

୮-୨—ଭ୍ରମଣି ଢୋର (କ,ଗ) ।

---

୭ । ଲମ୍ବୋଦର—ବଡପେଟା, ଗଜାନନ—ହାତୀମୁହାଁ । ଏକଦଶନ—ଏକ ଦାନ୍ତିଆ । ଏ ସମସ୍ତ ଗଣେଶଙ୍କର ବିଶେଷଣ । ୮ । ଇନ୍ଦୁର—ମୂଷା । ୯ । ହର—ମହାଦେବ ।
୧୨ । ବଲ୍ଲଭ—ସ୍ୱାମୀ ।

ମାନବରେ ଜାତ ହୋଇ ଏତେକ ଗରୁ ।
ପତିକୁ ତାରିଲ କେତେ ବିପତ୍ତିଠାରୁ । ୧୫ ।

ଏ ତିନି ଭୁବନେ ବାଳୀ ରୁହାଇ କୀର୍ତ୍ତି ।
ନାହିଁ ନା ତାହାଙ୍କୁ କାହିଁ ସମ ଯୁବତୀ । ୧୬ ।

ଏହା ଶୁଣି ରୋଷ ତେଜି ତୋଷ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ସ୍ୱାମୀର ଚରଣ ଧରି ପ୍ରଲମ୍ବ କରି । ୧୭ ।

କରପଦ୍ମ ଯୋଡ଼ି ବୋଲେ ଶୁଣ ହେ ନାଥ ।
ଶଶିସେଣା କଥା ମୋତେ କହ କେମନ୍ତ । ୧୮ ।

କାହାର ଦୁହିତା ସେହୁ କାହାର ନାରୀ ।
ଏହା ମୋତେ କହିବ ବିନତି ମୋହୋର । ୧୯ ।

ତାହା ଶୁଣି ହସି ନାହା ବୋଲଇ ବାଣୀ ।
ଯେବେ ତୁ ଶରଧା କଲୁ ଶୁଣ ମିତଣି । ୨୦ ।

ଅମରାବତୀ ବୋଲଣ ଏକ ଭୁବନ ।
ବିକ୍ରମ-କେଶରୀ ବୋଲି ତହିଁ ରାଜନ । ୨୧ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ନାମ ତାହାର କୁଶଳରମଣ ।
ରାଜ୍ୟ ଜନ ପ୍ରଜା ସୁଖେ କରେ ପାଳଣ । ୨୨ ।

ଭାରିଯା ତାହାର ଲୀଳାବତୀ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଭକ୍ତି ଭାବେ ସେବଇ ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟେଶ୍ୱରୀ । ୨୩ ।

ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇ ଦିନେ ମାଗିଲ୍ଲ ବର ।
ମୋହୋର କୋଳରେ ଜାତ ହୋଉ କୁମର । ୨୪ ।

---

୧୭ । ପ୍ରଲମ୍ବ କରି—ନମସ୍କାର କଲା । ୨୪ । କୁମର—ପୁଅ ।

ତାହା ଶୁଣି ଶୂନ୍ୟେ ବାଣୀ ଦେବୀ କହନ୍ତି ।
ତୋହୋର କର୍ମରେ ବହୁ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ୨୫ ।

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବଣ କ ହୋଇବୁ ନିଷ୍ଫଳ ?
ଶୂନ୍ୟେ ପରାପତ ହୋଉ ପୁତ୍ର ତୋ କୋଳ । ୨୬ ।

ଦେବୀ ଯେହ୍ନେ କହିଣ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯାଇ ନିଜ ଭୁବନେ । ୨୭ ।

କୁମରଙ୍କୁ ସନ୍ନିଧିଙ୍କୁ ଡାକିଣ କହି ।
ଅମରାବତୀ ଭୁବନେ ଯାଅସି ତୁହି । ୨୮ ।

ମନ୍ତ୍ରୀର ତନୟେ ହୋଇ ତହିଁ ଯେ ଥିବୁ ।
ନାମ ଯେବେ ପଚ୍ଛରବେ କହି ଆସିବୁ । ୨୯ ।

ମାତାଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି ପ୍ରଲମ୍ବ ହୋଇ ।
ବାହାର ହୋଇଲେ ନିଜ ପ୍ରିୟାଙ୍କୁ କହି । ୩୦ ।

କିଛୁ ଦିନ ଅନ୍ତରେ ସେ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନେ ।
ମାଲୁଣୀ କୁସୁମ ଘେନି ମନ୍ତ୍ରି-ଭୁବନେ । ୩୧ ।

ପୁଷ୍ପର ଭିତରେ ଅଛି ବାଳୁତ ଅହି ।
ଦେଖିଣ ଚକିତ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ତହିଁ । ୩୨ ।

ଭୟେ ପାଇଲାକ ଦେଖି ମନ୍ତ୍ରୀର ବାମା ।
ମାଣିକ୍ୟମାଳାୟେ ତହୁଁ ହେଲା ଉପମା । ୩୩ ।

ଚକିତେ ଚଉପାଶ ତହିଁ ହୋଇଲା ଭେଳା ।
ଚତୁର ସାନନ୍ଦେ ହସ୍ତେ ଘେନିଲା ମାଳା । ୩୪ ।

୩୪-୧—ଦେଖିଣ ଚକ୍ରିତ ବାଳା ହୋଇଲା ଭେଳା (ଖ,ଗ) ।

ଦେଖି ମାୟା ତହିଁ କେହି ନ ପାରେ ଚେତି ।
ତକ୍ଷଣେ ଭ୍ରମିଣ ହୋଏ ଦେଖି ଯୁବତୀ । ୩୫ ।

ଅନେକ ଶରଧା ପାଇ ନାରେଖି ଦେଖି ।
ବେଳୁଁ ବେଲ ଶରଧା ବଢ଼ାଇ ସୁମୁଖୀ । ୩୬ ।

ଯତନ କରଣ ନେଇ ପଲଙ୍କେ ଥୋଇ ।
ଆନ ବିଷୟରେ ଗଲା ଅନ୍ତର ହୋଇ । ୩୭ ।

ନିମିଷେକ ଅସିଣ ଲେଉଟି ଦେଖିଲା ।
କୁମାରେକ ଶୋଇଅଛି କନ୍ଦର୍ପବଲା । ୩୮ ।

କୋଟିନିଧି ପ୍ରାପତ କି ଦରିଦ୍ର ଜନ ।
ତେସନ ହୋଇଲା ଦେଖି ସୁମୁଖୀ ମନ । ୩୯ ।

ବଡ଼ଇ ହରଷେ କହେ ସ୍ୱାମୀର ପାଶ ।
ଅପୂର୍ବ କଥାଏ ସ୍ୱାମି ଦେଖିବ ଆସ । ୪୦ ।

ମାଲୁଣୀ କୁସୁମ ଦେନି ମୋହୋର ପାଶ ।
ପୁଷ୍ପର ଭିତରେ ଥିଲା ଭୁଜଙ୍ଗ ଶିଷ । ୪୧ ।

ତକ୍ଷଣେ ଦେଖନ୍ତେ ହୋଏ ମାଣିକ୍ୟ ମାଳ ।
ଶରଧା କରଣ ମୁଁ ତା ଧରିଲି ତୋଳ । ୪୨ ।

ପଲଙ୍କ ଉପରେ ନେଇ ଥୋଇଲି ତାହା ।
ସେ ଏବେ ବାଳୁତ ପୁତ୍ର ହୋଇଛି ନାହା । ୪୩ ।

ଏହା ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରିବର ହରଷ ଚିତ୍ତ ।
ବୋଇଲେ କରୁଣା କଲେ ଜଗତମାତ । ୪୪ ।

୪୪-୨ — ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ (କ,ଗ) ।

---

୩୮ । କନ୍ଦର୍ପ ବଳା — ରୂପରେ କନ୍ଦର୍ପଙ୍କୁ ବଳି ପଡ଼ିଥିବା । ୪୧ । ଭୁଜଙ୍ଗ — ସାପ ।

ଏହା ଶୁଣି ସୁମରିଲେ ଲୀଳା ଯୁବତୀ ।
ବୋଇଲାକ ଦେବୀ ମୋତେ କହୁ ଅଛନ୍ତି । ୪୫ ।

ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ତୋର ଗର୍ଭେ ନାହିଁ ନନ୍ଦନ ।
ଶୂନ୍ୟେ ପୁଣେ ପାଇବୁ ତା କର ଯତନ । ୪୬ ।

ସପନ ଚେତଣ ମୁହିଁ ହୋଇଲି ଭୋଳ ।
ଏବେ ସୁମରିଲି ଯହୁଁ ତୁମ୍ଭେ କହିଲ । ୪୭ ।

ଏତେ ବୋଲି ପତି ପତ୍ନୀ ଦେଖିଲେ ଯାଇ ।
କୁମର ସୁନ୍ଦରପଣେ ମୋହୁଛି ମହୀ । ୪୮ ।

ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ କର ଭୀତ କ ରତିପତି ।
ବାଳୁତ ରୂପେଣ ଗୋପ୍ୟ ହୋଇଲେ ଏଥି । ୪୯ ।

କୃଷ୍ଣ ଯେସନେ ଗୋପପୁରେ ଗୋପ୍ୟ ହୋଇଲେ ।
ତାତ ଜନନୀଙ୍କ ଶୋକ କରାଇ ଗଲେ । ୫୦ ।

ତେସନ ପରାସ୍ୟେ ଯେହ୍ନା ମଣଇ ମୁହିଁ ।
ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ଯେହ୍ନୁ ସିନା ପ୍ରାପତ ହୋଇ । ୫୧ ।

ଏତେ କହି ମନ୍ତ୍ରୀ ତହିଁ ହରଷ ହୋଇ ।
ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ତହିଁ ଦେଲେ ବଧାଇ । ୫୨ ।

ନୃତ୍ୟ ଗୀତେ ଉନ୍ମତ୍ତ କାମିନୀ ସକଳ ।
ବାଦ୍ୟ ନାଦ ଶବଦେ ସିନ୍ଧୁ ଯେ ଉଛୁଳ । ୫୩ ।

ନଗ୍ର ଜନ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ସମସ୍ତ ।
ନୃପତି ଶୁଣିଣ ଅତି ହରଷ ଚିତ୍ତ । ୫୪ ।

୫୨ । ବଧାଇ—ପୁରସ୍କାର ।

ଲୀଳାବତୀ ବୋଲେ ସ୍ୱାମି ଶୁଣ ଉତ୍ତର ।
କୁମରକୁ ନାମ ଗୋଷ୍ଠପ୍ରେକ ବଗ୍‌ର । ୫୫ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲେ ଅହ୍ମ ହୋଇ ମାଣିକ୍ୟମାଳ ।
ଅହ୍ମମାଣିକ୍ୟ ନାମେଣ ଅଟେ ଦୁଲ୍ଲାଳ । ୫୬ ।

ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ଆମ୍ଭ ଅଟଇ ଯେହ୍ନୁ ।
ବୃଦ୍ଧକାଳେ ସୁଖଦାତା ଅଟଇ ସେହ୍ନୁ । ୫୭ ।

ଶରଦ-ଚନ୍ଦ୍ରମା ଜାଣି କୁମର ମୁଖ ।
ଦେଖି ତାତ ଜନନୀଙ୍କ ହରଇ ଦୁଖ । ୫୮ ।

ଦିନୁ ଦିନୁ ଆନ ଛବି ଦେଖା ତନୟେ ।
ଅଭିନବ ମନସିଜ ତେଜ ତା ହୋଏ । ୫୯ ।

ନାନା ବିଦ୍ୟା ବିନୋଦ ରସରେ କୁଶଳ ।
ହସଇ ଖେଳଇ ସଖା ମିତଙ୍କ ମେଳ । ୬୦ ।

ନୀଳଗିରି ଜଗନ୍ନାଥ କରୁଣାକର ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ନିତ୍ୟେ ଭଜନ୍ତି ଯାର । ୬୧ ।

ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇବା ସ୍ୱାମି ଅଖିଳବାସ ।
ଶିଶୁ ପରତାପ ରଚେ ଦାସର ଦାସ । ୬୨ ।

---

୫୯ । ଅଭିନବ ମନସିଜ — ନୂଆ କନ୍ଦର୍ପ । ୬୦ । ବିନୋଦ ରସରେ — ଖେଳ କଉତୁକରେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବିଭାସ

(ଅଲସୀ ବାଣୀ ବା ଘୋଷି ସମ୍ବାଦ ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ତୁ ଗୋ ଭାବିକ ସୁମତି ।
ବିକ୍ରମକେଶରୀ ନୃପତି ଭାରିଯା ସତ୍ୟବତୀ । ୧ ।

ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ଅଟଇ ଗର୍ଭେ ଜାତ ତାହାର ।
ସୁନ୍ଦର ସୁଜାଣ ଶିରୋମଣି ତନୁ ସୁକୁମାର । ୨ ।

ସର୍ବଗୁଣେ ସେ ବିଚକ୍ଷଣ କ୍ଷିତି ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ।
ଛାଡ଼ି ବିଷୟ୍ୟା ନିର୍ମିଣିଲା ବିହି ସୁମନ ଦେଇ । ୩ ।

ଶରଦ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଆନନ, ବେନ ଚକୋର କି ସେ ।
ଫୁଲ୍ଲାରବିନ୍ଦ ସୁଗନ୍ଧେ କି ଅଳି ଲାଳସେ ବସେ । ୪ ।

ଭ୍ରୂଲତା କି କାମ କମାଣ, ଶର ଲୋଚନ ବେନ ।
ତାଙ୍କ ଶାଣେ ବସାଇଣି ବନ୍ଧେ ଅପାଙ୍ଗ ଧେନ । ୫ ।

୨-୨ — ସୁନ୍ଦରୀ ସୁଜାଣ ପ୍ରଚୁର, ତନୁ ତା ସୁକୁମାର (କ) ।
୫-୧ — ଭ୍ରୂରୁହିଁ କାମ-କମାଣ ଜଣି ବାଳୀ ଲୋଚନ ବେନ (ଖ,ଗ) ।

---

୪ । ଭ୍ରୂଲତା ହେଲା କାମର ଧନୁ, ଆଖି ଦୁଇଟି ହେଲା ଶର । କାନର ତାଙ୍କ ଶାଣ ପରି, ତହିଁରେ ସେ ଶରକୁ ଶାଣ ଦେଇ (ଅପାଙ୍ଗ) ଆଖି ଠାରିବା ବାହାନାରେ ବନ୍ଧେ ।

୫ । ଫୁଲ୍ଲାରବିନ୍ଦ—ଫୁଟିଲା ପଦ୍ମଫୁଲ । ଅଳି—ଭଅଁର । ଶରଦ……କି ସେ—ମୁହିଁଟି ହେଲା ଶରତକାଳର ଚନ୍ଦ୍ର ପରି, ଆଖି ଦୁଇଟି ହେଲା ଚକୋର । ଚକୋର ଚଢ଼େଇ ଜହ୍ନ ଆଲୁଅକୁ ହିଁ ଭଲପାଏ । ତେଣୁ ଜହ୍ନରାତକୁ ସେ ଛାଡ଼ି ପାରେ ନା ବା ଭୁଲି ନ ପାରି ସବୁବେଳେ ସେ ରାତରେ ଆନନ୍ଦରେ ବୁଲେ । ଆଖି ସେହିପରି ମୁହିଁଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ ନା । ତେଣୁ କବି ଆଖିକୁ ଚକୋର ଏବଂ ମୁହିଁକୁ ଜହ୍ନ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି ।

ମଳୟ-ସମୀର-ମନ୍ଦିର ନାସା ଅଟଇ ତାର ।
ବସନ୍ତ ଆଶେ ବିଦଂସିତ ହୋଏ କି ଶୁକ ଧର । ୬ ।

ଘନ କୁଟିଲ ଭୃଙ୍ଗ ନିନ୍ଦେ ତାର ଚିକୁର ଚିକୁର ।
ଦଳିତ ଅଞ୍ଜନ ଚିକ୍କଣ ମୃଗମଦ ସୁନ୍ଦର । ୭ ।

କୁସୁମେ ସାଜେ ସୁକବରୀ ଭିଡ଼ ବିରହିମନ ।
ଫାନ୍ଦେ ବନ୍ଧନ କି କରନ୍ତି ମନସିଜ ରାଜନ । ୮ ।

କମ୍ବୁରୂପ ବୀଣା ବିଳାପ ପିକ ସୁସ୍ୱର ବାଣୀ ।
ଅମିୟମାନ ଠୂଳ କର ବନ୍ଦୀ କଣ୍ଠ କାମିଣୀ । ୯ ।

ଶୁକ ସନକ ସନାତନ ମୁନି ଶୁଣିଲେ ବାଣୀ ।
ଯୋଗ ତେଜି ଭୋଗ ଇଚ୍ଛିବେ ମନେ ବାଞ୍ଛା ତରୁଣୀ ।

ବଳେ ବାହୁ ମୃଣାଳ ସାର, ନହେ ମୁକୁର ଜ୍ୟୋତି ।
କଣୟ ଲତାର ଶିଖରେ କି ବସେ ଭୃଙ୍ଗପତି । ୧୧ ।

---

୬ । ନାକଟି ମଳୟ ପବନର ଘର ଅର୍ଥାତ୍ ତାର ନିଶ୍ୱାସ ପବନ ମଳୟ ପବନ ପରି ଧୀର, ଶୀତଳ ଓ ସୁଗନ୍ଧ । ସେ ନାକକୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ (ଶୁକ ଧର — ଶୁକ ଅଧର) ଶୁଆ ଚଞ୍ଚୁ ବା ଥଣ୍ଟ ବସନ୍ତ ଆସିବାର ଆଶା କରି (ବିଦଂସିତ—ବିକଶିତ) ଫୁଲି ଉଠୁଛି କି ? ବସନ୍ତ କାଳରେ ଶୁଆ ଥଣ୍ଟ ଫୁଲି ଉଠିବାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ।

୭ । ଘନ — ବହଳିଆ । କୁଟିଳ — କୁଞ୍ଚୁକୁଞ୍ଚିଆ । ଚିରୁ — ମନୋହର । ଚିକୁର — ମୁଣ୍ଡବାଳ । ଭୃଙ୍ଗ — ଭଅଁର । ଦଳିତ ଅଞ୍ଜନ — ଦଳା ହୋଇଥିବା କଳା । ମୃଗମଦ — କସ୍ତୁରୀ ।

୮ । ସୁକବରୀ — ସୁନ୍ଦର ଜୁଡ଼ା । ମନସିଜ — କନ୍ଦର୍ପ ।

୯ । କମ୍ବୁ — ଶଙ୍ଖ । ପିକ — କୋଇଲି । ଅମିୟ — ଅମୃତ । କଣ୍ଠଟି ଦେଖିବାକୁ ଶଙ୍ଖ ପରି କାହାଲି ବେଳେ ସେ କଣ୍ଠ ବୀଣା ବୋଲି ମନେହୁଏ ଏବଂ କଥା କହିଲା ବେଳେ ତାରସ୍ୱର କୋଇଲି ଡାକ ପରି ମନେହୁଏ ।

୧୧ । ମୃଣାଳ — ପଦ୍ମନାଡ଼ । ନହେ — ନଖରେ । ମୁକୁର — ଆଇଁ । କଣୟ (କନକ) — ସୁନା ।

ହେମ କୁନ୍ଦନ ପୀନସ୍ତନ ବେନି ଶୟୈଳ କ ସେ ।
ହିମ ମଲୟ ଗିରି ଦୁଇ ଏକ ଠାବରେ ବସେ । ୧୨ ।

ଛଡ଼ି ରହି ଯେହ୍ନେ ଅନଙ୍ଗ ବାସ କରଛି ତହିଁ ।
ତ୍ରିଭୁବନ ଜିଣି ନିର୍ଭୟେ ସେହ୍ନେ ହରକୁ ପାଇ । ୧୩ ।

ମୋତି ସର ମେରୁତଟରୁ ବହେ ଜାହ୍ନବୀ ନଦୀ ।
ତୁଚ୍ଛ ଉଦରେ ରୋମରାଜି କ ସେ ମିଶେ କାଳନ୍ଦୀ । ୧୪ ।

ସରସ୍ୱତୀ କୂପ ଅଟଇ ତାର ଗମ୍ଭୀର ନାଭି ।
ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲେ ସ୍ନେହ୍ନେ ତୀର୍ଥକୁ ଲଭି । ୧୫ ।

ନିତମ୍ବ କରିକୁମ୍ଭ କଟି ରହେ କେଶରୀ ତହିଁ ।
ଜାଣି ବିଧାତା ବନ୍ଧ କଲା ରଜ୍ଜୁ ତ୍ରିବଳୀ ଦେଇ । ୧୬ ।

ଉରୁ ସେ କନକ କରଭ, ଦେଖି ରମଣୀ ମୋହେ ।
ପୁରୁଷର ଧଇର୍ଯ୍ୟ କାହିଁ, ଯୋଗୀ ଭାଙ୍ଗିବ ଲୟେ । ୧୭ ।

୧୩-୨ — ତ୍ରିଭୁବନ ଯେହ୍ନେ ବିଜୟେ, ଭୟେ ହରକୁ ପାଇ (କ) । ତ୍ରିଭୁବନ ମୁହିଁ ଜିଣନ୍ତି ଭୟେ ହରକୁ ପାଇ (ଗ) ।

---

୧୨ । ହେମ କୁନ୍ଦନ ପୀନସ୍ତନ — ସୁନାର କୁନ୍ଦରେ କୁନ୍ଦା ହୋଇଥିବା ଉଚ୍ଚ କୁଚ । ଶୟୈଳ (ଶଇଳ) — ପର୍ବତ । ହିମ ମଲୟ — ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ଓ ମଳୟ ପର୍ବତ ।

୧୩ । ଅନଙ୍ଗ — କନ୍ଦର୍ପ । ତ୍ରିଭୁବନ — ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ । ହର — ମହାଦେବ ।

୧୪ । ଜାହ୍ନବୀ ନଦୀ — ଗଙ୍ଗାନଦୀ । ତୁଚ୍ଛଉଦରେ — ଛୋଟ ପେଟରେ ।

୧୬ । ନିତମ୍ବ — ପିଚ୍ଛ । କରିକୁମ୍ଭ — ହାତୀର ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଲ ଗୋଲ ଦୁଇଟି କୁମ୍ଭ । କଟି — ଅଣ୍ଟା । କେଶରୀ — ସିଂହ । ରଜ୍ଜୁ — ଦଉଡ଼ି । ତ୍ରିବଳୀ — ପେଟରେ ଥିବା ଗାର ।

୧୭ । ଉରୁ — ଜଙ୍ଘ । କନକ କରଭ — ସୁନାର ହାତୀ ଶୁଣ୍ଢ । ଯୋଗୀ — ମୁନି ।

ଶୋଣ ପଦ୍ମଚରଣ ବେନି, ରତ୍ନ ମଞ୍ଜୀର ସାଜେ ।
ଥଳ ତେଜି ଜଳ ମରାଳେ ଦେଖି ପଶିଲେ ଲାଜେ । ୧୮ ।

ଗତି ଯୁବତୀ ଗଜରାଜ ଜିଣି ଦେଖେ ଅବନୀ ।
ସୁନ୍ଦରପଣେ ସମ ନାହିଁ ଯେହ୍ନୁ ଭୁବନ ତିନି । ୧୯ ।

ହରଷରେ ଚିତ୍ତ ହରନ୍ତି, ଚିତ୍ତ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋନ୍ତି ।
ମନ ଉତ୍ସୁକ ଥିର ନୋହେ ଦୁଖ ଚଞ୍ଚଳ ମତି । ୨୦ ।

ରତ୍ନମୟ ଦିବ୍ୟ ମନ୍ଦିରେ ବିଜେ ନୃପତି ଜେମା ।
ମନ ଜାଣି ସେବେ ତରୁଣୀ ସଙ୍ଗେ ଲକ୍ଷେକ ବାମା । ୨୧ ।

ଦକ୍ଷିଣ ସିନ୍ଧୁ ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱେ ଦେଶ ନୀଳଗିରି ।
ବଉଧରୂପେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଯହିଁ ବିଜୟେ କରି । ୨୨ ।

ସୁଜନ ଜନ ନିରନ୍ତରେ କର ସେ ରୂପ ଲୟେ ।
ହୀନ ଜନ ମୂର୍ଖ କହଇ ଶିଶୁ ପ୍ରତାପ ରାୟେ । ୨୩ ।

---

୧୮ । ଶୋଣିତ — ନାଲି । ରତ୍ନ ମଞ୍ଜୀର — ରତ୍ନରେ ତିଆରି ନୂପୁର । ମରାଳ — ହଂସ ।
୧୯ । ଗତି — ଚାଲି । ଗଜରାଜ — ହାତୀଙ୍କ ରାଜା ଐରାବତ । ଅବନୀ — ପୃଥିବୀ ।

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବରାଡ଼ି

ଦୃଷ୍ଟା ଦ୍ୱିତୀୟ ଛନ୍ଦ—(ନଳିନୀଗୌଡ଼ା-ଖ—(ରାଗ ମାଳବ)

(କଳସା ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ଶୁଣ ପ୍ରିୟେ ନୃପତି କୁମାରି ସାବଧାନ ।
ଯାହା ପୁଚ୍ଛା କଲୁ ଶଶିସେଣାର ବିଧାନ । ୧ ।

ଅନନ୍ତ ସିଦ୍ଧ ନାମେଣ ଯେକ ମହାଋଷି ।
ତାହାଙ୍କ ଠାବରେ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ଇ ସୁକେଶୀ । ୨ ।

ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରେ କୁଶଳା ସେ କୁରଙ୍ଗୀଲୋଚନୀ ।
ଅନେକ ଯତନ କରି ପଢ଼ାବନ୍ତି ମୁନି । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ରୀର ତନୟ ଅହିମାଣିକକୁମର ।
ଯେକ ଠାବେ ପଢ଼ଇ ସେ କୁମାରୀ ସଙ୍ଗର । ୪ ।

ଲୋଚନେ ଲୋଚନ ମନେ ମନ ମିଶାମିଶି ।
ବଚନେ କାହାକୁ କେହି ନ କହେ ଭରସି । ୫ ।

କୁମର ସୁମରି ପ୍ରଭୁ ଦେବ ବାସୁଦେବ ।
ସତେ କି ସୁନ୍ଦରୀ ହସି ସମ୍ଭାଷଣା ଦେବ । ୬ ।

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ଯୁବତୀ ରତନ ।
ଧାତା ଘଟସୂତ୍ର କଥା କେ କରିବ ଆନ । ୭ ।

---

୬ । ସମ୍ଭାଷଣା ଦେବ—ଆଳାପ ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା କହିବ ।

ଏକଦିନେ କନ୍ୟା ପଢ଼ୁଁ ଖଡ଼ି ଗଡ଼ିଗଲ୍ଲା ।
କୁମରକୁ ଆଣ ବୋଲି ବାଳୀ ଆଜ୍ଞା ଦେଲ୍ଲା । ୮ ।

ହୀନ ଧନ ପାଇଲ୍ଲା କି ଅନ୍ଧ କି ଲୋଚନ ?
କୁମର ମଣିଲ୍ଲା ଶୁଣେ କୁମାରୀ ବଚନ । ୯ ।

ଅମିୟରୁଁ ଅଧିକ ସେ ବାଳୀ ବାଣୀରସ ।
ତାହା ସିନା ଜାଣନ୍ତି ସେ ଛଇଲପୁରୁଷ । ୧୦ ।

କର ଦୁଇ ଯୋଡ଼ି ଅହମାଣିକ ବନେଇ ।
ବୋଲଇ ଶୁଣିମା ଶଶିସେଣୀ ଜେମାଦେଇ । ୧୧ ।

ତୁହି ରାଜଜେମା ମୁହିଁ ମନ୍ତ୍ରୀର କୁମର ।
ବିଶେଷେ ତ ପରିଜନ ଅଟଇ ତୁମ୍ଭର । ୧୨ ।

ମୁଁ ଯାହା ମାଗିବି ତାହା ନ କରିବ ନାହିଁ ।
ସତ୍ୟ କଲେ ଖଡ଼ି ଆଣି ଦେବି ଚନ୍ଦ୍ରମୁହିଁ । ୧୩ ।

ହସିଣ ବୋଲଇ ବାମା ସତ୍ୟ କଲି ଶୁଣ ।
ସତ୍ୟ ଯେବେ ଲଙ୍ଘିବଇଁ ଗୁରୁଙ୍କର ରାଣ । ୧୪ ।

ଗଙ୍ଗାରେ ଗୋଦାନ ଦେଇ କରଇ ହରଣ ।
ଅରି କରେ ସମର୍ପଇ ଯେ ଜନ ଶରଣ । ୧୫ ।

ଏଥୁଁ ଆନ କଲେଣ କରଇ ଶିବ ଦ୍ରୋହ ।
ଯାହା ତୁମ୍ଭେ ମାଗିବ, ଦେବଇଁ ସତ୍ୟ କହ । ୧୬ ।

---

୧୦ । ଅମିୟରୁଁ—ଅମୃତଠାରୁ । ଛଇଲ ପୁରୁଷ—ରସିକ ଲୋକ ।

୧୨ । ପରିଜନ—ସେବାକାରୀ, ଗହଣରେ ଥିବା ଲୋକ ।

ତାହା ଶୁଣି ବୋଲଇ ସେ ଲୀଳାବତୀ ନାନ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଭଜିବ ଗୋ ଯୁବତୀ-ରତନ । ୧୭ ।

ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ଭୃତ୍ୟପଣେ ସେବଥିବ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋର ହୋଇବ ଗୋ ପ୍ରାଣର ବଲ୍ଲଭି । ୧୮ ।

ଯେବେ ଯେହ୍ନା ନ କରିବ ହେବ ସତ୍ୟ ହାନି ।
ପୁରୁଷ ହତ୍ୟାର ଦୋଷ ପାଇବୁ କାମିନି । ୧୯ ।

ଶୁଣିଣ ସୁନ୍ଦରୀ ମନେ ସଲ୍ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ।
ମଧୁର କୋମଳ ବାଣୀ ସଧୀରେ କହଇ । ୨୦ ।

ଯାହା ସେ ମାଗିଲ ତୁମ୍ଭେ ବିସ୍ମରଣ ମନେ ।
ନୃପତି ଜାଣିଲେ କି ତରିବା ବେନି ଜନେ । ୨୧ ।

ମହା ପରତାପୀ ରାଜ୍ୟେ ବିକ୍ରମକେଶରୀ ।
ଏ ଭୁବନେ କେ ରଖିବ କୋପ କଲେ ତା'ର । ୨୨ ।

ସତ୍ୟ ଯେବେ ଲଙ୍ଘିବଇଁ ଧର୍ମ ନାଶ ଯିବ ।
ଧର୍ମ ବିସ୍ମରିଲେ କୁଳେ କଳଙ୍କ ଲାଗିବ । ୨୩ ।

ବେନି କଥା ବିସ୍ମରି ସନ୍ଦେହ ବାମା ଚିତ୍ତ ।
ସମାସ୍ୟା ନ ଦେଇଣ ବସିଲା ହେଠମାଥ । ୨୪ ।

ପୁଣି ବୋଲେ କୁମର ଶୁଣିମା ଚନ୍ଦ୍ରାନନା ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ଭୀଷ୍ମକ ରାଜ୍ୟେ ନନ୍ଦନୀ ରୁକ୍ମିଣୀ । ୨୫ ।

ଲକ୍ଷେ ରାଜା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲା ତାର ଭାଇ ।
ବରପଣେ ଶିଶୁପାଳ ଅସିଣ ଅଛଇ । ୨୬ ।

୧୭ । ତୁମ୍ଭେ······ରତନ—ତୁମେ ମୋତେ ବର ହେବ ।
୨୪ । ସମାସ୍ୟା ନ ଦେଇଣ—ଶେଷ ଜବାବ ନ ଦେଇ ।

ସେ ଯହୁଁ କରଣ ଥିଲେ ସତ୍ୟ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ।
କୃଷ୍ଣ ବିନୁ ଆନ ଆନେ ନ ବଳଇ ଚିତ୍ତ । ୨୭ ।

ଲକ୍ଷେ ନୃପତିଙ୍କ ଆଗେ କୁଳ ନ ବିସ୍ତରି ।
ବୋଲି ପ୍ରତିପାଳି ହରି ହରିଲେ ସୁନ୍ଦରୀ । ୨୮ ।

ତୁ ଯେ ପ୍ରିୟେ! ସତ୍ୟ କରି ନସତ ଆଚରି ।
ମଜ୍ଜିନ ହୋଇଲୁ କୁଳେ କଳଙ୍କ ବିସ୍ତରି । ୨୯ ।

ସତ କରି ସୁତ ମାରି କର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ନ ଦେଲା ।
ବସ୍ତ୍ର ଦ୍ରୋହ କଲା ବୋଲି କେ ତାଙ୍କୁ ବୋଇଲା । ୩୦ ।

ସତ୍ୟେ ହରିଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥିବୀ ଦାନ ଦେଲା ।
ଚଣ୍ଡାଳ ଘରରେ ଯାଇ ବିକ ସେ ହୋଇଲା । ୩୧ ।

ସତ ଥିଲେ ଧର୍ମ ଅଛି ଧର୍ମ ଥିଲେ ଜୟେ ।
ନାନା ପାପ କଳଙ୍କ ସତ୍ୟରେ ହୋୟେ କ୍ଷୟେ । ୩୨ ।

ସତ୍ୟ ହାନି ହୋଇଲେ ହୋଅନ୍ତି ନର୍କଗତ ।
ଶତେ ଜନ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଅମୋକ୍ଷ ହୋଅନ୍ତି । ୩୩ ।

ଯାହା ସେ କହିଲି ଏହା ପୁରାଣର କଥା ।
ତାହା କି ନ ଜାଣ ତୁମ୍ଭେ ପିତା-ପ୍ରଭୁ-ସୁତା । ୩୪ ।

କୁମର ବଚନ ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ତରୁଣୀ ।
ସ୍ମିତ ସିନା ଚିତ୍ତକୁ ଖଟିଲା ବୋଧ ବାଣୀ । ୩୫ ।

ହସିଣ ବୋଲଇ ବାମା ଶୁଣ ମନ୍ତ୍ରିସୁତ ।
ହୋଇଲି ତୁମ୍ଭର ମୁହିଁ କଲି ଯେବେ ସତ୍ୟ । ୩୬ ।

---

୩୦ । ସୁତ—ପୁଅ ।୩୪। ପିତାପ୍ରଭୁ-ସୁତା—ବାପାଙ୍କ ମୁନିବର ଝିଅ ଅର୍ଥାତ୍ ରଜାଙ୍କ ଝିଅ ।

କଥାଏ୍ ନ କହିବ ମୁହିଁ ଏକମନେ ଜାଣ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖୁ ଅମ୍ଭେ ଯିବା ବେନି ଜଣ । ୩୭ ।

ପିତାହୁଁ ଅଧିକ ସେହୁ ଅଛନ୍ତି ଯୁଗତ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ପଡ଼ି ହୋଇବା ଭଗତ । ୩୮ ।

ଗୁପତେଣ ବିଭା କରାଇବେ ଗୁରୁ ଥାଇ ।
ତେବେ ସେ ତୁମ୍ଭର ପତ୍ନୀ ହୋଇବଇଁ ମୁହିଁ । ୩୯

ନୋହିଲେ ବୋଲିବେ ମୋତେ ବିଟପ ଯୁବତୀ ।
ସ୍ତ୍ରିୟୀ ଜନ୍ମ ଅମୋଘ, ପାଇବି ଅପକୀର୍ତ୍ତି । ୪୦ ।

ଏ ବଚନ ଶୁଣି ଅହିମାଣିକ ହରଷ ।
ଦୁହେଁ ଗଲେ ଏକମନେ ଗୁରୁଙ୍କର ପାଶ । ୪୧ ।

ପ୍ରଣମ୍ୟ ହୋଇଣ ଉଭା ଯୋଡ଼ି ବେନିକର ।
ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ସେ ଜାଣିଲେ ମୁନିବର । ୪୨ ।

ବୋଇଲେ ଆଜ ତ ଏଡ଼େ ବିଳମ୍ବ ତୁମ୍ଭର ।
କି କି କଥା ହୋଉଥିଲା ବେନି ଜନଙ୍କର । ୪୩ ।

ଏଥିକେ ତ ସୁନ୍ଦରୀ ହେଟମାଥ ହୋଇ ଶୁଣି ।
କୁମରହିଁ ସଙ୍କୋଚେଣ ନ କହିଲା ବାଣୀ । ୪୪ ।

ହସିଣ ବୋଲନ୍ତି ଯତି ଶୁଣରେ ମୃଗାକ୍ଷି ।
କଉଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ଅଇଲ ତ ନ କହିଲ କିଛି । ୪୫ ।

ତୁମ୍ଭେ ନ କହିଲେ ଅମ୍ଭେ ଜାଣିଲୁନି ତାହା ।
ଗୁପତେ କରିବୁ ତୁମ୍ଭ ବରଣ ଉଚ୍ଛାହା । ୪୬ ।

---

୪୦ । ବିଟପ ଯୁବତୀ—ବୋଗ୍ୟରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ।
୪୫ । ମୃଗାକ୍ଷୀ—ମୃଗ ପରି ଆଖି ଯାହାର ଅର୍ଥାତ୍ ରଜାଝିଅ ।

ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ତୁମ୍ଭେ କଲ ମୋତେ ସେବା ।
ତୁମ୍ଭର ପୀରତି ନାସ୍ତି କେମନ୍ତେ କରିବା । ୪୭ ।

ତୁମର ବୋଇଲା ଯେବେ ଜାଣିଲ ଗୋସାଇଁ ।
ଅଧିକ ଖଣ୍ଡମୁରେ କସ ଜଣାଇବ ମୁହିଁ । ୪୮ ।

ପିତାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଗୁଣେ ତୁମ୍ଭେ ଅଧିକାରୀ ।
ଭଗତ ପେଟନମା ପ୍ରଭୁ ଦୋଷ ନ ବିଚାରି । ୪୯ ।

ତୁମ୍ଭେ ସେ ମହନ୍ତ ଆମ୍ଭେ ଅପରାଧୀ ଜନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯମା ନ କରିଲେ କେ କରିବା ପୁଣ । ୫୦ ।

ଅନେକ ଭାବେ ଭଗତ ଶୁଣି ମୁନିବର ।
ବେନି ଜନ ପେନ ବିଜେ କଲେ ତୋଠାପୁର । ୫୧ ।

ରସାଲ ତରୁ ମୂଳେଣ ଷ୍ଟଟିକ ଚଉଁରୀ ।
ତହିଁ ବିଜେ କରାଇଲେ କୁମର କୁମାରୀ । ୫୨ ।

ଯଥାବିଧି ପ୍ରକାରେଣ କରିବନ୍ତି ବିଭା ।
ଈଶର ପାର୍ବତୀ ପ୍ରାୟେ ପାଉଛନ୍ତି ଶୋଭା । ୫୩ ।

ଅନନ୍ତ ସିଦ୍ଧ ଯେ ତହିଁ ପୁରୋହିତ ହୋଇ ।
ତେତିଶ କୋଟି ଦେବତା ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ଥାଇ । ୫୪ ।

କୋକିଳ-କାମିନୀ ଯେ ମଙ୍ଗଳଗୀତେ ଗାବେ ।
ଅଳି ମଲ୍ଲୀ-କମ୍ବୁ ଧରି ଘନ ଘନ ରାବେ । ୫୫ ।

---

୫୨ । ରସାଲ ତରୁ—ଆମ୍ବ ଗଛ ।

୫୫ । କୋକିଳ-କାମିନୀ—ମାଈ କୋଇଲି । ଗାବେ—ଗାଆନ୍ତି । ଅଳି······ରାବେ—ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ହେଲା (କମ୍ବୁ) ଶଙ୍ଖ, ଭଅଁର ତା ଉପରେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ବସିବାର ଦେଖି କବି କହୁଛନ୍ତି—ଭଅଁର ଏ ବାହାଘରରେ ଶଙ୍ଖୁଆ ହୋଇ ଶଙ୍ଖ ବଜାଉଅଛି ।

ଶୁକ ପିକ ସାରୀ ତହିଁ ବେଦଧ୍ୱନି କଲେ ।
ଦ୍ୱିଜ ବଢ଼ିଲ୍ଲକ ତହିଁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ । ୫୬ ।

କମ୍ବୁ ଚକ୍ରଧର ହର କମଳା ରମଣ ।
ଶିଶୁ ପରତାପ ଗ୍ରହ୍ୟେ ପଶଇ ଶରଣ । ୫୭ ।

---

୫୭ । କମ୍ବୁ····ରମଣ—ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଧାରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀଙ୍କ ପତି ହରି ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

ମୁନିବର ବାଣୀ

(ମାରକଣ୍ଡ ଋଷିକହେ-ଏ ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ତହିଁ । କୁମର କୁମାରୀ ଦୁଇ
ଯେସନେ ରତି ମଦନ । କି ଶୋଭିବନ ଯେ । ୧ ।

ବସନ୍ତ ଯେମନ୍ତ ଶୋଭା । ଏକକୁ ଆରେକ ଲୋଭା ।
ମୁନିଙ୍କର ପାଦ ଧରି । ପ୍ରଣାମ କରି ଯେ । ୨ ।

କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ଗୁରୁ । ସକଳ ଦୁରିତ ହରୁ ।
ଶୁଣ ହେ କୁମର ମଣି । ଆମ୍ଭର ବାଣୀ ଯେ । ୩ ।

ସହଜେ ରାଜକୁମାରୀ । ତନୁ ଅତି ସୁକୁମାରୀ ।
ବିଶେଷ ଅଲେଲ ଭାବ । ମନ ହରିବ ଯେ । ୪ ।

ଯେବେ ନିଜ ପୁରେ ଚଳ । ମୋ ଶୁଣିହ ଉତ୍ତର ବେଳ ।
ଏ କଥା ପ୍ରଘଟ ନୋହୁ । ଗୁପତେ ଥାଅ ଯେ । ୫ ।

ପାରିଲେ ଯାଅ ବିଦେଶ । ଥିଲେ ନାହିଁ ପରିତୁଷ ।
ନୃପତି ଜାଣିଲେ ମନ୍ଦ । ହୋଇବ ବନ୍ଦ ଯେ । ୬ ।

ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି । ସନ୍ତୋଷ ବର ତରୁଣୀ ।
ମୁନିଙ୍କି ପ୍ରଣାମ ହୋଇ । (ଚଳନ୍ତି) ଆଦେଶ ପାଇ ଯେ । ୭ ।

---

୧ । ରତି ମଦନ—କନ୍ଦର୍ପ ଓ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ । 'ଅଭିଷେକ କାଳେ ଜାଣ' ଏ ପଦାଂଶକୁ 'କି ଶୋଭିବନ' ପୂର୍ବରେ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ ।

୪ । ତନୁ—ଦେହ । ଅଲେଲଭାବ—ଅଲଅଲ ଭାବ ।

କୁମର ବୋଲଇ ସଖି । କେମନ୍ତ ତୋତେ ଉପେକ୍ଷି ।
ଯିବଇଁ ନିଜ ଭୁବନ । ଧିକ ଜୀବନ ସ୍ୱେ । ୮ ।

ଚକ୍ରବାକ ଖେଦ ନିଶି । ପୂର୍ବ ଶାପ ରଘୁବଂଶୀ ।
ଅମ୍ଭେ ବିଚ୍ଛେଦ ବିଦେଶେ । କେବଣ ଦୋଷେ ସ୍ୱେ । ୯ ।

ଏହା ଶୁଣି ସୁକୁମାରୀ । ଲୋଚନୁଁ ବୁହାଇ ବାରି ।
ବୋଲଇ ବଚନ ଧୀରେ । ଶୁଣ କୁମର ହେ । ୧୦ ।

ନ ଧରସି ମନେ ଆନ । ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣ ।
ଥିଲେଣ ବିଚ୍ଛେଦ ନିତ । ଜାଣିଲେ ହିତ ସ୍ୱେ । ୧୧ ।

ଏ ମୋର କୁସୁମବନ । ଅଛଇ ସଙ୍କେତ ଥାନ ।
ତରୁଲତା ଅତି ଘନ । ନିଶି ମିଳନ ସ୍ୱେ । ୧୨ ।

ମୋଣୋହ୍ନ ସାରଣ ଅସି । ମାଧବୀ ତଳରେ ବସି ।
ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ଗୋପ୍ୟ ହୋଇ । ଅସିବି ମୁହିଁ ସ୍ୱେ । ୧୩ ।

ସ୍ୱେତେ ବୋଲି ଶୋକଭରେ । ଚଳନ୍ତି ଯେ ଯାହା ପୁରେ ।
କୁମର ମନରେ ପାଞ୍ଚି । ବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱେ ରଞ୍ଚି ସ୍ୱେ । ୧୪ ।

ବୋଲଇ କନ୍ୟାକୁ ଘେନ । ଯିବାର ତ ସତ ପୁଣି ।
ପଶ୍ଚାତେ ହୋଇବ ଗୋଳ । ଜାଣି ସକଳ ସ୍ୱେ । ୧୫ ।

ନୃପତି କରିବେ ରୋଷ । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କରିବେ ନାଶ ।
ଆଉ କି ବର୍ତ୍ତିବେ ଆୟୀ । କଷ୍ଟକୁ ପାଇ ସ୍ୱେ । ୧୬ ।

---

୮ । ଉପେକ୍ଷି—ଛାଡ଼ି, ପରିତ୍ୟାଗ କରି । ୯ । ଚକ୍ରବାକ—ଜାତିଏ ଚଢ଼େଇ ଚକୁଆ ।
ରାମଙ୍କ ଶାପରେ ରାତିରେ ସେମାନଙ୍କର ମିଳନ ନ ହୋଇ ଦିନରେ ହୁଏ ।
୧୨ । କୁସୁମବନ—ଫୁଲବଣ ବା ବଗିଚା । ଅତି ଘନ—ଅତି ଗହଳିଆ ।
୧୩ । ମାଧବୀ—ଜାତିଏ ଲତା ।

କରବେ ତ ନଷ୍ଟେ ଶୋକ । ଜାଣିବେ ସକଳ ଲୋକ ।
  ମାୟାରେ ବୁଡି ମରବ । କୀର୍ତ୍ତି ହରବ ଯେୃ । ୧୭ ।

ଏସନେ ମନେ ବଚାର । ଗଲ୍ଲ ସେ ନଜପୁରୀ ।
  ମାୟେ ଦେଖିଣ ନନ୍ଦନ । ହରଷ ମନ ଯେୃ । ୧୮ ।

କୁମର ବୋଲେ ଜନନ । ଯିବଇଁ ମୁଁ ପୁଷ୍କରଣୀ ।
  କରବ ସଲଲ କେଳ । ଶରଧା ବଳ ଯେୃ । ୧୯ ।

ଜଣାଇ ଜନନୀ ଆଗେ । ମିତଙ୍କୁ ଘେନଣ ସଙ୍ଗେ ।
  ଗଲେ ସେହୁ ସରୋବର । କଲେ ବହାର ଯେୃ । ୨୦ ।

ଏକକୁ ଆରେକ ତହୁଁ । ବୁଡ଼ିଣ ଧରନ୍ତ ଯାଇ ।
  କୁମର କପଟ କଲା । ବୁଡ଼ି ରହିଲା ଯେୃ । ୨୧ ।

ଉଠିଲା ଉହାଡ଼ ଭୁଠେ । ଗଲା ସେ ଉହାଡ଼ ବାଟେ ।
  ପ୍ରବେଶ କୁସୁମବନେ । ହରଷ ମନେ ଯେୃ । ୨୨ ।

ଏଣେ ଯେ ସଙ୍ଗର ଶିଷେ । ଲୋଡ଼ନ୍ତ ସେ ଚଉପାଶେ ।
  ବୋଲନ୍ତ କୁମର ନାହିଁ । ଗଲାକ କାହିଁ ଯେୃ । ୨୩ ।

କରନ୍ତ ବାଳୁତେ ଶୋ:କ । ଜାଣିଲେ ସକଳ ଲୋକ ।
  କହନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀର ପୁର । ମଲା କୁମର ଯେୃ । ୨୪ ।

ଲୀଳାବତୀ ଶୁଣି ଧାଇଁ । ବାଳୁତ ପରିଯେୃ ହୋଇ ।
  ବୋଇଲା କସ ବାରତ । କାହିଁ ମୋ ସୁତ ଯେୃ । ୨୫ ।

ପରଜନମାନେ ବେଢ଼ି । ରୋଦନ୍ତ ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ।
  ଶୋକଭରେ ନାମ ଧରି । ଗୁଣ ସୁମରି ଯେୃ । ୨୬ ।

---

୧୯ । ପୁଷ୍କରିଣୀ—ପୋଖରୀ । ସଲିଳ କେଳି—ଜଳ କ୍ରୀଡ଼ା, ପାଣିରେ ପହଁରିବା ।

୨୦ । ସରୋବର—ବଡ଼ ପୋଖରୀ । ବିହାର—କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ।

ଉପେକ୍ଷିଣ ନିଜ ପୁର । ଗଲେ ସରୋବର ତୀର ।
ଜଳରେ ପଡନ୍ତେ ହସି । ଧଇଲେ ଦାସୀ ଯେ । ୨୭ ।

ସଙ୍ଗର ମିତଙ୍କୁ ଚାହିଁ । ବୋଲନ୍ତି କୁମର କାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଘେନି ଥଇଲା । କାହିଁକି ଗଲା ଯେ । ୨୮ ।

ବୋଲନ୍ତି ସଖୀଏ ତହିଁ । ଶୁଣ ସାବଧାନ ହୋଇ ।
କୁମର ବୁଡ଼ିଲା ପାଣି । କେହି ନ ଜାଣି ଯେ । ୨୯ ।

ଯହୁଁ ଶୁଣିଲା ଏ ବାଣୀ । ମୋହେ ପଡ଼ିଲା ଧରଣୀ ।
ସଚେତ କରନ୍ତି ସଖୀ । ହୋଇଣ ଦୁଃଖୀ ଯେ । ୩୦ ।

ଚେତନା ପାଇଲା ଯହୁଁ । କରଇ ବିଳାପ ତହୁଁ ।
କେ ନେଲା ଗଳାର ଗଣ୍ଠି । କାଟି ମୋ ତଣ୍ଟି ଯେ । ୩୧ ।

ପୁଷ୍କରଣୀ କି ଚାହିଁ । କୋପେଣ ଶାପ ଦିଅଇ ।
ହରିଲୁ ଯେ ମୋର ବସ୍ତ୍ର । ହୁଅ ଅମୋଛ ଯେ । ୩୨ ।

ଦୁଃଖେଣ ତୋ ଦିନ ଯାଉ । ମୋତେ ଯେ ଶୋକ କରାଉ ।
ଏ ମୋର କ୍ରୋଧ ବଚନ । ଫଳିବ ଜାଣି ଯେ । ୩୩ ।

ଏମନ୍ତେ ସକଳ ନାରୀ । ସନ୍ଧାନ କରନ୍ତି ଧରି ।
ବସନ ପିନ୍ଧାଇ ବଳେ । ଘରକୁ ନେଲେ ଯେ । ୩୪ ।

ନୃପତି ସମୁରେ ତହିଁ । ଡଗରେ କହିଲେ ଯାଇ ।
ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରିସୁତ କଥା । ପାଇଲେ ବ୍ୟଥା ଯେ । ୩୫ ।

ରାଣୀ ମହାଦେଈମାନେ । ବିଷାଦ ସବୁରି ମନେ ।
ଶୁଣି ଶଶିସେଣା ବାଳୀ । ପଡିଲା ତଳେ ଯେ । ୩୬ ।

ବୋଲଇ ଭୋ ଦେବ ଧର୍ମେ । ଏହା ସେ ବିହିଲୁ କର୍ମେ ।
କୁମର ଯେବେ ବିନାଶ । ଖାଇବି ବିଷ ଯେ । ୩୭ ।

ପୁଣି ବାହୁଡ଼ଇ ମନେ । ଯିବ ସେ ସଂକେତ ସ୍ଥାନେ ।
ଗୁପତେଣ ଅସିଥାଇ । ଦେଖିବ ଯାଇ ଯେ । ୩୮ ।

ଯେତେ ବୋଲି ଯୈକସରେ । ପ୍ରବେଶ ଫୁଲବନରେ ।
ଭ୍ରମର ଅଛଇ ବସି । ଦେଖିଲା ଅସି ଯେ । ୩୯ ।

ବୋଲେ ଏ କସ ଚରିତ । ଭଆଇଲା ପ୍ରାଣନାଥ ।
ଆକୁଳ ସକଳ ଜନ । କହ ବିଧାନ ଯେ । ୪୦ ।

ଭ୍ରମର ସକଳ କଥା । କହିଲା ଯିସ ବେବସ୍ଥା ।
ହସି ଶଶିସେଣା କହେ । ଭଲ ଉପାୟେ ଯେ । ୪୧ ।

ଯେବେ ଯେଥେ ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମେଲାଣି ଦିଅ ।
ଅସିବ ନିଶି ହୋଇଲେ । ସଖୀ ଶୋଇଲେ ଯେ । ୪୨ ।

ଲୋଡ଼ୁଥିବେ ଯେବେ ସହି । ଅସିବା ନ ଜାଣେ କେହି ।
ବାଲମ୍ଭେ କରିବେ ଗୋଳ । ନୁହଇ ଭଲ ଯେ । ୪୩ ।

ଭ୍ରମର ବୋଲି ସହି । ଉତ୍ତର କରିବ ନାହିଁ ।
ଯାଇଣ ଅସିବ ବେଗି । ଅଛୁ ମୁଁ ଜଗି ଗୋ । ୪୪ ।

ଶୁଣି ସେ ସେନେହ ବାଣୀ । ହରଷେ ଚଳଇ ପୁଣି ।
ମନ୍ଦରେ ପ୍ରବେଶ ଅସି । ପଲଙ୍କେ ବସି ଯେ । ୪୫ ।

ସୁରେଖା ନାମେଣ ସଖୀ । ତାହାକୁ କଉକ ଡ଼ାକି ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ମିତଣି । ବଚନ ବାଣୀ ଯେ । ୪୬ ।

ବ୍ୟାଘ୍ରେକ ଅଇଲା କାହିଁ । ଗର୍ଜନେ କମ୍ପାଇ ମହୀ ।
ଫୁଲବନେ ଅଛୁ ରହି । ଦେଖିଲି ମୁହିଁ ଯେ । ୪୭ ।

---

୩୯ । ଯୈକସରେ—ଏକ ସ୍ୱରରେ ।

ଯୋଗେଣ ଆସିଲ ବଷ୍ଟ । ଦେଲାନି ତାଙ୍କୁ ବରଷ୍ଟ ।
ଏହା ଶୁଣି ଦାସୀମାନେ । ତାପିତ ମନେ ଯେ । ୪୮ ।

ବୋଲନ୍ତି ନୃପତି ଆଗେ । ଯାଇଣ କହିବା ବେଗେ ।
ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ମାରନ୍ତୁ ଆସି । ତୋଠାରେ ପଶି ଯେ । ୪୯ ।

କନ୍ୟା ବୋଲେ ନୋହେ କଷ୍ଟ । ନଶି ଆସି ହୋଉଅଛୁ ।
ଅନ୍ଧାରେ ହୋଇବ ଗୋଳ । ମରିବେ ବଳ ଯେ । ୫୦ ।

କାଲି ଯେବେ ସେହୁ ଥିବ । ଅବଶ୍ୟ ବଧ ହୋଇବ ।
ଆଜ କେଣେ ଯିବ ନାହିଁ । କହିଲ ମୁହିଁ ଯେହ୍ନେ । ୫୧ ।

କୁମାରୀ ବଚନ ଶୁଣି । ଭୟ ପାଇଲେ ତରୁଣୀ ।
ମନନ୍ତରେ ସେ କଥା ଥିଲା । ନଶି ହୋଇଲା ଯେହ୍ନେ । ୫୨ ।

ସୁବେଶ ହୋଇଣ ବାଳୀ । ଚତୁସମ ଅଙ୍ଗେ ବୋଳ ।
ମୋଣୋହି ମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ । ବିବିଧ ରଙ୍ଗେ ଯେହ୍ନେ । ୫୩ ।

ଆଚେଁବନ ସାରି ତହିଁ । ବସନ ଉଲାଗି ହୋଇ ।
ସଖୀଙ୍କ ପଇଠି କରି । ଚଳନ୍ତି ପୁରି ଯେ । ୫୪ ।

ରତ୍ନପଲଙ୍କରେ ବିଜେ । କର୍ପୂର ବଡ଼ିଆ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ଚଉପାଶେ ବେଢି ବାମା । ମଧ୍ୟରେ ଜେମା ଯେ । ୫୫ ।

ଗରୁଡ଼ ପଛରେ ଥାଇ । ଦେଖି ନରେ ଜଗୁସାଇଁ ।
ନାଶକର ମନ ତାପ । କହେ ପ୍ରତାପ ଯେ । ୫୬ ।

---

୪୮ । ଦେଲାଣି ତା ବରଷ୍ଟ—ବିଧାତା ତାଙ୍କୁ ଆଣି ତୋଠାରେ ରଖିଲାଣି ।
୫୪ । ଆଚେଁବନ—ମୁହିଁ ଧୋଇ ବା ଚଳୁକର । ଆଚମନ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ ଦେକାର—ଚକ୍ରକେଳି ବାଣୀରେ ଗାଇବ

ସେଥୁଁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ସଜ୍ଜନ ।
ଯହୁଁ ଅଧ ହୋଇଲାକ ରଜନୀ । ୧ ।

ନିଦେ ଅଚେତ କାମିନୀ ସକଳ ।
ନଗ୍ରେ ନିଶବଦ, ନାହିଁ ଚହଳ । ୨ ।

ଜାଣି ଉଠିଲା ଯୁବତୀରତନ ।
ଘେନି ରତନ ବସନ ଯତନ । ୩ ।

ଫୁଲବନିକା ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ।
ଦେଖି କୁମର ମନରେ ହରଷ । ୪ ।

ଯେସନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟେ ଜଳ ପାଇ ଚାତକ ।
ସାନ୍ତୁ ଭେଟିଲା କି ଥିଲା ଖାତକ । ୫ ।

ରଙ୍କ ଧନ କି ବାଟରେ ପାଇଲା ।
ନେଇ ଗୁପତ କରଣ ଥୋଇଲା । ୬ ।

ବାଳୀ କୋଳ କଲା ଦେଖି କୁମର ।
ବିଜେ ମାଧବୀ ଲତାର ଭିତର । ୭ ।

ନାନା ବିନୋଦ ରସରେ ରସିଲେ ।
ରତିପତି-ଭୀତ ମନୁଁ ନାଶିଲେ । ୮ ।

୬-୧—ଦୀନ ଧନ କି ବାଟରେ ପାଇଲା (ଗ,ଗ) ।

---

୧ । ରଜନୀ—ରାତି । ୪ । ଫୁଲ ବନିକା—ଫୁଲବଗିଚା ।
୮ । ବିନୋଦ ରସରେ—ହାସ ପରିହାସ ଓ କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ । ରତିପତି—କନ୍ଦର୍ପ ।

ଗାଢ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ନିର୍ଭରେ ।
ମୁଖେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ଧାଡକାରେ ।୯।

କୁଚ ଶମ୍ଭୁରେ ପାଣିପଦ୍ମ ଦେଇ ।
ଧରି ଅଧରୁ ଅମିୟ ପିଅଇ ।୧୦।

ବାଳୀ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାରେ ତରଳ ।
କଟି ଉଲୁସି ଖସିଲା ଦୁକୂଳ ।୧୧।

ତନୁ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଏ ଜଘନ ।
ଚଉଷଠି ପରିବନ୍ଧେ ବିଧାନ ।୧୨।

କେଳି କରି ବରନାରୀ ଉଲ୍ଲାସ ।
ଅଙ୍ଗ ପୋଛି ପିନ୍ଧିଲେ ଝୀନବାସ ।୧୩

ଅଭିମାଣିକ୍ୟ ବୋଲଇ ମିତଣି ।
ଅଶ୍ୱଶାଳକୁ ଯିବା ଚାଲ ପୁଣି ।୧୪।

---

୯ । ଆଲିଙ୍ଗନ—କୁଣ୍ଢାକୁଣ୍ଢି । କୁଚ...ଦେଇ—କୁଚ ହେଲା (ଶମ୍ଭୁ) ମହାଦେବ । ମହାଦେବଙ୍କ ଉପରେ ଫୁଲ ଚଢ଼ା ଯାଏ । ଏଠାରେ (ପାଣି) ହାତ ହେଲା ପଦ୍ମଫୁଲ । ତାହା କୁଚ ଉପରେ ଦିଆହେଲା । ଅଧରୁ—ଓଠରୁ । ଅମିୟ—ଅମୃତ ।

୧୧ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମିଳିତ ହେଲା ବେଳେ ଦୁହିଁଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ କେତେକ (ବିକାର) ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ; ତାକୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର କହନ୍ତି । ଏହି ବିକାର ଆଠ ପ୍ରକାର, ଯଥା :—ସ୍ତମ୍ଭ (ଭୟ ଓ ଆନନ୍ଦରେ ଜଡ଼ ହୋଇଯିବା), ସ୍ୱେଦ (ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହିବା), ରୋମାଞ୍ଚ (ଆନନ୍ଦ ଓ ଭୟରେ ରୋମ ଠାଙ୍କୁରିବା), ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, (ତୁଣ୍ଡ ଖନି ବାଜିବା), ବେପଥୁ (ଦେହ କମ୍ପିବା), ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ (କଳା ପଡ଼ିଯିବା), ଅଶ୍ରୁ (ଆଖିରୁ ଲୁହ ବହିବା) ଏବଂ ପ୍ରଳୟ (ବୁଦ୍ଧି ହଜିଯିବା ବା ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯିବା) । ତରଳ—ଚଞ୍ଚଳ । ଦୁକୂଳ—ଲୁଗା ।

୧୩ । ବରନାରୀ—ସୁନ୍ଦରୀ । ଝୀନବାସ—ସରୁଲୁଗା ।

୧୪ । ଅଶ୍ୱଶାଳ—ଘୋଡ଼ାଶାଳ ।

ବାଛୁ ଅଣିମା ଶୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୟେ ।
ଯାହା ଚଢ଼ିଲେ ନ ଥିବନ୍ତ ଭୟେ । ୧୫ ।

ଯେତେ ବୋଲି ତୋଷ୍ଟାପୁରୁଁ ବାହାର ।
ନଶି ହୋଇଛି ଅଢ଼ାଇ ପହର । ୧୬ ।

ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ତୁରତ ।
ବାଜିପାଳେ ଶୋଇଛନ୍ତି ସମସ୍ତ । ୧୭ ।

ହୁଇ ତୁରଙ୍ଗରାୟେ ପକ୍ଷିରାଜ ।
ସେହୁ ଶାଳରେ ହୋଇଛନ୍ତି ସଜ । ୧୮ ।

ଗଣ୍ଠି ମୁଠି ଦେଖିଣ ଫେଡ଼ି ଘୋଡ଼ା ।
ଖଣ୍ଡା ଆଗହୁଁ ହୋଇଅଛୁ ଛଡ଼ା । ୧୯ ।

ଦୁର୍ଗା ସୁନ୍ଦର ବେନି ହୟେ ଚଢ଼ି ।
ଆଉ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ ଫେଡ଼ି । ୨୦ ।

ବାଜୀ ଯେହପାଳ ଲାଗି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ତେଇଁ କୁଲନ୍ତି ସବୁ ହାଠ ଦାଣ୍ଡ । ୨୧ ।

ଅଣ୍ଡ ହରଷେ କୁମର କୁମାରୀ ।
ଯେହୁ ଗୋଳରେ ଗଲେ ଖର କରି । ୨୨ ।

ଯେଣୁ ବାଜିପାଳମାନେ ଚିଆଇଁ ।
ଅଣ୍ଡ ଆରତେ ହୋଇ ଧୁଆଁଧୁଇଁ । ୨୩ ।

ବାଜୀ ଖୁର କଡ଼ବାରେ ଚହଟ ।
ନଗ୍ରଜନେ ଶୁଣି ଅଣ୍ଡ ଉଚ୍ଚାଟ । ୨୪ ।

---

୧୫ । ହୟେ—ଘୋଡ଼ା ।୧୭। ବାଜିପାଳ—ଘୋଡ଼ା ରଖୁଆଳ । ୧୮ । ତୁରଙ୍ଗରାୟେ—ଭଲଘୋଡ଼ା । ୨୩ । ଧୁଆଁଧୁଇଁ—ଦଉଡ଼ା ଦଉଡ଼ି । ୨୪ । ଖୁର କଡ଼ବାରେ—ଦଉଡ଼ିବାବେଳେ ଘୋଡ଼ାର ଖୁପୁଶବ୍ଦ ହେବାରୁ ।

ଶଶିସେଣାର ସଖୀ ଶୋଇଥିଲେ ।
ନିଦ୍ରାଗତେ ସେ ସପନେ ଦେଖିଲେ । ୨୫ ।

ଗତ କଥା ତାହାଙ୍କ ମନେ ଥିଲା ।
ତେଣୁ ଦେଖିଲେ ବାଳୀ ବାଘ ନେଲା । ୨୬ ।

ତେଣୁ କରନ୍ତି ଶୋକ ଉଚ୍ଚବାଣୀ ।
ବିଳବିଳାଇ ସକଳ ତରୁଣୀ । ୨୭ ।

ମହାଗୋଳ ଶୁଭୁଅଛି ବାହାରେ ।
କନ୍ୟା ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ପଲଙ୍କରେ । ୨୮ ।

ସତ ହୋଇଲା ସପନ ବୋଇଲେ ।
କାନ୍ଦି ମାତାଙ୍କ ଛାମୁରେ କହିଲେ । ୨୯ ।

ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଶୋକବାଣୀ ଗହଲ ।
ମୁଖରବ ଧ୍ୱନି ଅତି ଗହଲ । ୩୦ ।

ଶୁଣି ନୃପତି ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ଆରତେ ।
ମୁଦୁସୁଲି ଜଣାଇଲେ ତୁରିତେ । ୩୧ ।

ରାଜେନ୍ଦ୍ର କ୍ରୋଧେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇଲେ ।
ମହାଦେଈ ପୁରକୁ ବିଜେ କଲେ । ୩୨ ।

ଯେନ କାମିନୀ ସକଳ ସ୍ୱଜନ ।
ନାମ ଧରି କଣ୍ଠରେ ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ । ୩୩ ।

୨୬-୧—ତହୁଁ କରନ୍ତି ବଡେ ଶୋକଧ୍ୱନି (ଗ) ।

୨୮ ପଦପରେ (କ) ପୋଥିରେ ତଳଲିଖିତ ପଦଟି ଅଛି । ଖ ଓ ଗ ପୋଥିରେ ଏପଦ ଅଟେ ନାହିଁ— "ସତ ହୋଇଲା ସପନର ବାଣୀ । ବ୍ୟାଘ୍ରତ ନେଲା ନୃପତ ଦୁଲଣୀ" ।

ତୁ ମୋ ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ସୁମୁଖି ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ଦେଖି ହୋଉଁଥାଇଁ ଦୁଖୀ । ୩୪ ।

ତୋର ଲପନ ଶରଦଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ତନୁ ଶିରୀଷସୁକୁମାର ସୀମା । ୩୫ ।

ମୋର ଚକ୍ଷୁର ତୁ ଦବ୍ୟପିତୁଲୀ ।
ଅନ୍ଧ କରିଣ କେଣେ ଗଲୁ ବାଲୀ । ୩୬ ।

ତୋର ନ କହୁ ସଖୀ ପ୍ରୀତି ମିତ ।
ଏକା ହୋଇଣ କେଣେ ଗଲୁ ମାତ । ୩୭ ।

ମୋର ସୁତ କୁମାରୀ ସବୁ ତୁହି ।
ତୋହୋ ବିନୁ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ବର୍ତ୍ତିର । ୩୮ ।

ବ୍ୟାଘ୍ର ରୂପ ଧରି ଧାତା ଅଇଲା ।
କଉଁ ପାପେଣ ତୋତେ ନାଶ କଲା । ୩୯ ।

ଯେହ୍ନୁ କ୍ରୋଧ ତାହାକୁ ହୋଉ ହେତୁ ।
ଲଭୁ କାଳେ ସେହ୍ନୁ ଯେ ଅପମୃତ୍ୟୁ । ୪୦ ।

ଯେତେ ବୋଲି ସଯ୍ୟେ ହେଲେ ଅଚେତ ।
ତୋଳ କାମିନୀ କରନ୍ତି ସଚେତ । ୪୧ ।

ଯେତୁ ପ୍ରଭାତ ହୋଇଲା ରଜନୀ ।
ଗୋଳ କଲେ ସେ ବାଜପାଳ ପୁଣି । ୪୨ ।

କଶା କାଳେଣ ଅଶ୍ୱ ଉଭୁରଲେ ।
ରକ୍ଷୁ ଛାଣ୍ଡାଇ ସବେ ପଳାଇଲେ । ୪୩ ।

---

୩୫ । ଲପନ—ମୁହଁ । ତନୁ ଶିରୀଷ ସୁକୁମାର—ଦେହ ଶିରୀଷ ଫୁଲ ପରି କଅଁଳ ।

ଖୋଜ ପାଇଲୁ ଦେବ ସବୁଙ୍କୁହିଁ ।
ପକ୍ଷିରାଜ ଭୁରଙ୍ଗ ଦୁଇ ନାହିଁ । ୪୪ ।

ରାଜା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ହୋଇଲେ ।
ଏତେ ଜଣାଇ ଲେଉଟି ଅଇଲେ । ୪୫ ।

ନଗରରେ ଶୁଭିଲା ଯେମନ୍ତ ବାଣୀ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର ନେଲାକ ନୃପତି ଦୁଲଣୀ । ୪୬ ।

ଶୁଣି ଅନନ୍ତ ସିଦ୍ଧ ଯେ ବୋଇଲେ ।
ଭଲ ଉପାୟେ କରି ଦୁହେଁ ଗଲେ । ୪୭ ।

ଅପକାରତ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନୋହିଲା ।
ଧାଡା କରଛି ଘଟସୁନ୍ଦ ଭଲା । ୪୮ ।

ଯେତେ ବସ୍ଥିର ନୃପତି ସନ୍ନିଧ ।
ଯାଇ କହନ୍ତି ଅନେକ ପ୍ରବୋଧ । ୪୯ ।

ଯେମନ୍ତ ସଂସାର ଅନିତ୍ୟ ଅଟଇ ।
ଯିବା ନଷ୍ଟଯେ କେହି ରହି ନାହିଁ । ୫୦ ।

ଆଗ ପଛକ ଯେତେକ ମାତର
ଜାଣି ହୋଅ କପାଁ ଭୁମ୍ଭେ କାତର । ୫୧ ।

ବ୍ୟାଘ୍ର କୁମାରୀ କରଛି ହରଣ ।
କାହାବେଲେ ତା କର ହୋୟେ ଆନ । ୫୨ ।

ଏବେ ନ କରସି ଭୁମ୍ଭେ ଶୋଚନ ।
ବହି କରଛି ଯାହା ନିରମାଣ । ୫୩ ।

ଶୁଣି ନୃପତି ଶୋକ ଶାନ୍ତ କରି ।
ବାହୁଡଣ ଅଇଲେ ନିଜ ପୁରୀ । ୫୪ ।

ବଡ଼ ଶିଙ୍ଘାର ବେଲେ କରେ ଯାଇ ।
ଦେଖ ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ । ୫୫ ।
କର ଦର୍ଶନ ଦୁରତ ବିନାଶ ।
ମନ ବେଦନା ଜଣାଇଣ ଆସ । ୫୬ ।
ଶିଶୁ ପ୍ରତାପ ସ୍ୱପ୍ନେ ଶିଶୁମତ୍ତ ।
କର କରୁଣା ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ପତ୍ତ । ୫୭ ।

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ-ବରାଡ଼ି ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳବାଣୀ :—

ଶୁଣ ଗୋ ସଜନ ରଜନୀ କାଳେ ।
କୁମର କୁମାରୀ ଭବନୁଁ ଗଲେ ।
ପବନୁଁ ବେଗି ସେ ଚଳଇ ବାଜୀ ।
ଅନେକ ଦୂର ଗଲେ ରାଜ୍ୟ ତେଜି ।
ସେ ନିଶି ପ୍ରଭାତ
ମଳୟୁଁ ବହଇ ମନ୍ଦ ମରୁତ । ୧ ।

ତାମ୍ରଚୂଡ ଧ୍ୱନି ତମ ତୁଟିଲା ।
କୁମୁଦ ବିରସ, ପଦ୍ମ ଫୁଟିଲା ।
କୋକିଳ ଭାଷନ୍ତି ସୁସ୍ୱର ନାଦ ।
ଚକ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ହୋଇଲେ ଆନନ୍ଦ ।
କମ୍ବୁ ସନ ଘନ ;
ମଧୁ ଲୁବ୍ଧେ ଅଳି କୁସୁମ ବନ । ୨ ।

ପ୍ରାଚୀ ଦିଗରେ ବିରଞ୍ଚି ଉଦୟେ ।
ଉନ୍ନିଦ୍ର କାମୀ ସୁଖେ ନିଦ୍ରା ହୋୟେ ।

---

୧ । ଭବନୁ—ଘରୁ । ରଜନୀକାଳେ—ରାତିରେ । ବାଜୀ—ଘୋଡା । ମନ୍ଦମରୁତ—ଧୀର ପବନ ।

୨ । ତାମ୍ରଚୂଡ ଧ୍ୱନି—କୁକୁଡ଼ାର ଡ଼ାକ । କୁମୁଦ—କଇଁ । କମ୍ବୁସନ—ଶଙ୍ଖଶବ୍ଦ । ମଧୁଲୁବ୍ଧେ—ମହୁ ଲୋଭରେ । ଅଳି···ବନ—ଭଅଁର ଫୁଲ ବଣରେ ବୁଲେ ।

୩ । ପ୍ରାଚୀଦିଗରେ—ପୂର୍ବ ଆକାଶରେ । ବିରଞ୍ଚି—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା । ଉନ୍ନିଦ୍ରକାମୀ— ।

ଭ୍ରମର ବୋଲଇ ଶୁଣ ସଜନ ।
ଏଠାରେ ଦଣ୍ଡେ ବିଶ୍ରାମିବା ପୁଣି ।
ଏ ବିଦେଶ ସିନା !
ଏଠାରେ ରହି ସାରିବା ମାଜଣା । ୩ ।

ଏତେ ବୋଲି ତହୁଁ ଅଶ୍ୱ ଉପରୁ ।
ଉଭୁରି ନେଇ ଖଟାଇଲେ ବାରୁ ।
ବେଗେ ସାରି ନିତ୍ୟକର୍ମ ବିଧାନ ।
କଲେକ ତହିଁ ଦେବ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ।
ସେ ହରଷଚିତ୍ତେ,
ହୟ ଆରୋହି ଚଳିଲେ ତୁରିତେ । ୪ ।

କେତେ ଦୂର ଅନ୍ତେ ବିଟପିବନ ।
ଯହିଁ ନାହିଁ ଜନ ମନୁଷ୍ୟ ଚିହ୍ନ ।
ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣେ ଛନ୍ତି ତରୁମାନ ।
ଶାଳ ରସାଳ କିଂଶୁକ ଅଶନ ।
ଜାମ୍ବୁ ନିମ୍ବ ବେଲ,
କେନ୍ଦୁ କଇଥ ଭାଲିଆ ମହୁଲ । ୫ ।

ଦାରିଘ ଜେଉଠି ତାଳ ଖଜୁରି ।
ଭଇଁଚ ଗୁର ଖଇର ସୁନାରି ।

ସୁରତରେ ନ ଶୋଇ ରେଇଁଥିବା କାମୁକ ପୁରୁଷ । ମାଜଣା—ନିତ୍ୟ କର୍ମ ।
୪ । ବାରୁ—ଘୋଡ଼ା । ଦେବ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ—ଠାକୁର ପୂଜା ପ୍ରଭୃତି । ୫। ବିଟପୀବନ—(ବିଟପୀ)ଗଛରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ବନସ୍ତ । ରସାଳ—ଆମ୍ବଗଛ । କିଂଶୁକ—ପଳାଶ ।
୬ । ଦାରକ୍ଷ (ଦ୍ରାକ୍ଷା) ଅଙ୍ଗୁର ଫଳର ଗଛ ।

ବର ପିପ୍ପଳୀ ପଣସ ତେନ୍ତୁଳି ।
ଜନ୍ମିଲ ଅଶୋକ ତାଳ ଶିମୁଳୀ ।
ଦ୍ୱରଡା ଅଁଏଳା,
ଶାଦ୍ୱାଡା ବାଦ୍ୱାଡ଼ା ଖଇର କୋଚଲା । ୬ ।

କୁମ୍ଭୀ କୋରୁଅ କରଡା ହିଞ୍ଜଳ ।
ଗମ୍ଭୀରୀ ପାଳଧୂଆ ନଠୀକାଲ ।
ଠଭା ଲେମ୍ବାଉ କର୍ମଙ୍ଗା କାଞ୍ଜିଆ ।
ଜମ୍ଭୀଲ କରୁଣା ନାରଙ୍ଗ ଗୁଆ ।
ଅଗର ଚନ୍ଦନ,
ଚମ୍ପା ବକୁଳ କଦମ୍ବ କଞ୍ଚନ । ୭ ।

କୁନ୍ଦ କାମୋଦ କେଉଠ ତଗଠ ।
ଶିରୀଷ ବଧୂଲୀ ଠାଙ୍ଗର ଫୁଠେ ।
ମନ୍ଦାର ମାଳତୀ ସେବତୀ ଜାଈ ।
କେତକୀ ମାଧବୀ ରଙ୍ଗଣୀ ଯୂଈ ।
କୁରଅନା ମଲ୍ଲୀ,
ଉନ୍ନାଗ ପୁନାଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗଶିଉଳୀ । ୮ ।

ଏ ବିଧି ଅନେକ ତରୁ ତମାଳ ।
ରବି କିରଣ ନ ପଡ଼ଇ ତଳ ।

---

୬ । କାଞ୍ଜିଆ—ଏକପ୍ରକାର ଲେମ୍ବୁଗଛ । ୮ । ଉନ୍ନାଗ—ନାଢଏ ଗଛ ।
୯ । ତରୁ ତମାଳ—ଗଛ ଗୁଡ଼ିକ । ରବି କିରଣ—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜ । ମଧୁପ—ଭଅଁର ।

କୁସୁମ ସୁଗନ୍ଧେ ଆମୋଦେ ବନ ।
ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ମଧୁପ ମାନ ।
ଶୁକ ପିକ ସାରୀ,
ଭାଷନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ଧ୍ୱନି ବିସ୍ତାରି । ୯ ।

ହଂସ ହରଡ ମୟୂର ପାରୁଆ ।
ଶାଳୁଳ କପୋତ ଡଭଙ୍ଗ କୁଆ ।
ବଣୀ ବସନ୍ତ ଗୁଣ୍ଡୁଚ ଲଉଆ ।
ଗଣ୍ଡ୍ରା ଡାହୁକ ଖଞ୍ଜନ ଚକୋଆ ।
କାକ ବକ ବାୟା,
ଗୋବରା ନୀଳକଣ୍ଠା ଭଦାଳୟା । ୧୦ ।

ସିଂହ ଗଜ ଶଶା ମୃଗ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ।
ହରଣ ବରେହା ଗଣ୍ଡା ଗୟଳ ।
ମଇଁଷି ଘୋଡ଼ା ଫେକୋଷ ବଳେୟା ।
କପି ଖୁରିଣ୍ଟି କସ୍ତୂରୀ ଶାଳେୟା ।
ଶଅମ୍ବର ଶଶା ।
ଶୃଗାଳ ନେଉଳ ନେପାଳ ମୂଷା । ୧୧ ।

ଏମ୍ଭେ ବଧୁଛନ୍ତି ତରୁ ଜୀବ ପକ୍ଷୀ ।
ହରନ୍ତି ଜନ ମନ ସୁଖେ ବଞ୍ଚି ।

---

୧୦ । ଲଉଆ—ଜାତିଏ ଚଢ଼େଇ । ଚକୋୟା—ଚକ୍ରବାକ ।
୧୧ । ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ—ବାଘ । କପି—ମାଙ୍କଡ଼ । ଶୃଗାଳ—ବିଲୁଆ ।
୧୨ । ତରୁ ଜୀବ ପକ୍ଷୀ—ଗଛ, ଜନ୍ତୁ ଓ ଚଢ଼େଇ ।

ସେ ବନ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ସୈନ୍ଧବ ପୁର ।
ତହିଁ ଥାଇ ଦୈତ୍ୟ କୁଳଶେଖର ।
ସେ ସପତ ଭାଇ;
ତାଙ୍କର ଦାସୀ ନାମେଣ ମାଙ୍ଗା ଅଛଇ । ୧୨ ।

ଯାଇଛନ୍ତି ଭ୍ରମି ନାହାନ୍ତି ଘର ।
ପ୍ରବେଶ ତହିଁ କୁମାରୀ କୁମର ।
କୃଷ୍ଣାଜିନ ମୃଗ ସ୍ଥଳେକ ପାଡ଼ି ।
ଦୁଆର ଆଗୋର ବସିଛି ବୁଢ଼ୀ ।
ସେ ଦେଖିଲା ଯହୁଁ,
ମାୟାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରୂପ ଧରେ ତହୁଁ । ୧୩ ।

ହରମନ୍ଦର ତିଳକ କପାଳେ ।
ହସ୍ତେ ଘେନଅଛି ସେ ଜପାମାଳେ ।
କହଇ ବଚନ ଲାବଣ୍ୟ କରି ।
କଲ୍ୟାଣ କରଇ କର ପ୍ରସାରି ।
ତା କପଟ କୂଟ,
ଜାଣି ନ ପାରି ସେ ହୋଇଲେ ତୁଷ୍ଟ । ୧୪ ।

ଅଶରୁ ଉଠିଣ ବସିଲେ ଯାଇଁ ।
ଚରଣ ଧୋଇଦେ ନୀର ଦିଅଇ ।
ବୁଢ଼ୀ ବଶ୍ୟରେ କି କରିବ ବୁଦ୍ଧି ।
ଧାତା ଘରେ ଆଣି ଦେଇଛି ନିଧି ।

୧୩ । କୃଷ୍ଣାଜିନ ମୃଗ—କଳାଏ ମିରିଗ । ତାର ଛାଲରେ ଲୋକେ ବସା ବସି କରନ୍ତି ।
୧୪ । ନୀର—ପାଣି ।

ପୁତ୍ରେ ନାଶ କଲେ,
ଆଜକୁ ବୋଲି ଗୋଷ୍ଠୟେ ନ ଥିଲେ । ୧୫ ।

କୁମର ବୋଲଇ ଶୁଣ ବ୍ରାହ୍ମଣି
ଯେଠାରେ ଯେକା ଅଛ କପାଁ ପୁଣି ।
ନଗ୍ର ଛାଡ଼ି ଘର କଲ ବନସ୍ତ ।
ଏଥିର ଚରିତ କହ କେମନ୍ତ ।
ମାୟା ନ ବରବ,
ସତ୍ୟ ସରୂପ ବଚନ କହିବ । ୧୬ ।

ତାପ୍‌ସୀ ବୋଲେ ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଅଟୁଁ ବିପ୍ର ମହାଜନ ।
ପିତାର ଦାନ ବୃତ୍ତି ପୁଣି ସ୍ନେହ ।
ସେ କାରଣେ ଯେଥି ଅଛଇ ରହି ।
ପୁତ୍ର ବନ୍ଧୁ ମୋର ,
ସେ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଶଶୁର ଘର । ୧୭ ।

ସେ କାରଣେ ମୁହିଁ ଅଛଇ ଯେକା ।
ଯେବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ପାଇଲା ଶାଖା ।
ସକଳ ଦୁଃଖ ଆଜୁ ଗଲା ଦୂର ।
ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ମନ୍ଦିର ମୋର ।
ତୁମ୍ଭେ ବେଦ ଜନ,
ସୁଜନ ଦର୍ଶନେ ଅନେକ ପୁଣ୍ୟ । ୧୮ ।

ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବିନୟ ବାଣୀ ।
କହଇ ଗୃହୁ କରି ସାଧ୍ୟାପୁଣୀ ।

ଆମ୍ଭେ ଯେ ଅଟୁ ପବିତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଆମ୍ଭର ଘରେ କରିବା ଭୋଜନ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେବ ଯେବେ,
ମୋଣୋହ୍ନ ସଖା ଭଆଇବ ତେବେ । ୧୯ ।

କୁମର ବୋଲଇ ନୋହେ ଉଚିତ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଅଟୁଁ କ୍ଷତ୍ରିକୁଳେ ଜାତ ।
ତୁମ୍ଭର କୁଳ ଗୋତ୍ର ଜାଣୁ ନାହିଁ ।
କେମନ୍ତେ କର କରିବା ମୋଣୋହ୍ନ ।
ଏହା ଯହୁଁ ଶୁଣି,
ପୁଣ ହିଁ ବୋଲଇ ମାୟା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ । ୨୦ ।

ଯାହା କହିଲ ଏହି କଥା ପ୍ରମାଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ବିବେକ ଅଟ ବଡ଼ଜନ ।
ନ ଜାଣିଲ୍ଲ ଦ୍ୱିଜେ ଓଲଗ ନାହିଁ ।
ଏହି କଥା ଆମ୍ଭ ବେଦେ ଅଛି କହି ।
ନ ଧରସି ଆନ,
ଜାଣି ନ ଜାଣି ବୋଇଲୁ ଏମାନ । ୨୧ ।

ଏତେ ବୋଲି ଘର ଭିତରେ ଯାଇ ।
ବନ୍ଧନ ବିଧି ସଖା ଆଣି ଦେଇ ।
ଠାବ ଖଣ୍ଡିଏ ସଂସକାର କଲ୍ଲ ।
କାଠ ଅନଳ ସବୁ ଆଣି ଦେଲ୍ଲ ।

୨୧ । ଓଲଗ—ଦଣ୍ଡବତ । ୨୨ । ଅନଳ—ନିଆଁ ।

ବୋଲଇ ବଚନ,
ଉଠ ଗୋ ମାୟେ କରସି ରନ୍ଧନ । ୧୨ ।

ଚରଣ ପଖାଳି ଚଳଇ ବାଳୀ ।
କରଇ ସଂପାଗ ମନ ହୁଆଳି ।
ଅଗ୍ନି ଜାଳନ୍ତେ ଥମ୍ଭିଲା ବୃଢ଼େଣୀ ।
ଅନେକ ଜାଳେ ନ ତାତିଲା ପାଣି ।
ତା ଚକିତ ପାଇ,
ବୋଲନ୍ତି ଯେହ୍ନା ତ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ । ୧୩ ।

ନଷ୍ଟେ ଜାଣିଲୁ ଖଣ୍ଡପୁରୀ ଯେହ୍ନ ।
ଯେଠାରେ ଥିଲେ ଭଲ ଗତି ନାହିଁ ।
କୁମର ବୋଲଇ କସ କରବା ।
ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲେ ଚାଲ ଏଥୁଁ ଯିବା ।
ସେ ଯେମନ୍ତ ଶୁଣି,
ଯିବାର ସଜ ବେଗେ ହେଲେ ବେନି । ୧୪ ।

ତାହା ଦେଖିଣ ପଚାରଇ ବୁଢୀ ।
ସଜ ତ ହୋଇଲ ବାହାଣା ଛାଡ଼ି ।
କୁମର ବୋଲଇ ହେଲା ଉଚ୍ଛୁର ।
ଆଜର ବସା ଅଛି ବଡ଼ ଦୂର ।
ଏତେ ତାଙ୍କୁ କହି,
ହୟ ଆରୋହି ଗଲେ ବେଗ ହୋଇ । ୧୫ ।

---

୧୩ । କରଇ ସଂପାଗ—ସେପେଇ କରେ । ମନ ହୁଆଳ (ହୃଦୟାଳୁ ଶବ୍ଦଜ)—ମନ ମୂଭାବକ । ବୃଢ଼େଣୀ—ନଷ୍ଟୁର ସ୍ତ୍ରୀ । ୧୫ । ହୟ—ଘୋଡ଼ା ।

ଗଣ୍ଠିର ଧନ ହଜାଇଲେ ଯେହ୍ନେ ।
ତେସନ ବିଷାଦ ବୃଦ୍ଧୀର ମନେ ।
ବୋଲଇ ଧାତା ହରିଳକ ଦେଇ ।
ଆଉ କି ତାହା ଲେଉଡ଼ିଲେଣ ପାଇ ।
ବିରସ ରାକ୍ଷସୀ,
ଯେମନ୍ତେ ପୁତ୍ରେ ମିଳଗଲେ ଆସି । ୧୬ ।

ବୋଇଳ ତୁମ୍ଭେ କାହିଁ ଯାଇଥିଲ ।
ଯଉଁ ଆଡ଼େ ଗଲ ବୁଢ଼ାଳ ବେଳ ।
ଯୁବା-ଶିରୋମଣି ସୃଷ୍ଟି-ରତନ ।
ଅନେକ ଧେନ ରତନ ବସନ ।
ପତ ପତ୍ନୀ ଦୁଇ,
ଆମ୍ଭ ଭୁବନେ ଅଜ ଥିଲେ ରହି । ୧୭ ।

ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଉପାୟେ କଲ ।
ରନ୍ଧନ ସଜ୍ଜା ବିଧି ଆଣି ଦେଲ ।
ଅଗ୍ନି ଥମ୍ଭନ ମୁଁ କଲଇ ଯହୁଁ ।
ଜାଣି ତରକ ପଳାଇଲେ ତହୁଁ ।
ଯାଅ ବେଗ ହୋଇ,
ଭେଟିବ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରେ ଯେହିଠାଇ । ୧୮ ।

ଯହୁଁ ଶୁଣିଲେ ମାତାର ବଚନ ।
ଧାଇଁଲେ ଅଶ୍ୱଖୋଜ ଗୋଡ଼ାଇଣ ।
କେତେଦୂର ଅନ୍ତେ ଭେଟିଲେ ଯାଇ ।
ଦେଖିଲେ ଯାଉଛନ୍ତି ବେଗ ହୋଇ ।

ତା ଗୃହେଁ ମୃଗାକ୍ଷୀ ।
ତକ୍ଷତ ହୋଇ ନ ଫୁରଇ ବକ୍ଷ । ୨୯ ।

କୁମର ଖଡ୍ଗ ଧଇଲେ ଭୁଜ ।
ସମରେ ମାଇଲେ ଛଡ ଦନୁଜ ।
କନଷ୍ଟ ଭାଇ ତା ପଳାଇ ଆସି ।
କୁମର ପଚ୍ଛେଣ ଶରଣ ପଶି ।
ଦୟା ପାଇ ତାଙ୍କୁ ।
ନ ମାର ରଖିଲେ ଭୃତ୍ୟପଣକୁ । ୩୦ ।

ତହୁଁ ଚଳି ଗଲେ ଅନେକ ଦୂର ।
ପରଜନ ପଣେ ଅଛି ଅସୁର ।
ନଗ୍ରି ପରବେଶ ହୋଇଲ୍ଲେ ଯହୁଁ ।
ରହିଲେ ବସା ଭିଭୁରଲେ ତହୁଁ ।
ଠାକଥିଲ୍ଲ ବୀର,
ସମସ୍ତେ ଜାଣିଣ କଲ୍ଲ ପ୍ରହାର । ୩୧ ।

ବେନ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ କୁମର ପଡ଼ି ।
ବେଗେ ସେ ତୁରଙ୍ଗ ଯାଇଣ ଚଢ଼ି ।
କୁମାରୀ ଙ୍କ ହସି ବୋଇଲ୍ଲ ବାଣୀ ।
ଆଜହୁଁ ହୋଇଲୁ ଆମ୍ଭ ଘରଣୀ ।
ଚାଲ ଯିବା ବେଗେ,
ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲେ ତୁମ୍ଭେ ଚାଲ ଆଗେ । ୩୨ ।

ଯେତେ ବୋଲି କରେ କୃପାଣ ଧରି ।
ଛେଦିଲ୍ଲ ଶିର ତା ଦୁର୍ଗା ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଅଶ୍ୱ ଉପରୁଁ ସେ ପଡ଼ିଲା ଢଳି ।
ଅଉର ସନ୍ଧାର ଉଭୁର ବାଳୀ ।
ବାନ୍ଧ ହସ୍ତ ବେନ,
କାରୁଣି କରେ କୁମରକୁ ଘେନ । ୩୩ ।

ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଅନାଥବନ୍ଧୁ ।
ଶରଣପଞ୍ଜର କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ।
ଭଗତ ଜନମାନଙ୍କର ହିତେ ।
ବିଜୟେ ପ୍ରଭୁ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ।
ଦେଖ ନରେ ଆସି,
ପରତାପ ଯିବେ ଶରଣ ପଶି । ୩୪ ।

୩୪-୩।୪—ଭକ୍ତଜନ ନିସ୍ତାରିବା ଅନ୍ତେ । ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ବୋହ ଶ୍ରୀହସ୍ତେ (ଖ,ଗ) ।

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ ଶୋକ ବରାଡ଼ି (ଇଚ୍ଛାବତୀ ବାଣୀରେ ଗାଇବ)

ରମା ବଲ୍ଲଭ ନିଧନ ଦେଖି । ଶୋକଭରେ ହୋୟେ ଗରୁ ଦୁଃଖୀ ।
ସରୋଜ ନୟନୁଁ ବହଇ ଲୋତକ ।
ସେ ଯେ ରୋଦଇ ଯେହ୍ନେ ନମୀଷୀ । ହେ ଦଇବ । ୧ ।

ଏ ଯେ ସହଜେ ବନ ଭିତର । ଦୁଜେ ନିଶି ହୋୟେ ଅନ୍ଧକାର ।
ଚଉପାଶକୁ ସେ ଶୃହୁଁଣ ଆକୁଳ ।
କ୍ରୋଧେ ସୁମରଇ ଚକ୍ରଧର । ହେ ଦଇବ । ୨ ।

ୟେଥେ ସଖା ବନ୍ଧୁ କେହୁ ନାହିଁ । ସବୁ ତେଜିଲି ତୁମ୍ଭର ପାଇଁ ।
ବନସ୍ତେ ମୋତେ ତ ଅନାସ୍ତ କରିଣ ।
ଏଥେଁ ଶୋଇଲ ମଉନ ହୋଇ । ହେ କୁମର । ୩ ।

ମୁଁ ବୋଇଲି, ନ ରଖ ଅଇର । ତୁମ୍ଭେ ନ ମାଇଲ ଦୟା କର ।
କାଲେ ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିନାଶ କରଣ ।
ମୋତେ ନେଉଥିଲା ସେହୁ ହର । ହେ କୁମର । ୪ ।

ତୋର ସୁକୁମାର କାୟେ ଗୋଟି । ସେହୁ ମହୀରେଣ ୟେବେ ଲୋଟି ।
ନିଲଜ୍ଜ ଆତ୍ମା ମୋ ଏହା ସେ ଦେଖୁଛି ।
କିପାଁ ନ ଯାଇ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଫାଟି । ହେ କୁମର । ୫ ।

୨-୧—ଏ ଯେ ଗହନ ବନ ଭିତର (ଖ) ।

---

୧ । ବଲ୍ଲଭ—ସ୍ୱାମୀ । ସରୋଜ ନୟନ—ପଦ୍ମ ଭଳିଆ ସୁନ୍ଦର ଆଖିରୁ ।

ତେଣୁ କଲଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନାଶ । ସେ କାରଣେ କ କରୁଛ ରୋଷ ।
ଚରଣ ଧରି ମୁଁ ବିନତି କରୁଛି ।
କ୍ଷମାକର ହେ ବାମାର ଦୋଷ । ହେ କୁମର । ୭ ।

ଯନ୍ତୁଁ ତାହାର ହୁଁ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ଶୃଷ୍ଟୁ ଅଜୀବ କାହିଁ ଶୁଣଇ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ହୋଅଇ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଚେତନା ପାଇ । ସେ ମାନିନୀ । ୭ ।

ଅହା ପ୍ରାଣର ନାଥ ମୋହୋର । କେତେ ସୁମରିବି ଗୁଣ ତୋର ।
ଲାବଣ୍ୟ ଶୃହାଁଣି ମଧୁରସ ବାଣୀ ।
ତୋର ନଦେଶ ତ ପିକସ୍ୱର । ହେ କୁମର । ୯ ।

ମୋର ବିଧବା ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ । ମୁନି ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତ କହି ।
ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ କୁମରଙ୍କୁ ହୋଇଲା ।
କଇଁ ଗୁରୁଜନ ଶାପ ପାଇ । ହେ ଦଇବ । ୯ ।

ନିଶି ହୋଇଲେଣ ଅବଶେଷ । ଦେହ ଦେବଇ ଅନଳେ ଝାସ ।
ଯାହା ବିହି ମୋର ଲିହିଛି ଲଲାଟେ ।
ଫଳବନ୍ତିକ ସେହୁ ଅବଶ୍ୟ । ହେ ଦଇବ । ୧୦ ।

ଶୁଣ ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ପୁଣି । ଶିବ ଭବାନୀ ନିଶି ଭ୍ରମଣି ।
ଗମନ କରନ୍ତେ ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣିଲେ ।
ସେ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀ ବିଳାପ ବାଣୀ । ସେ ଦଇବ । ୧୧ ।

---

୭ । ବାମା—ସ୍ତ୍ରୀ । ୮ । ନଦେଶ—ଅଧିତେଶ ହେଲା ବେଳେ କଣ୍ଠସ୍ୱର ।

୧୧ । ଶିବ ଭବାନୀ—ମହାଦେବ ଓ ପାର୍ବତୀ ।

ଉମା ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଈଶ୍ୱର । ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିମା ବିନୟ ମୋର ।
କେବଣ ଯୁବତୀ ରୋଦନ କରୁଛି ।
ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ବିଜୟେ କର ହେ ଭୋ ନାଥ । ୧୨ ।

ହର ବୋଲନ୍ତି ପାର୍ବତୀ ଶୁଣ । ତୁମ୍ଭ ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ଗୁଣ ।
ତାହାର ଦୁଃଖେ ସେ ରୋଦନ କରୁଛି ।
ତାହା ଦେଖିଲେ କିସ କାରଣ ଗୋ ସୁନ୍ଦରି । ୧୩ ।

ପ୍ରଭୁ ନ ବୋଲ ଏସନ ବାଣୀ । ତୁମ୍ଭେ ସଚରାଚର କାରଣି ।
ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବେଦନା ସ୍ତ୍ରୀଏ ସେ ଜାଣନ୍ତି ।
ତାଙ୍କୁ ବୋଧ କେ କରିବ ପୁଣି ହେ ଭୋ ନାଥ । ୧୪ ।

ଦେବୀ ବିନୟ ବଚନ ଶୁଣି । ଦେବ ତୋଷ ହେଲେ ଶୂଳପାଣି ।
ଡିବ ଡିବ ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ବିଜେ ।
ଯହିଁ ଅଛି ସେ ତରୁଣୀମଣି ସେ ଦଇବ । ୧୫ ।

ଦେଖି ପୁଛନ୍ତି ଜଗତମାତା । କି କେ ଏକାନ୍ତେ ବନେ ବନିତା ।
କିମ୍ପାଁ ଅର୍ଦ୍ଧମାନେ କରୁଛ ରୋଦନ ।
ଏବେ କହ ତୋ କେବଣ ଚିନ୍ତା ଗୋ ସୁନ୍ଦରି । ୧୬ ।

ଉମା ବଚନ ଶୁଣି ଯୁବତୀ । ଶୀଘ୍ରେ ଗୃହିଁଣୀଙ୍କ ଚରିକରି ।
ସୁଜାଣ ରମା ସେ ଦେଖିଣ ଜାଣିଲି ।
କର ଯୋଡ଼ିଣ କରେ ବିନତି ସେ ଭୋ ମାତା । ୧୭ ।

---

୧୨ । ଉମା—ପାର୍ବତୀ ।

ମା ଗୋ ମୁଁ ଯେ ନୃପତି-କୁମାରୀ । ମନ୍ତ୍ରିତନୟ ପତି ମୋହୋର ।
ଦଇବ ଯୋଗେ ଅସୁ ବନ ଭିତରେ ।
ମୋର ସ୍ୱାମୀକି ଶତ୍ରୁ ସଂହାର ଗୋ ଜନନୀ । ୧୮ ।

ମୁଁ ଯେ କର୍ମହୀନ ଧନି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏଣିକାଳେ ଶୋକ କରି ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବିବେକ ମୁଁ ବଡ଼ ନରେଖ ।
ମୋତେ ପାରନ୍ତି ବାରେ ଉଦ୍ଧରି ଗୋ ଜନନୀ । ୧୯ ।

ବାଳୀ କାରୁଣ୍ୟ ବିନୟ ବାଣୀ । ଶୁଣି ତୋଷ ଦେବ ଶୂଳପାଣି ।
ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ କର୍ଣ୍ଣରେ କହିଲେ ।
ଜୀଇ ଉଠିଲା କୁମରମଣି ସେ କୁମର । ୨୦ ।

ହରଗଉରୀ ପ୍ରସନ୍ନେ ତାର । ଗଲା ଗରୁ ଚିନ୍ତା ଦୁଖଭାର ।
ବଲ୍ଲଭ ବଦନ ଦେଖି ନିସ୍ତରିଲା ।
ପାରି ହୋଇଲା ଦୁଖ-ସାଗର ସେ ତରୁଣୀ । ୨୧ ।

ଯହୁଁ କୁମର ସଜୀବ ହୋଇ । ଉଠି ବସିଲା ଚେତନା ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦରେ ବାଳୀ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲା ।
ଶୋକେ ଅତି ଗଦଗଦ ହୋଇ ସେ କୁମାରୀ । ୨୨ ।

ଅହିମାଣିକ୍ୟ ବୋଲଇ ବାଣୀ । ବନେ ଭଏଁ କି କଲୁ ସଜନୀ ।
ପଥଶ୍ରମରେ ମୁଁ ନିଦ୍ରାରେ ଅଚେତ ।
ସୁଖେ ଶୋଇଲି କିଛି ନ ଜାଣି ଗୋ ସୁନ୍ଦରି । ୨୩ ।

---

୨୦ । ଶୂଳପାଣି—ମହାଦେବ ।

ବାମା କହିଲା ଯହୁଁ ମଣାଇ । ଶୁଣି କୁମର ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ।
ନୃପତି କୁମାରୀ ଅତି ସୁକୁମାରୀ ।
ଦୁଖ ପାଇଲୁ ମୋ ଛର ପାଇଁ ରେ ସୁନ୍ଦରି । ୨୪ ।

ଜୟ ଜୟ ନୀଳାଚଳ ପତି । ଦାସଜନଙ୍କ ଫେଡ଼ ଦୁର୍ଗତି ।
ପରତାପ ରାୟେ ଶରଣ ପଶଇ ।
କ୍ଷମା କର ସିନ୍ଧୁସୁତା-ପତି ହେ ଗୋବିନ୍ଦ । ୨୫ ।

---

୨୫ । ସିନ୍ଧୁସୁତା ପତି—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଜଗନ୍ନାଥ ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

ଦଶ ଶ୍ରେଣି :—ସପନ ଚେଉଅ ବାଣୀରେ (ଖ)

ଇଚ୍ଛାବତୀ ଅତି ତୋଷେ   ପୁଚ୍ଛେ ଗୁରୁ ବ୍ରହ୍ମପାଶେ
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ କିସ କଲେ ସେ ବେନି
ଗଲେ ସେ କେବଣ ଦେଶ   କାହିଁ ଯାଇ କଲେ କିସ
ଏହା ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ହୋଉ ବିନମ୍ର ଯେନି ।
ଶୁଣି ତୋଷେ କୁମର ଭାଷି,
ଭାବିନୀ ଭାବରେ କଥା କହଇ ହସି । ୧ ।

ଯହୁଁ ନିଶି ହୋଯ୍ୟେ ଶେଷ   ଅରୁଣ ତେଜ ପ୍ରକାଶ
ସେଠାରୁ ଗମନ କଲେ ବର-ବନିତା
ଦିନ ଦୁଇ ଗିରି ତହିଁ   ପଥରେଣ ବସା ରହି
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯାଇ ପୁର କାମନ୍ତା ।
ପାନ ନାମେଣ ପୁଷ୍କରଣୀ
ତହିଁର ତଟରେ ଯାଇଁ ରହିଲେ ବେନି । ୨ ।

ସରୋବର ଚଉପାଶେ   ଲାଗିଛି ଅନେକ ପୁଷ୍ପେ
ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ତହିଂ ସନ୍ନିଧେ ଅଛି
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେ ଶାକମ୍ଭରୀ   ନାମ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେଶ୍ୱରୀ
ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଦିଅନ୍ତି ସେ ମନେ ଯା ବାଞ୍ଛି ।

---

୧ । ଭାବିନୀ ଭାବରେ—ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରେମରେ । ୨ । ଅରୁଣ ତେଜ—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ । ବର ବନିତା—ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ । ୩ । ପ୍ରାସାଦ—ଦେଉଳ । ପରିମଳ—ମନୋରମ ।

ପରିମଳ ଦେଖି ସେ ସ୍ଥାନ,
ସେଠାରେ ରହିଲେ ଅତି ହରଷମନ । ୩ ।

କୁମର ବୋଲନ୍ତି ସଖି ଶୁଣ ପ୍ରିୟେ ଶଶିମୁଖି
ଦିବସ ଭାଗେଣ ଆମ୍ଭେ ଏଠାରେ ଥିବା
ଆମ୍ଭେ ଯାଇ ବସାଘର ଭିଆଇ ଆସିବୁ ଖର
ମୋଣୋହି ସାରିଲେ ନିଶି ହୋଇଲେ ଯିବା ।
ଶୁଣି ବାମା ବୋଲଇ ବାଣୀ,
କୁସୁମ ତାମ୍ବୂଳ ସ୍ୱାମି ଆଣିବ କିଣି । ୪ ।

କୁମାରୀ ବଚନେ ତୋଷ ଚଳଇ ସେ ମନ୍ତ୍ରିଶିଷ
କଟକ ଭିତରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ
ପୁରେ ପୁରେ ଅନୁସର ବାଟ ବଜାରନ୍ତ ଫେର
ଶ୍ୟାନଦେଇ ମାଲୁଣୀକି ଦେଖିଲେ ଯାଇ ।
ଦେଖିଣ ତା ଶ୍ୟାନହିଁ ଠେଲି,
କଟାକ୍ଷେ କୁମର ମନ ମୋହିଲା ବାଳୀ । ୫ ।

ହୋଇଣ ତାହାରେ ବଶ ଯାଇଣ ବସିଲା ପାଶ
ବୋଲଇ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଫୁଲ ଦିଅ ମାଲୁଣି
ଆମ୍ଭର ଭାବିନୀ ଅଛି ଶରଧାରେ କହିଛନ୍ତି
ଭଲ ଫୁଲ କର ଆମ୍ଭେ ନେମଇ କିଣି ।
ଯେମନ୍ତେ ସେ ତୁମ୍ଭେ ସୁଜାଣ,
ଗଭା ଗୁନ୍ଥିଥିବ ତୁମ୍ଭେ ତହୁଁ ଦ୍ୱିଗୁଣ । ୬ ।

---

୫ । ବଜାରନ୍ତ—ବଜାରମାନଙ୍କୁ । କଟାକ୍ଷେ—ଆଖିଠାରରେ ।
୬ । ଭବିନୀ—ଭାର୍ଯ୍ୟା ।

ଯେମନ୍ତ ବଚନ ଶୁଣି   ହସି ବାଳୀ ବୋଲେ ବାଣୀ
ଆମ୍ଭ ନଗ୍ରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତ ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ
ନବୀନ ସୁନ୍ଦର କାୟେ   ବଶୁଛ ମଦନ ପ୍ରାୟେ
ଦେଖି ନବତରୁଣୀଙ୍କ ହୃଦୟ ଦହି ।
ତୁମ୍ଭ ବାମା ସୁନ୍ଦର କେତେ
ସୁନ୍ଦରୀ ନୋହିଲେ ତୁମ୍ଭ ଶରଧା ଯେତେ । ୭ ।

କେ ତୁମ୍ଭର ନିଜ ରାଜ୍ୟ   ଆସିଛ କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟ
ଯେହୁ ପୁରେ ରହିଅଛ କେବଣ ଠାଇଁ
ତୁମ୍ଭର ଯେ ନାମ କିସ   କହିବ ମୋହୋର ପାଶ
ନିତ ପ୍ରତି ଫୁଲ ନେଇ ଖଟିବି ମୁହିଁ ।
ଶୁଣି ତାର ସୁସର ବାକ୍ୟ
ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭର ନାମ ଅହିମାଣିକ୍ୟ । ୮ ।

ନାମ ଶୁଣିଲାକ ଯହୁଁ   ହରଷ ହୋଇଲା ତହୁଁ
ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଫୁଲମାଳା ଗଳାରେ ଦେଲା ।
ହୋଇଲା ମୋହୋର ଫୁଲ   ଆଜ ସେ ହୋଏ ସୁଫଳ
ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ ତଟେ ଯହୁଁ ଲମ୍ବିଲା ।
କରେ ଦେଲା ସୁଗନ୍ଧ ମଣ୍ଡା,
ସୁଗନ୍ଧେ କୁମରମଣି ହୋଇଲା ମେଣ୍ଢା । ୯ ।

ଗଳାର କୁସୁମ ହାର   ହୋଇଲାକ ପଘା ଡୋର
ତାହା ଧରି ବେଗ କରି ଘରକୁ ନେଲା

---

୭ । ମଦନ—କନ୍ଦର୍ପ ।

ଗମ୍ଭିର ରଡରେ ତାର ବାନ୍ଧିଲା ଧାଡ଼କାର
ଲେଉଟି ଆସିଣ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥି ବସିଲା ।
କୁମରର ଭ୍ରମଇ ବୁଦ୍ଧି,
ଗ୍ୟାନଦେଈ ହାଥରେଣ ହୋଇଲା ବନ୍ଦୀ । ୧୦ ।

ଯେତେଣେ ଶଶିସେଣା ତହିଁ ବସିଅଛି ପଥ ଚାହିଁ
ଘଡ଼ି ଘଡ଼ି ଅନୁସରି ଆଦିତ୍ୟ ଅସ୍ତ
ଅନ୍ଧକାର ଚଉପାଶ ହୋଇଲା ତାରା ପ୍ରକାଶ
ବିକଚ କମଳ ବନ ହୋଏ ମୁଦ୍ରିତ ।
କଇରବ ଉଲ୍ଲାସ ହେଲେ,
ବନୁଁ ଧେନୁ ଘେନି ଘରେ ଗୋପାଳେ ଗଲେ । ୧୧ ।

ଚକୋଆ ବିଚ୍ଛେଦ ଭାଳି ପକ୍ଷୀଏ ବସାକୁ ଚଳି
ବିଟପ ଯୁବତୀଙ୍କର ହରଷ ମନ
ସନ୍ନିଧେ ଦୂତୀକି ଯାଇ କହନ୍ତି ବିନୟ ହୋଇ
କେ କାହାକୁ ତହିଁ କରୁଅଛନ୍ତି ମାନ ।
କଣ୍ଟୁଆଳ ତେଜ ବଢ଼ିଲା
ଚୋର ଟେସକର ବାଟେ ବୁଡ଼ା ପଡ଼ିଲା । ୧୨ ।

---

୧୦ । ଧାଢ଼କାର—ବେଗ କରି, ଝଟ ।

୧୧ । ଆଦିତ୍ୟ ଅସ୍ତ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିଲେ । ବିକଚ—ଫୁଟିଥିବା, ଫୁଟନ୍ତା । କମଳବନ—ପଦ୍ମବନ । ହୋଏ ମୁଦ୍ରିତ—ବୁଜି ହେଲା । କଇରବ—କଇଁଫୁଲ । ଉଲ୍ଲାସ ହେଲେ—ଫୁଟିଲେ । ଦିନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭେଟ ପାଇ ପଦ୍ମଫୁଲ ଫୁଟେ ଏବଂ ରାତିରେ ଜହ୍ନ ଆଲୁଅରେ କଇଁଫୁଲ ଫୁଟେ ।

୧୨ । ବିଟପ ଯୁବତୀ—ଦୋମ୍ଭରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ।

ଚଉପାଶେ ଗୁହିଁ ବାଳୀ ଲୋଚନୁଁ ଲୋତକ ଗଳ
ଛଳ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ଗଲା ଅବନୀ ତଳେ
ଘଡ଼କେ ଚେତନା ପାଇ ଖେଦଇ ଆକୁଳ ହୋଇ
ବୋଲଇ କୁମରମଣି କାହିଁ ରହିଲେ ।
କେହୁ ଅବା କଲାକ କସ
କେମନ୍ତେ ପାଇବ ମୁହିଁ ତହିଁ ସନ୍ଦେଶ । ୧୩ ।

କଟକେ ଛଟକ ନାସ୍ତି ଅଛନ୍ତି ନାନା ଚଭୁସ୍ତି
କେ ଅବା କୁମର ମନ ରଖିଲା ମୋହି
ମନ୍ତ୍ରେ ବଶ କଲେ: ଯହୁଁ ମୋତେ ପାସୋରଲେ ତହୁଁ
ଅପ୍ରୁତ୍ତ ହୋଇଲେ କ ସେ ଅଛନ୍ତି ରହି ।
ନିମିଷେ ଯେ ନ ପାରେ ମୂର୍ଚ୍ଛି,
ଏତେ ବିଳମ୍ବକୁ କ ସେ ରହିଣ ଅଛି । ୧୪ ।

ଏତେ ବୋଲି ମନେ ଭାଳ ଦେବୀଙ୍କ ଛାମୁରେ ମିଳ
ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହୋଇ ଉଭା ଯୋଡ଼ିଣ କର
ଜୟ ତୁ ଜଗତମାତ ତୋହୋରେ ଶରଣାଗତ
ମୁହିଁ ଯେ ଅନାଥ ମୋତେ କରୁଣା କର ।
ବାରେ ମୋତେ କର କାରଣ,
ଶରଣ ପଶିଲି ଦେବ! ତୁମ୍ଭ ଚରଣ । ୧୫ ।

ପତ ମୋ ନଗ୍ରକୁ ଯାଇ ଲେଉଟି ଅଇଲେ ନାହିଁ
କାହିଁ ସେ ରହିଲେ କେହୁ କଲା କ କସ

---

୧୫ । ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହୋଇ—ଦଣ୍ଡବତ କରି ।

ଭଲେ ସେ ଥାଆନ୍ତେ ଯେବେ ଲେଉଟି ଆସନ୍ତେ ତେବେ
ମୋ ବିନୁ ନିମିଷ ତାଙ୍କୁ ଯୁଗ ଅଶେଷ ।
ମାୟାରେ କେ ମୋହିଲା ଚିତ୍ତ,
ତେଣୁ ସେ ରହିଅଛନ୍ତି ଅଣଆୟତ୍ତ । ୧୬ ।

ତୁ ଦେବି ସ୍ତ୍ରିଶ୍ୱାରତନ ସ୍ତ୍ରିଶ୍ୱାଙ୍କର ଜାଣୁ ମନ
ମୋହୋର ବିନୟୁ ଦେନ ହୋଅ ପ୍ରସନ୍ନ
ଯିବ ମୋ କାମନା କାଯ୍ୟେ ହୋଇବି ପୁରୁଷ ପ୍ରାୟେ
କରିବି ନୃପତି ସେବା ପଶି ନଗ୍ରେଣ ।
କରିବି ଉପାୟେ ବହୁତ
ନଷ୍ଟେ ଯେବେ ନ ଭେଟିବି ମରିବି ସତ । ୧୭ ।

ଯେବେ ମୁଁ ଭେଟିବି ନାହା ଶୁଣ ଦେବି ମହାମାୟା
ଦେବଇ ଲକ୍ଷେକ ବୋଦା ପୋଢୁଅ ଶତେ
କରିବି ବହୁତ ଯାତ ଶୀତଲ ଦେବି ବହୁତ
ତୁମରକୁ ବାରେ ଭେଟ କରାଅ ମୋତେ ।
ଏ କଥାକୁ କଲେଣ ହେଲ,
ନଷ୍ଟୟେ ମରିବି ଦେବି ତୁମ୍ଭର ଆଲ । ୧୮ ।

କାକୁସ୍ଥ ନଷ୍ଠୁର ବାଣୀ ଶୁଣି ଦେବୀ ଠାକୁରାଣୀ
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ହୋଇ ତୋର ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗ
ନୃପତିଙ୍କ ସେବା କର ବଶ ହୋଅ ତା କୁମାରୀ
ତହୁଁ ଭେଟ ପାଇବୁ ତୋ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗ ।
ଯେବେ ନଗ୍ରେ ଚଳ ବହନ,
ଯେତେ କହି ଦେବୀ ହେଲେ ଅନ୍ତରଧାନ । ୧୯ ।

ଜୟ ତୁ କମଳାବର ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦାଧର
ଭକ୍ତଜନ ମାନଙ୍କର ଦୁରିତ ହର
ଲକ୍ଷେକ ଯୋଜନେ ଥାଇ ଡାକଲେ ଶୁଣ ଗୋସାଇଁ
ତେଣୁ କରି ଭରସା ମୋ ଥାଇ ଅପାର ।
ନାମ ତୁମ୍ଭ କରୁଣାସିନ୍ଧୁ,
ପରତାପ ଗାୟି ଚନ୍ଦ୍ରେ ଅନାଥବନ୍ଧୁ ।୨୦।

---

୨୦ । କମଳାବର—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ।

ନବମ ଛାନ୍ଦ

ଜୟଦେବ ବାଣୀରେ (ଗ)

ମଦନେ ଶଶୀ, ପ୍ରିୟାକୁ ଭଷି
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ସୁକେଶି । ୧ ।

ରଜନୀ ଶେଷ ଦିବା ପ୍ରବେଶ
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ପୁରୁଷ ବେଶ । ୨ ।

ଦୁର୍ଗା ସୁମରି ଚଳନ୍ତି ନାରୀ
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ କାମନ୍ତ୍ୟାପୁରୀ । ୩ ।

ତହିଁ ନରେନ୍ଦ୍ର ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର
ମନ୍ତ୍ରୀର ନାମ ଅଟେ ଆନନ୍ଦକନ୍ଦ । ୪ ।

ଜାତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦ୍ୱିଜ ଗରିଷ୍ଠ
ପ୍ରଥମେ ତା ସଙ୍ଗେ ହୋଇଲେ ଭେଟ । ୫ ।

ଦେଖିଣ ତୋଷ ହୋଇଲେ ବଶ
ବୋଇଲେ ବାବୁ ତୁମ୍ଭ ନାମ କସ । ୬ ।

କାହା ତନୁଜ କେବଣ ରାଜ୍ୟ
ଏଥକୁ ଅଇଲ କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟ । ୭ ।

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି କୁମର ଭଣି
ନାମ ମୋହୋର ଶଶିଧର ପୁଣି । ୮ ।

ଅମରାବତୀ ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥିତ

---

୧ । ମଦନେ—କାମଭେଳରେ । ଶଶୀ—ଶଶିସେଣା । ପ୍ରିୟାକୁ ଭଷି—ଚିତ୍ରବ୍ରହ୍ମ ନାଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଇଚ୍ଛାବତୀଙ୍କ କହନ୍ତି । ୭ । ତନୁଜ—ପୁଅ ।

ବିକ୍ରମ-ଗ୍ରନ୍ଥେର ଅଛୁ ସନ୍ତତ । ୯ ।

ଅଇଲୁ ଯେଥେଁ   ସେବା ନିମନ୍ତେ
ନୃପତିକ ଭେଟ କରାଅ ମୋତେ । ୧୦ ।

ସେ ମନ୍ତ୍ରିବର   ବୁଦ୍ଧିସାଗର
ଜାଣିଲା ଜାତ ଯେ ବଡ କୁଳର । ୧୧ ।

ଗୁପତ ହୋଇ   ଅସି ଅଛଇ
ରୂପ ଦେଖି ମନ ହୋଉଛି ମୋହି । ୧୨ ।

ଘେନି ସାଙ୍ଗର   ଗଲା ନବର
ଭେଟ କରାଇଲା ନୃପତିବର । ୧୩ । ୧୩ ।

ଛମୁରେ କହି   ଶାଢୀ ଦିଆଇ
ବର୍ତ୍ତିନ ମନ୍ତ୍ରୀ କଲା ଆଜ୍ଞା ପାଇ । ୧୪ ।

ମେଲାଣି ହୋଇ   ବସାରେ ଯାଇ
ମନ ଥାଇ ଯେଉଁକା କୁମର ତହିଁ । ୧୫ ।

ସେହୁ ନଗରେ   ଗଣ୍ଡାର ଡରେ
ବାଟ ନ ଚାଲନ୍ତି ଥାଉ ପଦରେ । ୧୬ ।

ଗ୍ରାମରେ ପଶି   ସନ୍ୟଙ୍କୁ ନାଶି
ମନୁଷ୍ୟ ମାରଇ ବଡ଼ ଭରସି । ୧୭ ।

ଭାଙ୍ଗିଲା ଦେଶ   ଗଲେ ବିଦେଶ
ଗଣ୍ଡାର ଭୟେ ଉପୁଜିଲା ତ୍ରାସ । ୧୮ ।

ଶୁଣି ରାଜନ   ବିସ୍ମୟ ମନ
ମନ୍ତ୍ରୀକି ରାଇ ବୋଲଇ ବଚନ । ୧୯ ।

ଗଣ୍ଡାର ଭୟେ କସ ଉପାୟେ
ନଗ୍ର ଦେଶ ସବୁ ଉଜାଡ଼ ହୋୟେ । ୨୦ ।

ଯେ ପାରୁ ଅବା ସତ୍ୟ କରବା
ଗଣ୍ଡା ମାଇଲେ ଜେମା ଦେଇ ଦେବା । ୨୧ ।

ହାଥ ଘୋଷଣ କଣ୍ଠକେ ପୁଣ
ସଜ ହୋଇ ବେଗେ ଅସନ୍ତୁ ସନ୍ୟ । ୨୨ ।

ଗଣ୍ଡାକୁ ଲେଡ଼ ମାରବା ବେଢ଼ି
ମାର ନ ପାରଲେ ଦେବା ଘଉଡ଼ି । ୨୩ ।

ଆଜ୍ଞା ସେ ପାଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ଚଲଇ
ଚତୁରଙ୍ଗ ବଲ ସାଜିଲ୍ଲ ତହିଁ । ୨୪ ।

ବଜେ ସୁଜନ ଗଜ ଆସନ
ମଙ୍ଗଲ ବଧ୍ୟ ପଢ଼ନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ୨୫ ।

ଚଳଲେ ବଲ ଅତି ଗହଲ
ମୁଖରବ ଧୂନ ସିନ୍ଧୁ ଉଚ୍ଛୁଲ । ୨୬ ।

ବନସ୍ତ ଗିର ସମସ୍ତ ପୁର
ବନଜୀବଙ୍କୁ ବାଜେ ହୁର ଜୁର । ୨୭ ।

ଗର୍ଜିଣ ଗଣ୍ଡା ଧାମେ ପ୍ରଚଣ୍ଡା
କଞ୍ଚତ ପଶି ମାରେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା । ୨୮ ।

ପଦାତି ସ୍ଥିର କେତେ ମାତର
ରଥୀମାନେ ସବୁ ହୋଇଲେ ଚୂର । ୨୯ ।

ଭାଙ୍ଗିଲେ ସର୍ବ ହୋଇଲେ ଖର୍ବ
ଜଣେ ରହିବାକୁ ନୋହିଲେ ଗର୍ବ । ୩୦ ।

ଦେଖି ପ୍ରସନ୍ନେ ଶ୍ୱଶୁର ମନେ
ଶଶିଧର ସେବକା ରହିଲା ଜଣେ । ୩୧ ।

ଫେରାଇ ଘୋଡ଼ା ମାରିଲା ଖଣ୍ଡା
ବେନି ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଗଣ୍ଡା । ୩୨ ।

ଖଣ୍ଡକେ ହାଣି ହାତରେ ଘେନି
ବାହୁଡ଼ି ଭେଟିଲା ନୃପଡ଼ମଣି । ୩୩ ।

ଦେଖି ଭୂପାଳ ଆନନ୍ଦେ ଭୋଳ
କୁମରଙ୍କୁ ଧରି କରନ୍ତି କୋଳ । ୩୪ ।

ହୋଇଲା ଜୟେ କଲେ ବିଜୟେ
ନଗରେ ଆସି ପରବେଶ ହୋୟେ । ୩୫ ।

ମହାଦେଈଙ୍କ ଡାକ କହିକ
ବୋଲେ ଗଣ୍ଡା କଥା ବୁଝିଲ ନାକ । ୩୬ ।

ଭେଟେ ହେ ଆସି ମାରିଲା ପଶି
ଭାଙ୍ଗିଲେ ଥାଟ ନ ରହିଲେ ହସି । ୩୭ ।

ସେବକ ପ୍ରଦେଶୀ ସ୍ୱଉତେ ଆସି
ସେବା କରଅଛି ନାମ ତା ଶଶୀ । ୩୮ ।

ସେହୁ ପାଲଟି ଗଣ୍ଡାକୁ ଭେଟି
ଶିର-କମଳ ତା ଆଣିଲା କାଟି । ୩୯ ।

ଅମ୍ଭେ ଯୁଗତ କରନ୍ତୁ ସତ୍ୟ
ଗଣ୍ଡା ଯେ ମାରିବ ଦେବୁ ଦୁହିତ ।୪୦।

---

୩୪ । ଭୂପାଳ—ରାଜା । ୩୯ । ପାଲଟି—ଫେରିପଡ଼ି ।

ସେ ବଡ଼ଲୋକ ଅଛ ବିବେକ
ସୁନ୍ଦର ଯଶେ ନାହିଁ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ । ୪୧ ।

ନୃପତି ବାଣୀ ଶୁଣି ସେ ରାଣୀ
ବୋଲନ୍ତି ଆଜ୍ଞା ପରମାଣ ପୁଣି । ୪୨ ।

କନ୍ୟାକ କାର୍ଯ୍ୟ ରଖିଲା ରାଜ୍ୟ
ତାହାକୁ ଦିଅ ଦେଲେ ନାହିଁ ଲାଜ । ୪୩ ।

ଶୁଣି ନୃପତି ହରଷ ମତି
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ରାଇ ଆଜ୍ଞା ଦେଲ ଧାତି । ୪୪ ।

ବେଗେଣ ଯାଅ ସଜ୍ଜା ହୁଅ
ଛାମୁଣ୍ଡୁଆ ବନ୍ଧ ବେଗେ କରାଅ । ୪୫ ।

ଜେମାର ବିଭା ଆଜ କରିବା
ଶଶିଧରଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଦେବା । ୪୬ ।

ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣ ଗଲା ବହନ
ପୁର ମଣ୍ଡଣି କଲା ତତକ୍ଷଣ । ୪୭ ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ରାଇ ଲଗ୍ନ ଖୋଜାଇ
ବିଭା କରାବନ୍ତି ନୃପତି ଥାଇ । ୪୮ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନ ହାଥ ଯୋଡ଼ିଣ
କଲେକ ବାକ୍ୟ ଗୋଟ ଉଚ୍ଚାରଣ । ୪୯ ।

ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ ବାହୁଯ୍ୟ
ଦାସୀ ମଇଁଷି ଦେଲେ ଅଶ୍ୱ ଗଜ । ୫୦ ।

---

୪୪ । ଧାତି—ଶୀଘ୍ର । ୫୦ । ଅନେକ···ବାହୁଯ୍ୟ—ଅନେକ ବାହାରିଆ ଦେଶ ଦେଲେ ।

ଲଭି ବଢ଼ାଇ ନବରେ ଯାଇ
ଅକ୍ଷତ କଲେ ରାଣୀ ମହାଦେଇ । ୫୧ ।
ଶ୍ରୀ-ନୀଳଗିରି କନ୍ଦରେ ହରି
ବଉଧ ରୂପେ ଛନ୍ତି ବଜେ କରି । ୫୨ ।
ଚାଲ ହୋ ମନ ଯିବା ବହନ
ସେବା କରିଥିବା ଶିଖୀଚରଣ । ୫୩ ।
ଛାଡ଼ିବ ପାପ କହେ ପ୍ରତାପ
ଯାଏ ହୋଇ କୋଟି ଜନମ ପାପ । ୫୪ ।

୫୧ । ଅକ୍ଷତ—ମନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ଚାଉଳ ।

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

ବାଣୀ :—ମଙ୍ଗଳ ଗୁର୍ଜରୀ

ଶୁଣ ଗୋ ସଜନ ଏଥୁ ଅପୂରୁବ ରସ ।
ମନ୍ଦିରଶେଷେ ବରକନ୍ୟା ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ଯେ । ୧ ।

ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବେନି ପହୁଡ଼ିଲେ ଯାଇ ।
ଦାସୀ ପରିବାରୀମାନେ ଗଲେ ଅନ୍ତ ହୋଇ ଯେ । ୨ ।

ଏମନ୍ତେଣ ଗଲା ତହିଁ ପହରେକ ନିଶି ।
ଶଶିଧର ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଆଗେ ପରକାଶି ଯେ । ୩ ।

ଶୁଣ ନୃପଜେମା ମୋର ବଚନ ନିଶ୍ଚିତ ।
ବରଷେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋର ଅଛି ଏକ ବ୍ରତ ଗୋ । ୪ ।

ସ୍ତ୍ରୀରୀ, ତୈଳ, ଆମିଷ, ଚନ୍ଦନ, ଫୁଲ, ପାନ ।
ଏତେକଇ ଭୋଗ ବ୍ରତ ଉଜୁଁଇଲେ ପୁଣ ଗୋ । ୫ ।

ଉଜୁଁଇବା ବିଧି ତୋତେ କହି ଚନ୍ଦ୍ରାବଳି ।
ସପତ ଦେଉଳ ହେବ ଏକ ମୁଖଶାଳୀ ଗୋ । ୬ ।

ଉମା ମହେଶ୍ୱର ତହିଁ ବିଜେ କରାଇବ ।
କାନ୍ତ-ବିଚ୍ଛେଦ ନାମେଣ ଯାତ୍ରା ଉଆଇବ ଗୋ । ୭ ।

ନାନାଦି ଉପହାର ଶୀତଳ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।
ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ ଲାଗି ହୋଉଥିବ ପୁଣ ଗୋ । ୮ ।

ଭାଟ ନଟ ଗାୟେଣୀ ବେଶ୍ୟାଏ ନୃତ୍ୟକାରୀ ।

ଖଟଣିରେ ଥିବେ ଯେଣ୍ଠା ସେବାନ୍ତୁ ଅବୋର । ୯ ।

ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଉପଗ୍ରର ମାନ ।
ଯାହାଯେଣ ବସିଥିବ ସକଳ ବଧାନ ଗୋ । ୧୦ ।

ଯେହ୍ନ ବିଧି ବରଷେକ ହୋଉଥିବ ପୁଣ ।
ଲକ୍ଷେ ଘୋଡ଼ ବୋଦା ବ୍ରତ ହୋଇଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋ ।୧୧।

ଅନେକ ଦେଶର ଲୋକେ ଦେଖିଣ ଅସିବେ ।
ଯେ ଯାହାର ବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ କର ଯାଉଥିବେ ଗୋ । ୧୨ ।

ପ୍ରିଅର ଷ୍ଠମୁରେ ବାଲ କହ ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ।
ଏତେକ ବଧାନ କଲେ ବ୍ରତ ମୁଁ ଉଜାଁଇ ଗୋ । ୧୩ ।

ବେନଜନ କଥା ହୋଉଁ ପ୍ରଭାତ ରଜନୀ ।
ତାମ୍ରଚୂଡ଼ ଡାକ ଦେଲେ ଫୁରେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ଯେ । ୧୪ ।

ଶଯ୍ୟା ତେଜ ଉଠିଣ ବସିଲେ ବରନାରୀ ।
କୁମର ବାହାର ପୁରେ ଯାଇ ବଜେ କର ଯେ । ୧୫ ।

କୁମାରୀ ସନ୍ନିଧେ ସହଚରୀମାନେ ମିଳି ।
ପରିହାସେ ନାରୀମାନେ କରନ୍ତି ତମାଳ ଯେ । ୧୬ ।

ହସିଣ ସୁନ୍ଦରୀ ସଖୀଜନ ଆଗେ କହି ।
କାନ୍ତର ଚରିବ ସବୁ କହିଲା ବୁଝାଇ ଯେ । ୧୭ ।

ଏମନ୍ତ ଯାତ୍ରା କରବେ ଜୁଆଁଇଁ ତୁମର ।
ଏହା ଯାଇ କହ ତୁମ୍ଭେ ମାତାଙ୍କ ଆଗର ଗୋ । ୧୮ ।

---

୯ । ଗାୟେଣୀ—ଗାଆଣ (ଗାୟନ ଶବ୍ଦଜ), ଯେ ଗୀତ ଗାଏ । ସେବାନ୍ତୁ—ସେବାକୁ ।
୧୦ । ଦ୍ରବ୍ୟନ୍ତ—ଦ୍ରବ୍ୟ ମାନଙ୍କୁ । ଉପଗ୍ରର—ସେବାଯୋଗ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ।
୧୪ । ପ୍ରଭାତ ରଜନୀ—ରାତି ପାହି ସକାଳ ହୋଇଗଲା । ତାମ୍ରଚୂଡ—କୁକୁଡ଼ା ।

ତାହା ଶୁଣି ପରିବାରୀ ବେଗେ ଚଳି ଗଲେ ।
ମହାଦେଈର ଆଗେ ଯାଇ ସମସ୍ତ କହିଲେ ଯେ ।୧୯।

ଶୁଣି ରାଣୀମାନେ ମନେ ପାଇଲେ ଗୁରୁ ବିଥା ।
ନୃପତି ଆଗରେ କହେ ସକଳ ବେବସ୍ଥା ଯେ ।୨୦।

ରାଏ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଯେ ଅଛନ୍ତି ବ୍ରତଗୃହୀ ।
ନୋହିଲେ କି ଆନ ବେଳେ ଗଣ୍ଡା ହୋଏ ମାରି ଗୋ ।୨୧।

ଉଜୁଁଇବା ବିଧି ଆମ୍ଭେ ସବୁ କରାଇବା ।
ଏହି କଥାକୁ ମନେ କିମ୍ପା ଦୁଖ କରେ ଜେମା ଯେ ।୨୨।

ଏତେ ବୋଲି ବାହାରକୁ ବିଜେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଆଜ୍ଞା ତୋଳି ଦେଲେ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ଡକାଇ ଯେ ।୨୩।

ବିଶ୍ୱକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଯେ ହକରାଇ ଅଣି ।
ସପତ ଦେଉଳ ବେଗେ କରନ୍ତୁ ନିର୍ମାଣ ଯେ ।୨୪।

ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀ ତହିଁ ବିଜେ କରାଇବ ।
ସାତ ଦେଉଳକୁ ଏକ ଦୁଆର ହୋଇବ ଯେ ।୨୫।

ଦେବତାଙ୍କ ଖଟଣି ସାମନ୍ତ ଲୋକ ଯେତେ ।
ଭାତ ବରତନ ଦେଇ ଅଣାଅ ଭୁରିତେ ଯେ ।୨୬।

କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ଯାହା ଯେ ଜୁଆଁଇ କରିବେ ।
ବରଷେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ବ୍ରତ ଉଜୁଁଇବେ ହେ ।୨୭।

ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲାଗିବ ସମସ୍ତ ଦେଉଥିବ ।
ନ ମିଳନ୍ତା ପଦାର୍ଥକୁ ଦୂରୁଁ ଅଣାଇବ ହେ ।୨୮।

ଏତେ ଆଜ୍ଞା ଦେଇଣ ଭିତରେ ବିଜେ କଲେ ।

ପାକ ବେହରଣେ ବସି ଦୂତ ବରଗିଲେ ଯେ ।
ଅନେକ ଦେଶର ବିଶ୍ୱକର୍ମୀ ହକରାଇ ।
ମାସ ତିନ ଭିତରେ ଦେଉଳ କରାଇ ଯେ । ୩୦ ।
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରଣ ଦେବତାଙ୍କୁ ବସାଇଲେ ।
ଖଟଣି ସେବକେ ସବୁ ସେବାରେ ଲାଗିଲେ ଯେ । ୩୧ ।
ଧୂପ ଦୀପ ନଇବେଦ୍ୟ ନାନାବିଧ ପ୍ରକାର ।
ଯାତ୍ରାରେଣ ବିଧି ଯେସନ୍ତ କଲେକ ସମ୍ଭାର ଯେ । ୩୨ ।
ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଶୃମର କୁସୁମ ମାଳମାନ ।
ଆକାଶ ମଣ୍ଡଣି କଲେ ଦେଉଳ ଦ୍ୱାରେଣ । ୩୩ ।
ଶଶିଧର କୁମର ଦେଉଳେ ବିଜେ କରି ।
ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି ସକଳ ନରନାରୀ ଯେ । ୩୪ ।
ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରି କୁମରଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଏମନ୍ତ ଶୋଭା ଦେଖିଲୁ ତ ନାହିଁ ଯେ । ୩୫ ।
ଏକ ମୁଖୁଁ ଆରେକ ଶୁଣନ୍ତି ଏହୁ କଥା ।
କାନ୍ତି ବିଚ୍ଛେଦ ଯାତ୍ରାର ଅପୂର୍ବ ବେବସ୍ଥା ଯେ । ୩୬ ।
ଅନେକ ଦେଶର ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ ଆସି ।
କୁମର ଯାତ୍ରାକୁ ଦେଖି ସର୍ବେ ପରଶଂସି ଯେ । ୩୭ ।
ଶଶିଧର ଜଣେ ଜଣେ କରେଖୁଣ ଥାଇ ।
କୁମରର ଅନୁରୂପେ ଜଣେ ନ ଦେଖଇ ଯେ । ୩୮ ।
ବରଷେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସି ନିକଟ ହୋଇଲା ।

---

୨୯ । ବେହରଣେ—ମଣ୍ଡପରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାଭରେ ଶଶିଧର ତନୁ ଖିନ୍ନ କଲ୍ପ ଯେ । ୩୯ ।
ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ସଖି ଶୁଣ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଜ୍ଞାନଦେଈ ଆଗେ ହନେ କୁମର କହଇ ଯେ । ୪୦ ।
କସ ଯାହା ହୋଉଅଛୁ ନବରେ ଭୁମ୍ଭର ।
ବଶେଷିଣ କହ ତାହା ଆମ୍ଭର ଆଗର ଯେ । ୪୧ ।
ଏହା ଶୁଣି ମାଲୁଣୀ ଯେ ବୋଲଇ ବଚନ ।
ଅମରାବତୀ ରାଉତେ ଅସିଅଛୁ ପୁଣ ହେ । ୪୨ ।
ବିକ୍ରମକେଶରୀ ଶିଷ ନାମ ତାର ଶଶୀ ।
ସେବା କର ଗଣ୍ଡ୍ରା ମାର ନୃପତିଙ୍କ ତୋଷି ଯେ । ୪୩ ।
କୁମାରୀ ତାହାକୁ ବିଭା କରାଇଲେ ରାଏ ।
ଭଆଇଲେ ସେହୁ କାନ୍ତ-ବିଚ୍ଛେଦ ଯାହାଏ ଯେ । ୪୪ ।
ବରଷେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଉଜୁଁଇବେ ବ୍ରତ ।
ତେବେ ସେ କୁମାରୀ ଅଙ୍ଗ ଛୁଇଁବେ ଯୁଗତ ହେ । ୪୫ ।
ତାହା ଶୁଣି କୁମର ଆପଣା ମନେ ଗୁଣି ।
ଶଶିସେଣା ସେହୁ ମୋର ପ୍ରାଣର ମିତ୍ରୁଣୀ ଯେ । ୪୬ ।
କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ତାହାକୁ ହୋଇଛୁ ଯୁଗତ ।
ତେଣୁ କରି କପଟେ ମୋ ଭେଟ ପାଇଁ ବ୍ରତ ହେ । ୪୭ ।
ଏତେକ ବିଚାରି ବୋଲେ ଶୁଣ ଜ୍ଞାନଦେଈ ।
ଯାହା ମୋତେ ଦେଖାଅ ଭୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଗୋ । ୪୮ ।
ହସିଣ ବୋଲଇ ବାମା ଶୁଣ ପ୍ରାଣନାଥ ।
ଶରଧା କଲଣା କ ଦେଖି ତ ଭୁମ୍ଭ ଚରି ହେ । ୪୯ ।

୫ ଶଶିସେଣା

ମାୟା ବହୁରୂପ ପ୍ରାପ୍ତେ ମଣୁଥାଇଁ ମୁହିଁ ।
ତାହା ତ ଦେଖିଲେ କିଛୁ ପୁଣ୍ୟଫଳ ନାହିଁ ହେ । ୫୦ ।

କୁମର ବୋଲଇ କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ କେମନ୍ତ ।
ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ଯାହା, ଶରଧା ବହୁତ ହେ । ୫୧ ।

ବୋଲଇ ଆଜର ନିଶି ଦେଖାଇବି ନେଇ ।
ମୋହୋ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ତିରୀ ବେଶ ହୋଇ ଯେ ।୫୨।

ଏମନ୍ତରେ ରଜନୀ ଯେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ।
କୁମରକୁ ସ୍ତିରୀ ବେଶ ଜ୍ଞାନଦେଈ କଲା ଯେ । ୫୩ ।

ଯାହା ପରିମଳ ଦେଉଳକୁ ଯିବା ବେଳେ ।
ଶଶିସେଣା ମୁଖକୁ କୁମର ଅନାଇଲେ ଯେ । ୫୪ ।

ରୂପଗୁଣ ବଚନ ସକଳ ତାର ଚିହ୍ନ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଜାଣିଲେ ଏହୁ ମୋହୋର କାମିନୀ ଯେ । ୫୫ ।

ଦେଉଳ ଦୁଆରେ କଲା ଖଣ୍ଡିଏକ ଘେନି ।
ଲେଖଇ କୁମର ଅତି ହୋଇଣ ଦଇନ ଯେ । ୫୬ ।

ଶଶିସେଣା ନୃପତି କୁମାରୀ ପ୍ରାଣସହୁ ।
ମୋହୋର ନିମନ୍ତେ ଏତେ ରୂପ ଅଛୁ ହୋଇ ଗୋ ।୫୭।

ଜ୍ଞାନଦେଈ ମାଲୁଣୀ କରିଛି ମୋତେ ବନ୍ଦୀ ।
କଲା ମେଣ୍ଢା କରି ଗମ୍ଭୀରରେ ଅଛି ବାନ୍ଧି ଯେ । ୫୮ ।

ସିଦ୍ଧ ପଦଭେକ ଗଲେ କରଇ ମନୁଷ୍ୟ ।
ଫେଡ଼ିଣ କହିଲ ସଖି ସକଳ ସନ୍ଦେଶ ଯେ । ୫୯ ।

ପାରିଲେଣି ଏଥୁ ମୋତେ ଉଦ୍ଧାରଣ ଧରି ।
ବାରେ ବାରେ ତୁମ୍ଭେ ସିନା କରି ପ୍ରତିକାର ଯେ । ୬୦ ।

ଏତେକ ଲେଖିଣ ଯାଇ ଦେଉଳରେ ପଶି ।
ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରି ବାହୁଡ଼ିଣ ଆସି ଯେ । ୬୧ ।

ଏମନ୍ତେଣ ରଜନୀ ଯେ ପ୍ରଭାତ ହୋଇଲା ।
ଶଶିସେଣା ଦୃଷ୍ଟି ଯାଇ ଦେଉଳେ ପଡ଼ିଲା ଯେ । ୬୨ ।

ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ାଏ ତହିଁ ଲେଖା ହୋଇଅଛି ।
ପଢ଼ିଣ ହରଷ ଚିତ୍ତୁଁ ହୋଇଲା ମୃଗାକ୍ଷୀ ଯେ । ୬୩ ।

ଅହିମାଣିକ୍ୟର ହାଥ ଅକ୍ଷର ଚହ୍ନିଲା ।
ସନ୍ଦେଶ ବାରତା ପାଇ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲା ଯେ । ୬୪ ।

ଅକ୍ଷର ଲିବାଇ ବେଗେ ନିତ୍ୟ କର୍ମ ସାରି ।
କହଇ ସନ୍ନିଧେ ଯାଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ହକାରି ଯେ । ୬୫ ।

ବରଷେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରତ ହୋଇଲାକ ଆସି ।
ଲକ୍ଷେ ବୋଦା ପୋଢ଼ ନେଇ ଦେବୀଙ୍କି ହଅସି ଯେ । ୬୬ ।

କଳା ମେଣ୍ଢା ଏକ ଅଛି ଜ୍ଞାନଦେଈ ଘର ।
ଆମ୍ଭର ସମ୍ମୁଖକୁ ତାହା ଆଣ ଧାଡ଼କାର ଯେ । ୬୭ ।

ଏହା ଶୁଣି ମାଳୁଣୀଙ୍କ ହକରାଇ ଆଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ତୋ ଘରେ କଳା ମେଣ୍ଢା ଅଛି ପୁଣି ଗୋ । ୬୮ ।

ଜ୍ଞାନଦେଈ ମାଳୁଣୀ କହଇ ତାହା ଶୁଣି ।
ମାଳୀ ଘରେ ଛେଳ ଏ କ ବିପରୀତ ବାଣୀ ଗୋ । ୬୯ ।

ମାଳୀ ଘରେ ଛେଳ ଯେ କୁମ୍ଭାର ଘରେ ଘୋଡ଼ା ।
ତନ୍ତୀ ଘରେ ମାକଡ଼ ଭଜନହେଁ ଘର ବୁଡ଼ା ଯେ । ୭୦ ।

---

୬୭ । ଧାଢକାର—ଶୀଘ୍ର ।

ଯେବଡ଼େ ମିଛ କଥା କେହୁ କହୁଥିବ ପୁଣ ।
ତାହାର ମୋହୋର ଆଜ ହୋଇବ ପ୍ରମାଣ ହେ । ୭୧ ।

ଅଡ଼ଡଅ ଲେଙ୍କାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ଶଶିଧର ।
ମାଲୁଣୀ ଘରକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ଧାଡକାର ହେ । ୭୨ ।

ଗମ୍ଭୀର ଭିତରେ ଅଛୁ ମେଣ୍ଢା ବନ୍ଧା ହୋଇ ।
ଫେଡ଼ି ବେଗ କରି ତାହା ଘେନି ଆସ ଯାଇ ହେ । ୭୩ ।

ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ଦୂତେ ବେଗ ହୋଇ ଗଲେ ।
ଘରେ ପଶି ମେଣ୍ଢା ଆଣି ଛାମୁରେଣ ଦେଲେ ଯେ । ୭୪ ।

ଶଶିଧର ବୋଲେ ଏହା କରସି ମନୁଷ୍ୟ ।
ଜ୍ଞାନଦେଇ କୋପେ ତାଙ୍କୁ ବଚନ ପ୍ରକାଶ ଯେ । ୭୫ ।

କାହୁଁ ଅସି ନୃପତି କୁମାରୀ ବଶ୍ୟ ହୋଇ ।
ବଡ଼ ପଣେ ଅଘଟଣ କଥା ନକ କହି ଯେ । ୭୬ ।

ତାହା ଶୁଣି ଶଶିଧର କୋପେ କହେ ବାଣୀ ।
ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁଳେ କଳଙ୍କ ତୁ କୁଟିଳ ରଢ଼େଣୀ ଯେ । ୭୭ ।

ନାସିକା ଶ୍ରବଣ ତୋର କରିବି ଛେଦନ ।
ନୋହିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେହ୍ବା କରସି ବହନ ଗୋ । ୭୮ ।

ତରେ ସନମତ କଲା ହୋଇଣ କାତର ।
ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ପୁଷ୍ପ ତାର ଖୋସିଲା ମଥାର ଯେ । ୭୯ ।

ତକ୍ଷଣେ କୁମର ଉଭା ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତିବନ୍ତ ।

---

୭୨ । ଅଡ଼ଢଅ ଲେଙ୍କା—ରଜାଙ୍କ ପାଖ ଲୋକ, ହୁକୁମ ତାମିଲ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ଚାକର ସବୁବେଳେ ରଜାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଥାଏ ।୭୭। ରଢ଼େଣୀ—ନଷ୍ଟୁର ସ୍ତ୍ରୀ ।

ଦେଖିଣ ସକଳ ଲୋକେ ହୋଇଲେ ଚକିତ ଯେ । ୮୦ ।

ଧାଇ ଯାଇଁ ଶଶିସେଣା ବେଗେ କୋଲ କରି ।
ଶୋକେ ବେନଜନଙ୍କ ନୟନୁଁ ବହେ ବାରି ଯେ । ୮୧ ।

କୁମରକୁ ଘେନି ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ବିଜୟେ ।
ଗରୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ଗଲ୍ଲ ତାର ଦେବୀର କୃପାୟେ ଯେ । ୮୨ ।

ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ କରୁଣା-ସାଗର ।
ଶିଶୁ ପରତାପ ରାୟେ ଶରଣ ତୁମ୍ଭର ଯେ । ୮୩ ।

୮୨-୧—କାନ୍ତା କାନ୍ତ ବେନଜନ ମନ୍ଦିରେ ବିଜୟେ (ଖ) ।

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ—ଚକ୍ରକେଳି ବାଣୀରେ ଗାଇବ

(ରାଗ କଲ୍ୟାଣ—ଖ)

ଯେଣୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ବିଧାନ । ଚର ଜଣାଏ ନୃପ ସନ୍ନିଧାନ ।
ସାବଧାନ ହୋଇ ଶୁଣିମା ରାଏ ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ଅଛି ଅପୂର୍ବ କଥାଏ ଯେ । ୧ ।

ଜୁଆଇଁ ଯାତ୍ରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବରଷେ । ଭୁଜଙ୍ଗ ବଧ କଲେ ବ୍ରତ ଶେଷେ ।
କଲାମେଣ୍ଢା ଥିଲା ମାଲୁଣୀ ଘର ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ଆଣିଲେ ତା ଧାଡକାର ଯେ । ୨ ।

ଜ୍ଞାନଦେଇଙ୍କ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ । ମେଣ୍ଢା ମନୁଷ୍ୟ କରସି ବନ୍ଧନ ।
ଶୁଣି ମାଲୁଣୀ କୋପେ ଗରୁଡର ।
ବୋଲେ ଶୁଣିମା ହେ । ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଦେଶୀ କୁମର ହେ । ୩ ।

ନଟକାର ମୁଁ ନୁହଇ ଯୁଗତ । ହାଟ ଛମଟ ଜାଣିମି କେମନ୍ତ ।
ତୁମ୍ଭେ ସେ ବୁଲିଅଛ ଦେଶ ଦେଶ ।
ବୋଇଲା ବନ୍ଧୁ ହେ । ବିଦ୍ୟାରେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରବେଶ ଯେ । ୪ ।

କୋପେ କୁମର ବଚନ ପ୍ରକାଶ । ଆଜ ତୋହୋର ମୁଣ୍ଡାଇବ କେଶ ।
ଡେଙ୍ଗୁରା ଦେଇ ବୁଲାଇବ ଦେଶ ।

୧-୪—ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ଅପୂର୍ବ ରସ କଥା ଏ ଯେ (କ) ।

---

୧ । ସନ୍ନିଧାନ—ନିକଟରେ ।

ବେଳେ ନୋହିଲେ ଗୋ । ଏହା କରସି ମନୁଷ୍ୟ ଯେ । ୫ ।

ଶୁଣି ମାଲୁଣୀ ହୋଇଲା କାତର । ପୁଷ୍ପ ଗୋଟିଏ ଘେନିଲା ହସ୍ତର ।
ନାକେ ସୁଘାଇ ଖୋଷିଲା ମଥାର ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ମେଣ୍ଢା ହୋଇଲା କୁମର ଯେ । ୬ ।

ଶଶିଧରର ସେ ଅଟଇ ଭାଇ । ଦେଖି କୋଳାଗ୍ରତ କଲେକ ଯାଇ ।
ବେନିଜନଙ୍କ ଶୋକ ଗରୁଡର ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ଘେନିଗଲେ ନିଜପୁର ଯେ । ୭ ।

ତଗର୍ ମୁଖରୁ ଏସନ ଶୁଣି । ଦେବ ବସ୍ତ୍ରେ ଯେ ମନୁତ୍ତମଣି ।
ଚରଗଣଙ୍କୁ ବୋଲେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ବେଗେ ଯାଅସିରେ । ତାହାଙ୍କୁ ଆଣସି ହକାର ଯେ । ୮ ।

ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଶଶିସେଣା ଦୁଇ । ଆପଣା ଦୁଃଖ ହୋନ୍ତି କୁହାକୁହି ।
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ପ୍ରବେଶ ଦୂତ ।
ବୋଲେ ଅସିବା ହେ । ନୃପତି ଆଜ୍ଞା ତୁରିତ ଯେ । ୯ ।

ଶିରେ ଆଦେଶ ଘେନି ତତକ୍ଷଣେ । ସଜ ହୋଇଣ ଚଳନ୍ତି ବହନ ।
ଖଣ୍ଡେ ଦୂରହୁଁ ଦେଖି ନୃପବର ।
ହେଲେ ପ୍ରଲମ୍ବ ଯେ । ସେହୁ କୁମାରୀ କୁମର ଯେ । ୧୦ ।

ଡାକନ୍ତି ବାବୁ ସନ୍ନିଧକୁ ଆସ । ଏହୁ ଭ୍ରମର ଯେ ଅଟନ୍ତି କସ ।
କାହାର ଶାପ ପାଇଥିଲେ ପୂର୍ବେ ।
ଏହା କହିବା ହେ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଏବେ ଯେ । ୧୧ ।

କର ଯୋଡ଼ିଣ ବୋଲଇ ସୁନନ୍ଦା । ଶୁଣିମା ଦେବ ସାବଧାନ କର ।

୭୧-୪—ଏହା ବୁଝାଇ ହେ । କହିବା ଆମ୍ଭର ଆଗେ ହେ (କ) ।

ଅମରାବତୀ ରାଜ୍ୟ ନୃପବର ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ସେହୁ ପିଅର ମୋହର ଯେ । ୧୨ ।

ତାହାଙ୍କର ମୁଁ ଅଟଇ ଦୁଲାଳୀ । ନାମ ମୋହୋର ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ।
ମନ୍ତ୍ରୀ ତନୟ ସ୍ନେହୁ ମୋର ପତି ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ମୁଁ ଏହାଙ୍କର ଯୁବତୀ ଯେ । ୧୩ ।

ଶରଧା କରି ବିଦେଶ ଅଇଲୁ । ତୁମ୍ଭ ଭୁବନେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲୁ ।
ମୋତେ ଲୁହାଇ ଦେଖାଙ୍କର ଆଲେ ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ସ୍ନେହୁ ନଗ୍ର ବୁଲିଗଲେ ଯେ । ୧୪ ।

ଯାଇ ଦେଖିଲେ କ୍ଷୀନଦେଈ ଘର । ଫୁଲ ଘେନ ତ ବସିଲେ ପିଣ୍ଡାର ।
ଶରଧା କରି ଦେଲା ଫୁଲମଣ୍ଡା ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ସୁଘନ୍ତେ ହୋଇଲେ ମେଣ୍ଢା ଯେ । ୧୫ ।

ବାନ୍ଧି ରଖିଲା ଘରେ ଗୋପ୍ୟ କରି । ଏଣେ ମୁଁ ବସି ପଥ ଅନୁସରି ।
ଘଡ଼ି ଘଡ଼ିକେ ରବି ଅସ୍ତ ହେଲା ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ମୋହୋର ସାହା ଉଡ଼ିଲା ଯେ । ୧୬ ।

ଦେବୀ ଛାମୁରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲି । କାରୁଣ୍ୟ ହୋଇ ବହୁ ସ୍ତୁତି କଲି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଦେବୀ ଗୋସାମଣି ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେକ ଗୋ । ଶୋକ ନ କର ତରୁଣୀ ଯେ । ୧୭ ।

ନଗ୍ରେ ତୋ ନାହା ଅଛି ବନ୍ଦୀହୋଇ । ଏରୂପେ ଥିଲେ ତୋର ଭେଟ ନାହିଁ
ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗ ହୋଇବ ତୋହୋର ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲେକ ଗୋ । ନୃପତି କ ସେବାକର ଯେ । ୧୮ ।

ସେ ତୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରୁଥିବେ । ଗଣ୍ଡା ମାରିବୁ କେମାଦେଈ ଦେବେ ।
କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ଯାହା ଉଆଇବୁ ।

ଶେଷ ବରଷେ ଗୋ । ଅବଶ୍ୟ ଭେଟ ପାଇବୁ ଯେ । ୧୯ ।

ଦେଖି ଅଙ୍ଗୀଆରୁ ଗୋପ୍ୟରୂପ ମୋର । ସେବା କଲଇଁ ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ।
ଗଣ୍ଡା ମାଇଲ, ତୋଷ ମୋତେ ହୋଇ ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ବଶ୍ୟ କଲ ଚନ୍ଦ୍ରମାଦେଈ ଯେ । ୨୦ ।

ତେଣୁ ସେ କପଟେ କଲଇ ବ୍ରତ । କାନ୍ତ ବିଚ୍ଛେଦ ଭଆଇଲା ଯାତ ।
ମାଲୁଣୀ ଘରେ ବନ୍ଦୀ ଥିଲେ ସ୍ନେହ ।
ମେଣ୍ଟ କରଣ ସେ । ଦିବସରେ ବାନ୍ଧଥାଇ ଯେ । ୨୧ ।

ଦିନେ ମନୁଷ୍ୟ କର ନିଶିଭାଗେ । ଯାହା ଦେଖାଇ ଆଣିଲା ସରାଗେ ।
ଏକୁ ଲେଖିଣ ଅଇଲେ ଦିହୁଡ଼ ।
ନିଶିଶେଷେଣ ହେ । ବାରତା ପାଇଲ ପଢ଼ି ଯେ । ୨୨ ।

ଲେଖା :—

"ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ମନର ହୁଅଳ ଅହ୍ମମାଣିକ୍ୟ କୁମର
ଜ୍ଞାନଦେଈ ମୋତେ ମେଣ୍ଟ କରଅଛୁ ପାରିଲେ ଏଥୁଁ ଉଦ୍ଧାର ।"

ଗୀତ :—

ତୁମ୍ଭ କୃପାରୁଁ ପାଇଲଇ ନାହା । ଧାତା ଘଟସୂତ୍ର କରନ୍ତୁ ଯାହା ।
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ଦାସୀ ।
ଦେବ ଶୁଣିମା ହେ । ମୋର ବିନତି ବିଶେଷି ଯେ । ୨୩ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବାଳୀ ତୁମ୍ଭ କୁମାରୀ । ତାହାଙ୍କୁ ହୁତ ସ୍ୱୟମ୍ବର କର ।

୨୪—ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ଜେମା (କ) ।

---

୨୨ । ଦିହୁଡ—ଦେଉଳର ସିଂହଦ୍ୱାର (ଦେହଳୀ ଶବ୍ଦଜ) । ମନର ହୁଅଳ—ମନର ପ୍ରିୟ ପଦାର୍ଥ ।

ଅହିମାଣିକ୍ୟ କୁମରଙ୍କୁ ଦେବା ।
ତାଙ୍କ ଚରଣେ ହେ । କରିଥିବି ମୁହିଁ ସେବା ଯେ । ୨୪ ।
ଶଶିସେଣାର ବିନତି ବଚନ । ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ ରାଜନ ।
ଅନ୍ତେଶ୍ୱର ପୁରେ ବିଜୟ କଲେ ।
ଏଣୁ ଚରିତ ହେ । ସବୁ ମଣାଇଁ କହିଲେ ଯେ । ୨୫ ।
ଶୁଣି ତରୁଣୀ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ । ଲକ୍ଷେ ଲେଖନ କେ କରୁ ଆନ ।
ଧନ୍ୟ ପତିବ୍ରତା ନୃପ ଦୁଲାଳୀ ।
ସ୍ୱାମୀ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୋ । ଯେତେ ସାହାସ ତାହାର ଯେ । ୨୬ ।
ନୃପ ସହିତେ ରାଣୀ ମହାଦେଈ । ପାତ୍ର ପ୍ରୋହିତ ବିପ୍ରଗଣ ତହିଁ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱୟମ୍ବର ଭିଆଇଲେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ କି ଯେ । ଅହିମାଣିକ୍ୟକୁ ଦେଲେ ଯେ । ୨୭ ।
ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଯଉତୁକ ଦେଇ । ଦିବ୍ୟମନ୍ଦିର ଦେଲେ ନିରମାଇ ।
ସେହୁ ଭବନେ ନିଚନ୍ତେ ରହିଲେ ।
ଦେବୀ କୃପାଯେ ସେ । ଗରୁ ଚିନ୍ତା ଦୂର କଲେ ଯେ । ୨୮ ।
ଶଶିସେଣା ନିଜ ରୂପ ଧରିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶକୁ ଜଗତ ମୋହିଲା ।
ଅନ୍ତେଶ୍ୱରକୁ ମହାଦେଈ ନେଇ ।
ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ଯେ । ଅନେକ ବିନୟ ହୋଇ ଯେ । ୨୯ ।
ଯେ ମୋର ଶିଶୁମତି ସୁକୁମାରୀ । ଯେହାକୁ ତୁମ୍ଭେ ଥିବ ଦୟା କରି ।
ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କି କରୁଥିବ ସେବା ।
ଯେତୁ ଦୋଷହିଁ ଗୋ । କଲେଣ କ୍ଷମା କରିବା ଯେ । ୩୦ ।

୨୭-୨—ଲେଖନ ନୁହଇ ଆନ (ଖ) । ୨୬-୨—ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀକ ବିପ୍ରଗଣ କହି (ଖ) ।

୨୪ । ଅନ୍ତେଶ୍ୱର ପୁରେ—ଉଅସ୍କରୁ ।

କର ଯୋଡ଼ଣ ଶଶିସେଣା ଭଣି । ଶୁଣିମା ମାଯେ଼ ଦେବୀ ଠାକୁରାଣୀ ।
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦାସୀପଣେ ସେବଥିବ ।
ତୁମ୍ଭ ଛାମୁରେ ଗୋ । କେତେ ବଡ଼ି କହୁଥିବ ଯେ଼ । ୩୧ ।

ଝିଅର କର ଧରି ମହାଦେଈ । ଶଶିସେଣାକୁ ସମର୍ପିଲେ ନେଇ ।
ଅନେକ ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଲେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀଙ୍କ ଗୋ । ଘେନି ଶଶିସେଣା ଗଲେ ଯେ଼ । ୩୨ ।

ନିଜ ଭୁବନେ ପରବେଶ ହୋଇ । କୁମର ଛାମୁରେ ମିଳିଲେ ଯାଇ ।
ବେନି ରମଣୀ ସୁଧାକରମୁଖୀ ।
ସୁଖ ଲଭିଲେ ଗୋ । ଅହିମାଣିକ୍ୟ ତା ଦେଖି ଯେ଼ । ୩୩ ।

ନାନା ବିନୋଦ କଉତୁକ ରସେ । ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ହାସ ପରିହାସେ ।
ଅନଳ୍ପ ପ୍ରୀତି ବେନି ସଉତୁଣୀ ।
କାନ୍ତ ଚରଣେ ଗୋ । ଖଟିଥାନ୍ତି ମନ ଜାଣି ଯେ଼ । ୩୪ ।

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ମିତଣି । ପୂର୍ବେ ତ ଏହା କହିଅଛି ପୁଣି ।
ଅହିମାଣିକ୍ୟ ବିଶେହେଶ୍ୱରୀ ସୁତ ।
ମାତା ଆଜ୍ଞାରୁ ଯେ । । ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ହୋଇଲେ ଜାତ ଯେ଼ । ୩୫ ।

ପାତାଳେ ତାଙ୍କ ବେନି ସ୍ତ୍ରୀ ଛନ୍ତି । ଭୁବନାବତୀ ମୃଗାକ୍ଷୀ ମାଳତୀ ।
ଏକହିଁ ଦିନେ ସେ ବେନି ସୁନ୍ଦରୀ ।
ସଖୀମାନଙ୍କୁ ଯେ । ଘେନଣ ବିହାର କରି ଯେ଼ । ୩୬ ।

ନାହା ଆମ୍ଭର ଯେ଼ତେକ ଦାରୁଣ । ଯେ଼ତେ କାଳରେ ନଇଲେକ ପୁଣ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭୁବନ ସ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ଦ ଜାତି ।
ତାଙ୍କ ଭାବରେ ଗୋ । ମୂର୍ଚ୍ଛି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛନ୍ତି ଯେ଼ । ୩୭ ।

---

୩୫ । ବିଶେହେଶ୍ୱରୀ—(ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ଶବ୍ଦଜ) ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ ।

ଆମ୍ଭେ ଯାଇଁଣ ଅସିବା ତେତାଇ । ତେବେ ସେ ଗ୍ୟାନ ପାଇବେ ନା ସହି ।
ଏତେ ବଚ୍ଚିର ହୋଇଲେ ବାହାର ।
ଅସି ପ୍ରବେଶ ସେ । ହୋଇଲେ କାମନ୍ତାପୁର ଯେ । ୩୮ ।

ସେ ରୂପ ତେଜି ଆନରୂପ ହୋଇ । ଗାୟେଣୀ ବେଶ ହୋଇଲେକ ଦୁଇ ।
କପଟେ ଚହପଟେ ଭଅଇଲେ ।
ଅହିମାଣିକ୍ୟ ସେ । କୁମର ତହିଁ ଲହିଲେ ଯେ । ୩୯ ।

ତାହାଙ୍କର ପାଶେ ବେନି ପିଙ୍ଗୁଳୀ । ଆପଣା ସ୍ୱରୂପ ଲହିଲେ ବାଳୀ ।
ମାନ କରଣ ଦୁହେଁ ଛନ୍ତି ବସି ।
ତାଙ୍କୁ କୁମର ଯେ । ଚରଣ ଧରି ନବେଶି ଯେ । ୪୦ ।

ଯେମନ୍ତ ମାଯାପଠ ନରଭିଇ । ମନ୍ଦିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ।
ଗୀତ ଆଳାପି ବଜାଇଲେ ତାଳ ।
ଶୁଣି ତରୁଣୀ ଯେ । ହୋଇଲେକ ଯାଇ ମେଳ ଯେ । ୪୧ ।

ଚହପଠରେ କୁମରକୁ ଦେଖି । ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ମିଳଲେ ସୁମୁଖୀ ।
ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ନ ଷ୍ଫୁରଇ କଛି ।
ଗୃହିଁ ଚକତ ଯେ । ଶଶିସେଣା ମଣୁଅଛି ଯେ । ୪୨ ।

ଚହପଠରେ ଲହିଅଛି ଯାହା । ଯେହ୍ନୁ ତ ଅଟନ୍ତି ଆମ୍ଭର ନାହା ।
ତାହାଙ୍କ ପାଶେ ଛନ୍ତି ବେନି ନାରୀ ।
ଯେହ୍ନୁ କେବଣ ଗୋ । ଅଟନ୍ତି କାହାର ସ୍ତ୍ରିୟ ଯେ । ୪୩ ।

ଯେମାନେ କମ୍ପା କରୁଛନ୍ତି ମାନ । ଗୃଠୁ କରନ୍ତି କର ପ୍ରସାରଣ ।
ଏକଥା ବଡ଼ ଲାଗିଲା ସନ୍ଦେହ ।
ଫେଡ଼ି ସନ୍ଦେଶ ଗୋ । ଆମ୍ଭର ଆଗରେ କହ ଯେ । ୪୪ ।

ଆମ୍ଭ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କାହିଁ ଦେଖିଅଛ । ଚନ୍ଦ ଲେଖିଣ ତ ଘେନି ବୁଲୁଛ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଶେ ଲେଖି ।
ଯେବେ ଆସନ୍ତି ଗୋ । ସନ୍ତୋଷ ହୁଅନ୍ତୁ ଦେଖି ଯେ । ୪୫ ।

ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତୁ । କାଳ କାଳକୁ ଯେ କଥା ରୁହାନ୍ତୁ ।
ଯେବେ ଆସିଛ ସପତଣୀ କର ।
ଯେହ୍ୱା ଦେଖିଣ ଗୋ । ହସ୍ୟ ହୋଉଛି ବଦାର ଯେ । ୪୬ ।

ଯେହ୍ୱା ଶୁଣି ତହିଁ ମାୟା ଗାୟେଣୀ । ରୋଷେ ପୂରିତ କୋପେ ବୋଲେ ବାଣୀ
କେ ତୁମ୍ଭ କାନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ କାହା ନାରୀ ।
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଗୋ । ତୁମ୍ଭେ ସପତଣୀ ସର ଗୋ । ୪୭ ।

ଯେହ୍ୱା କହିବାକୁ ନ ପାଅ ଲଜ୍ଜା । ସେମାନେ ତାଙ୍କ ବେହାଇ ଭାରଯା ।
ତୁମ୍ଭେମାନେ କି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସର ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାୟେକ ଗୋ । କେତେ ନାହିଁ ପରିବାସ ଗୋ । ୪୮ ।

ଶଶିସେଣା ବୋଲେ ଯେହ୍ୱା ତୁ କହୁ । ଆମ୍ଭର ତହୁଁ ବଡ଼ ଅଛୁ କେହୁ ।
ପ୍ରଥମେ ବିଭା ହୋଇଛନ୍ତି ମୋତେ ।
ତହୁଁ ହୁତାୟେ ଗୋ । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀକି ଯୁଗତେ । ୪୯ ।

ହସିଣ ତହୁଁ ବୋଲନ୍ତି ଯୁବତୀ । ତୁମ୍ଭର ଯେବେ ସେହୁ ନିଜ ପତି ।
ନାମ ତାହାଙ୍କର କିସ କହିବା ।
ତାହା ଶୁଣିଲେ ଗୋ । ତେବେ ପରତେ ସେ ଯିବା ଯେ ।୫୦।

ଅହିମାଣିକ୍ୟ ତାଙ୍କ ନାମ କହି । ସଖୀ ହସନ୍ତି ନାକେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଯେମନ୍ତ ବେହାଇ ।

୪୯-୧—ଅମ୍ଭହୁଁ ବଡ଼ ଅଛ ଅବା କେହୁ (ଗ) ।

୪୮-୫୧ । ବେହାଇ—(ବିଭଇ—ବିବାହିତ) ବାହା ହୋଇଥିବା ।

ସେହି ମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋ । ନାମ ସେ ଅଛନ୍ତି କହି ଗୋ । ୫୧ ।

ଯେଣିତେଣିଯା ହୋଇ ଯେହିମତ । ଅଲପ ଦନର ଯେହ୍ନ ପୀରତ ।
ଅହିମାଣିକ୍ୟ ନାମ ତାଙ୍କ କହି ।
ନିଜ ନାମହିଁ ଗୋ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିବେ କାହିଁ ଯେ ।

ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ମୁହାଁସ କରଛ ତାଙ୍କୁ । ବଧୂ ପୀରତି ନାହିଁ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ।
ଯେମାନଙ୍କୁ ଅବା ବଡ଼ କେ ଅଛୁ ।
ଯେତେ ପ୍ରୀତରେ ଗୋ । ଯେତେ ମାନ କରାଇଛୁ ଯେ । ୫୩ ।

ଯେ କଥା ତୁମ୍ଭ ଭର୍ତ୍ତା ଆଗେ ପୁଛ । ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନନ୍ଦିବ ହୋଇଲେ ମିଛ ।
ଯେତେ ଚତୋଇଁ ତଲଲେ ବନିତା ।
ଶଶିସେଣାକୁ ଯେ । ଲାଗିଲା ତ ମହାଚନ୍ତା ଯେ । ୫୪ ।

ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମହିମା-ମେରୁ । ଅନାଥ ଜନଙ୍କ କଲପତରୁ ।
ଭବଭୟରୁ କର ଉଦ୍ଧାରଣ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଯେ । ପ୍ରତାପ ରାୟେ ଶରଣ ଯେ । ୫୫ ।

୫୨-୨—ଅଢାଇ ଦନର ତୁମ୍ଭ ପୀରତ (କ) । ୫୩-୨—ଭାଇ ସୁହୃଦ ନାହିଁ (କ) ।

---

୫୩ । ମୁହାଁସ—ପ୍ରୀତ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ବରାଡ଼ି :—କଳସାବାଣୀ

ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ସଖି ଶୁଣ ହେତୁ କର ।
ଶୋକଭର ହୋଇ ଶଶିସେଣା ମନୋହାରୀ ।
ବୋଲଇ ପୁରୁଷ ଜାତି ଏତେକ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ।
ଯେତେକର ଭଜିଲେ ମୁଁ ନ ପାଇଲି ମାୟା । ୧ ।

ଏତେ ବୋଲି ସୁନ୍ଦରୀ ଶୁତିଲା ହେଠ ମାଥ ।
ମାନ-ଅଗ୍ନି ହୃଦରୁ ଟା ହୋଉଅଛି ଜାତ ।
ଏମନ୍ତ ସମୟେ କାନ୍ତ ପରବେଶ ହୋଇ ।
ଦେଖିଲା ଅବନୀ ଶଶିସେଣା ଅଛି ଶୋଇ । ୨ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବସିଅଛି ବିରସ ବଦନ ।
ଗୃହିଁ ତା କୁମର ମନ ହୋଇଲାକ ଛନ୍ନ ।
ଶଶିସେଣା ସନ୍ନିଧରେ ବସିଲାକ ଯାଇଁ ।
କହଇ ଗୃଠୁବଚନ ବନୋଇଣ ହୋଇ । ୩ ।

କ କେ ସଖି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି ଏତେ ଗରୁ ମାନ ।
ତୋହୋର ବିମନ ଦେଖି ଉଡ଼ିଲା ମୋ ଗ୍ୟାନ ।

୧-୪—ଏତେ କର ବୁଝାଇଲେ ନ ପାଇଲ ହୃଦ୍ୟା (ଖ) । ୩-୪—ବଦନଁ ବସନ କାଢି ବନୋଇଣ କହୁ (ଗ) ।

---

୨ । ଶୁତିଲା—ଶୋଇଲା । ଅବନୀ—ପୃଥିବୀରେ ।
୩ । ସନ୍ନିଧରେ—ପାଖରେ ।—

ନମିଷେକ ଲକ୍ଷେ ଯୁଗ ହୋଇଲାକ ସହ୍ନ ।
ସଖିଲା ଲୋକଙ୍କୁ ଯେତେ ରୋଷ କାହିଁ ପାଇଁ । ୪ ।

ଯେତେ ଯେତେ ବିପତ୍ତିରୁ କଲୁ ସଖି ପାର ।
ତୋର ଭୃତ୍ୟ ବୋଲି ମୋତେ ବୋଲନ୍ତି ସଂସାର ।
କି ଦୋଷେଣ ମୋତେ ଯେତେ ମାନ କରିଅଛୁ ।
ଲୋତ୍ରେ କଷା ଦଶିଲାନ କୁରଙ୍ଗିନୀ ଚକ୍ଷୁ । ୫ ।

ଯେତେ ବୋଲି ଚରଣ ଧଇଲା ଶୋକ କରି ।
ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବୋଲି ଉଠି ବସିଲା ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବେନ ଭବିନୀ ଯେ ଅଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭର ।
ତାହାଙ୍କୁ କହିବ ଗୃଷ୍ଟୁ ଯେ ତୁମ୍ଭର ନାରୀ । ୬ ।

ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ଅଟ ଆମ୍ଭେ ପରବାଶି ଜନ ।
ନ ବିଚାର ଧର କ୍ଷମା ଆମ୍ଭର ଚରଣ ।
କୁମର ବୋଲଇ ସଖି ହୋଇଲୁ କି ବାଇ ।
ତୋହୋ ତହୁଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବାମା ଉଥାଇଛୁ କାହିଁ । ୭ ।

ବାଲୁତ କାଳରୁ ଏକା ସଙ୍ଗତେ ବଢ଼ିଲୁ ।
ଏକା ଗୁରୁଠାରୁ ଦୁହେଁ ପାଠହିଁ ପଢ଼ିଲୁ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ସିନା ନ ଜାଣଇ ସ୍ନେହ କଥା ।
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ମନରେ ତୁ କ୍ଷମା କରୁ ବ୍ୟଥା । ୮ ।

୭-୧—ଅମ୍ଭେ ଅପରାଧୀଜନ (ଗ) ।

---

୫ । ଲୋତ୍ରେ—ଲୁହରେ । ୬ । ଭବିନୀ—ଭାର୍ଯ୍ୟା । ଗୃଷ୍ଟୁ—ମନ୍ଦଘେନା କଥା ।

ବୋଲଇ ସୁନ୍ଦରୀ ଯେତେ ପୁରୁଷ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ।
ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ କେ ପାରିବ ପୁରୁଷଙ୍କ ହୃଦୟା ।
ଆପଣାର ବୋଲି ଯେ ବୋଲନ୍ତି ପୁରୁଷଙ୍କୁ ।
ଧିକ ତ ଜୀବନ ସେହୁ ଯୁବତୀ ମାନଙ୍କୁ । ୯ ।

ନାନାରୂପେ ଭଜି ମୁହିଁ ନାମ ନ ଜାଣିଲି ।
କପଟ ପ୍ରୀତିରେ ପଡ଼ି କୁଳହିଁ ତେଜିଲି ।
ଗାୟେଣୀ ମାନେ ଯେ ଯହୁଁ ଆଜ ଆସିଥିଲେ ।
ଛବି ଲେଖି ତୁମ୍ଭ ଭାବିନୀକି ଦେଖାଇଲେ । ୧୦ ।

ବୋଇଲେ ଯେହାଙ୍କ ନିଜପତି ସେ କୁମର ।
ତୁମ୍ଭେମାନେ ସିନା ଦାସୀ ପରବାସୀ ଛାର ।
ଅଳପ ଦିନକୁ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗତେ ପୀରତି ।
ତେଣୁ ସେ ଅନୁମାଣିକ୍ୟ ନାମ କହୁଛନ୍ତି । ୧୧ ।

ନିଜ ନାମ କହନ୍ତି ଯେ ନ ତେଜ ଯାହାକୁ ।
ବୋଇଲେ ନୋହିଲେ ଯେହା ପଚାର ତାହାଙ୍କୁ ।
ତେଣୁ କରି ତୁମ୍ଭ ମାୟା ଯେବେ ସେ ଜାଣିଲି ।
ଗାୟେଣୀଙ୍କ ମୁଖୁ ଯହୁଁ ସନ୍ଦେଶ ଶୁଣିଲି । ୧୨ ।

ଜାଣିଣ କୁମର ନାଗବାଳୀ ଆସିଥିଲେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନେବାକୁ କୂଟ ଉଆରଣ ଗଲେ ।

୧୦-୧—ନାନାମତେ ସେବାକଲି ମନ ନ ପାଇଲି (ଖ) ତେଣୁକରି ମାୟା ତୁମ୍ଭ ଜାଣି ନ ପାରିଲି (ଗ) । ୧୨-୪—ଯହୁଁ ସେମନ୍ତ ଶୁଣିଲି (କ) । ୧୩-୨—ମୋତେ ସେ ନେମାକୁ (ଗ) ।

ଯେମନ୍ତ ବସୁଷ ମନେ ବୋଲଇ ବଚନ ।
ଭଖୁକ କଥାକୁ ସଖି କରିଅଛୁ ମାନ । ୧୩ ।

କପଟେଣ ଅବା ଆସିଥିଲା ଜ୍ଞାନଦେଇ ।
ତୋତେ ଭ୍ରମ କରାଇଲା ମୋତେ ନେବା ପାଇଁ ।
ସେ ଖର କଥାକୁ ସଖି ନ କରସି କୋଧ ।
ତୋର ମୋର ବହୁ ଗଢିଅଛୁ ଯେକ ଦେହ । ୧୪ ।

ବୋଲଇ ସୁନସ୍ଥ ଯେହା ନ ଶୁଣଇ ମୁହିଁ ।
ନାମ ଯେବେ କହିବା ତେବେ ମୁଁ ପ୍ରତେ ଯାଇ ।
ଯେବେ ନ କହିବ ନାମ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କସ ।
ନଚୟେ ମରିବି ଖାଇ କାଳକୂଟ ବିଷ । ୧୫ ।

ଯେହା ଯେବେ, ନ କରବ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଶୁଣ ।
ମାତା ପିତା ଦେବତା ତୁମ୍ଭର ଲକ୍ଷେ ରାଣ ।
ନଷ୍ଠୁର ବଚନ ଶୁଣି ଭ୍ରମର ବୋଇଲା ।
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ବୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତମ ହୋଇଲା । ୧୬ ।

ଯେତେ ଦୁଖ ପାଇଅଛୁ ମୋହୋର ନିମନ୍ତେ ।
ପ୍ରାଣ ଥାଉ ଥାଉ ଯେହା ମୁଚ୍ଛିବି କେମନ୍ତେ ।
ନାମ ଯେବେ ନ କହିବ ମରିବ ନିଅତ ।
କହିଲେଣ ମୁହିଁ ଆଉ ନ ରହିବ ଯେଥ । ୧୭ ।

ଏତେ କଥା ବସୁରଣ ମନରେ ଆକୁଳ ।
ବେନି ନୟନରୁ ତାର ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

୧୩-୪—ଏ ଖର କଥାକୁ (ଶ) ।

ପୁଣି ବୋଲେ ଜାଇ ଥିଲେ ଭେଟ ଅବା ହୋଇ ।
ମରବଇ ଯେବେ ସେହୁ ଭେଟବଇଁ କାହିଁ । ୧୮ ।

ଏମନ୍ତେ ବସ୍ତର ମନେ ବୋଲଇ ବଚନ ।
ନାମ କହିବଇଁ ସଖି ନୁହସି ଦ୍ୱମନ ।
ତୋହୋର ସ୍ୱଶିକ ନାମ ନ ଯୋଗାଇ ବୋଲ ।
ତେଣୁ କିର ସିନା ନାମ ନ କହୁଣ ଥିଲ । ୧୯ ।

ନାମ ଶୁଣିବାକୁ ଯେବେ ଏତେ ଇଚ୍ଛା ଅଛି ।
କହିବଇଁ ତାହା ଯାହା ବହି ଲହିଅଛି ।
ଉଠ ଉଠ ମୋଜଣା ମଣୋହି କରଥିବା ।
ରଜନୀ ହୋଇଲେ ନାମ ଅବଶ୍ୟ କହିବା । ୨୦ ।

ଶୁଣି ସେ ଭ୍ରମର ବାଣୀ ସନ୍ତୋଷ ତରୁଣୀ ।
ମାନ ତେଜ ଉଠିଲ୍ପ ସେ ମରାଲଗମନୀ ।
ନତ୍ୟ କର୍ମ ବଧି ସାର ମୌଣୋହି ସେ କଲ୍ପ ।
ରଜନୀ ହୋଅନ୍ତେ ପୁଣ କାନ୍ତ ପାଶେ ଗଲ୍ପ । ୨୧ ।

ଶଶିସେଣା ସଙ୍ଗତରେ ଯେନଣ ଭ୍ରମର ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଯାଇଁ ବିହଙ୍ଗମ ଘର ।
ବଶେହେଶ୍ୱ ପୁରକୁ ଯିବାକୁ ବାଟ ସେହି ।
ସେଠାରେ ଭ୍ରମରମଣି ବାଲୀକ ପୁଚ୍ଛଇ । ୨୨ ।

---

୨୧ । ମରାଲଗମନୀ—ହଂସର ଗ୍ଲଲ ପରି ଗ୍ଲଲ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର । ୨୨ । ବିହଙ୍ଗମ—ଗୋଷ୍ଠବ କଇର ନାଁ । ବିଶେହେଶ୍ୱ ପୁର—ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୁର ବା ପାତାଳ ପୁର ।

ନାମକୁ ଶରଧା କି ମୋହୋରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।
ଦୁଇ କଥା ବିସ୍ତରିଣ କହ ରେ ମୃଗାକ୍ଷି ।
ବୋଲଇ ସୁନ୍ଦରୀ ହେ ଶୁଣିମା ପ୍ରାଣନାଥ ।
ନାମ ମୋତେ କହିବା ମୋ ଶରଧା ବହୁତ । ୬୩ ।

ତାହା ଶୁଣି କୁମର ଯେ ସୁମରଇ ହରି ।
ଯେତେକେହେଁ ନ ଚେତନ୍ତି ଶଶିସେଣା ନାରୀ ।
ମୋହୋର ନିମନ୍ତେ କେତେ ଦୁଃଖ ପାଇଅଛି ।
ତେଣୁ କରି ଯେହାକୁ ମୁଁ ନ ପାରଇ ମୂର୍ଚ୍ଛି । ୬୪ ।

ଯେତେ ବୋଲି ଜଳର ଭିତରେ ପରବେଶ ।
ଶଶିସେଣା ମୁହିଁ ଗୃହିଁ ଛାଡ଼ଇ ନିଶ୍ୱାସ ।
ବୋଲଇ ସୁମୁଖି ତୁ ଗୋ ଯେବେ ସତ କହ ।
ନାମେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି କି ଗୋ ମୋହୋରେ ସେନେହ । ୬୫ ।

ଶଶିସେଣା ବୋଲଇ ଯେ ପ୍ରାଣର ବଲ୍ଲଭ ।
ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ ଥିଲେ ନାମହିଁ କହିବ ।
କୁମର ବୋଲଇ ଶୁଣ ନୃପତି-ଦୁଲାଲୀ ।
ଦେଵୀର ତନୟ ମୁହିଁ ନାମ ମୋର ହଲୀ । ୬୬ ।

ମାୟାରେଣ ଜାତ ହୋଇଥିଲି ମଞ୍ଚପୁରେ ।
ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲୁ ସେବା ସେନେହେ ତୋହୋରେ ।
ଯେବେ ମୋତେ ମୂର୍ଚ୍ଛିଲୁ ମୋହାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ।
ଆପଣା କରମ ଭୁଞ୍ଜି ଯାଉଅଛି ମୁହିଁ । ୬୭ ।

୬୬-୧—ଦେଵୀର କୁମର ମୋର ନାମ ହଳହଳ (ଗ) ।

ଯେତେ କହୁ ସର୍ପ ହୋଇ ଜଲରେ ବୁଡ଼ିଲେ ।
ଦେଖି ଶଶିସେଣା ବାଲୀ ସାହାସ ଉଡ଼ିଲେ ।
ଦଶ ଦିଶ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଲେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ।
ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ଯାଇଣ ସେ ପଡ଼ିଲେ ମେଦିନୀ । ୨୮ ।

ଘଡ଼ି ଦୁଇ ଅନ୍ତରେ ସେ ଚେତନା ପାଇଲେ ।
ଚମକି ଉଠିଣ ଚଉଦିଗକୁ ଚାହିଁଲେ ।
ରାହୁଗ୍ରାସ ଛାଡ଼ିଲେ କି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ତେସନ ପରାଏ ମୁଖ ଦିଶିଲେକ ବାମା । ୨୯ ।

ନାମ ଧରି ରୋଦନ କରଇ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ମୋତେ ଛାଡ଼ି ପ୍ରାଣନାଥ ଗଲ କି ଦୋଷରେ ।
ବାଲୁତ କାଲରେ ପିତାଘରେ ଯେବେ ଥିଲି ।
ତେବେହେଁ ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ଅବଗିଁଆ ନ କଲି । ୩୦ ।

ଯେତେ ରସ କଉତୁକ ପଢ଼ିବାର ବେଲେ ।
ସେ କଥାମାନ କି ସବୁ ପାସୋରିଲ ତାଲେ ।
ସତ୍ୟ କରାଇଣ ମୋତେ ହୋଇଲ ଯେ ବିଭା ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଲ ଚାଲ ସଖି ବିଦେଶକୁ ଯିବା । ୩୧ ।

ମାତା ପିତା ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ଛାଡ଼ିଣ ମୁହାଁସ ।
ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ଯେତିକା ବଲାଇଲି ଆଶ ।

୩୧-୪—ସଖି ବିଦେଶ ବଦବା (ଗ) ।

---

୩୨ । ମୁହାଁସ—ପ୍ରେମ, ସ୍ନେହ ।

ଯେତେ ଯେତେ ବିଦେଶରେ ପଡନ୍ତି ବିପତ୍ତି ।
ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀ ସିନା ସେ ଦୁଃଖ ଜାଣନ୍ତି । ୩୨ ।

ନିମିଷେକ ଲକ୍ଷେ ଯୁଗ ନ ଦେଖିଲେ ମୋତେ ।
ଦାରୁଣ ହୃଦୟ ସ୍ୱେବେ ହୋଇଲ କେମନ୍ତେ ।
ଛାଡ଼ିଲ ସେନେହ ତେତେ ବଢ଼ାଇ ପୀରତି ।
ସ୍ୱେବେ ଛାଡି କରି ଗଲ ଅନାଥ ଯୁବତୀ । ୩୩ ।

ନ ଜାଣଇ କାହାକୁ ମୁଁ କେହି ନାହିଁ ସାଖୀ ।
ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ସବୁହିଁ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱେକା ।
ଗୁରୁ ମୋତେ ସମର୍ପି ଯେ ଅଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭକୁ ।
ଶଶିସେଣା ଦୋଷ କଲେ ମର୍ଛିବ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ । ୩୪ ।

ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣାକୁ ବୋଲ ପ୍ରତିପାଳ କର ।
ଦୋଷ କରିଥିଲେ ଶେଷ ବାରେକ ସଂହାର ।
ସ୍ୱେତେ ବୋଲି ଶୋକଭରେ ବିଳାପ ତରୁଣୀ ।
ବସୁନ୍ଧରୀ ଶେଦଇ ତାହାର ଶୋକ ଶୁଣି । ୩୫ ।

ବିଚ୍ଛେଦର ଦୁଃଖ ସ୍ୱେକା ଜାଣନ୍ତି ଦମନ୍ତୀ ।
ସେହି ପୁଣି ମୋହୋ ପ୍ରାୟେ ନରେଖ ନୁହନ୍ତି ।
ଦୁଃଖ ପାଇ ପିତାର ଘରକୁ ଚହ୍ନି ଗଲେ ।
ଦୁତୀ ସ୍ୱୟମ୍ବର କରି ନାହାକୁ ପାଇଲେ । ୩୬ ।

୩୩-୧—ତିଳେକହିଁ ଲକ୍ଷେ ଯୁଗ (ଖ) । ୩୫-୨—ଦୋଷ କଲେ ଶେଷ ବେଳେ ସେ କଥା
ସଂହର (କ) ।

୩୫ । ସହର—ବନ୍ଦ କର, ଦୂର କର । ୩୬ । ଦମନ୍ତୀ—ନଳଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଦମୟନ୍ତୀ ।

ମୁଁ କାହିଁକି ଯିବି ଅବା ମୋର କେହି ନାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭ ସେବା ବିନକେ ମୁଁ ଆନ ନ ଜାଣଇ ।
ହେ ଦେବ କମଳାବର ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ରଧର ।
ଅନାଥ ଜନଙ୍କ ନାଥ ପ୍ରତୀକାର କର । ୩୭ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କରି ବୋଲଇ ସୁନନ୍ଦା ।
ସଂସାରେଣ କାହିଁ ସ୍ତ୍ରିସ୍ୱୀ ଦୁଖୀ ମୋହୋ ସର ।
କୃଷ୍ଣ ସୁମରଣା ବାଳୀ କଲା ଯେତେବେଳେ ।
ସର୍ବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣିଲେ । ୩୮ ।

ସରସ୍ୱତୀ ହକାଉ ବୋଇଲେ ଦେବରାୟେ ।
ସଦାନନ୍ଦ ଯୋଗୀ ହୃଦେ କରି ଯା ବଜାୟେ ।
ଧ୍ୟାନେ ବସିଅଛି ତାର ଛଡାଇବୁ ଯୋଗ ।
କର୍ଣ୍ଣିକୁ ଶୁଣିବ ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ଶୋକ । ୩୯ ।

ଦାସୀ କରି ମୁନି ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବ ।
ଉପାୟ କରିଣ ତାର ନାହାକୁ ପାଇବ ।
ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସାରଳା ଯେ ବେଗେ ଚଳଗଲେ ।
ସଦାନନ୍ଦ ସମାଧି ଉଚାଟ କରାଇଲେ । ୪୦ ।

ହଜିଥିଲା ଚେତନା ଯେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଲା ।
ଚକ୍ଷୁ ଦେନି ଫେଡ଼ି ଚଉପାଶକୁ ଚାହିଁଲା ।
ତରୁଣୀ ରତନ ଶଶିସେଣା ଶୋକ ବାଣୀ ।
ଢଳେ କରି ମୁନିବର ଶ୍ରବଣେ ତା ଶୁଣି । ୪୧ ।

---

୩୭ । କମଳା ବର—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପତି ଜଗନ୍ନାଥ ।
୪୦ । ସମାଧି—ଯୋଗ ଆସନ । ୪୧ । ଢଳେ (ଢଳ୍ପ ଶବ୍ଦ) କରି—ଲମ୍ବ ଲଗାଇ ।

ଜନଶ୍ରୁତ ଅନଦ୍ରା ଭୋଜନ ତାର ନାହିଁ ।
ତ୍ରିପୁର-ମୋହନୀ ମୁଖ ମଳନ ଦଶଇ ।
ଦୟା କର ମୁନ ତାଙ୍କୁ ସନ୍ନିଧିକୁ ଡାକ ।
ପଚାରନ୍ତି ଅରେ ବାମା କ କେ ଗୁରୁ ଦୁଖୀ । ୪୬ ।

କହନ୍ତି ସୁନ୍ଦରୀ ତାର ନାହାର ଚରିତ ।
ଶୁଣି ମୁନ ବୋଇଲେ ସେ ଅଟେ ଦେବୀସୁତ ।
ମାୟା ହୋଇ ସିନା ତୋର ଭ୍ରୁଆ ହୋଇଥିଲା ।
ନାମ ପଚାରନ୍ତୁ ଯହୁଁ ତେଣୁକର ଗଲା । ୪୭ ।

କେବଣ ପ୍ରକାରେ ଯେବେ ଭେଟିବୁ ତୋ ପତି ।
ସେ ନାଗ ପୁରୁଷ ତୁହି ମର୍ତ୍ତର ଯୁବତୀ ।
ଶଶିସେଣା ବୋଲେ ପ୍ରଭୁ ମୋର ବୁଦ୍ଧି କଷ ।
ଶୋକସିନ୍ଧୁ ତରିବାକୁ ଦେବା ଉପଦେଶ । ୪୮ ।

ଯେତେ ଶୁଣି ମୁନିମଣି ମନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବରଷେ ଯେତେ ଜପସି ବୋଇଲେ ।
ମାୟା କନ୍ୟା ଅଛନ୍ତି ଯେ ସପତ ଜାୟେକା ।
ସେ ତୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ହୋଇଥିବେ ସାଖୀ । ୪୯ ।

ଏକମୂର୍ତ୍ତି ସାତେତେ ସେ ମଦନ ମୋହନୀ ।
ପାତାଳ ପୁରକୁ ତାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗେ ଯିବୁ ଘେନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ନାମ ତୁ ଯେ ହୋଇବୁ ଗାୟେଣୀ ।
ମାୟା କନ୍ୟାମାନେ ତୋତେ ସେବଥିବେ ପୁଣି । ୫୦ ।

---

୪୬ । ତ୍ରିପୁର ମୋହନୀ—ନିଜ ରୂପରେ ତିନିପୁରକୁ ମୋହି ଦେଉଥିବା ସୁନ୍ଦରୀ ଶଶିସେଣା ।

ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାକୁ ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ସତ ।
ନୃତ୍ୟ ଗୀତେ ତୋଷିବୁ ତୁ ଦେବୀ ବିଶେଷେଶ୍ୱରୀ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଣ ତୋତେ ଯାଚି ଦେବେ ବର ।
ତେବେ ସେ ପାଇବୁ ତୋର ପତିର ସଙ୍ଗର । ୪୭ ।

ପ୍ରେମମନ୍ତ୍ର କହିଣ ମୁନି ସମାଧିରେ ବସି ।
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ମନ୍ତ୍ର ଜପିଲାକ ବସି ।
ବସିଲାକ ମନ ଯୋଗ ଏକଲୟ କରି ।
ନୟନ ଫେଡ଼ିଣ ମନ୍ତ୍ର ତଦଗତ କରି । ୪୮ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା ଲୟ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ଦୁରିତ ଭଞ୍ଜନ ଯେହୁ ଅଭୟ ପଞ୍ଜର ।
ଶରଣ ପଞ୍ଜର ହରି କରିବା ସଦୟେ ।
ଚରଣେ ଶରଣ ଶିଶୁ ପରତାପ ରାୟେ । ୪୯ ।

୪୭-୪—ତେତେବେଳେ ମାଗିବୁ ତୁ ପତିଙ୍କ ତୋହୋର (ଗ) । ୪୮-୩।୪—କେବଳ ଖ ରେ ଅଛି ।

୪୭ । ବିଶେଷେଶ୍ୱରୀ—ଦେବୀଙ୍କର ନାମ । ୪୯ । ଶରଣ ପଞ୍ଜର—ଆଶ୍ରିତ ଲୋକମାନଙ୍କର (ପଞ୍ଜର—ଗୃହ) ରକ୍ଷାକାରୀ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦ

ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀ—ଯୁବତୀ କୁଳ ଶିରୋମଣିରେ ଗାଇବ—

ଯୁବତୀ-ରତନ ପ୍ରେମମନେ ଶୁଣ କହଇ ଅପୂର୍ବ ରସ ।
ଅହିମାଣିକ୍ୟ ପାତାଳପୁରେ ଯାଇ ଦେଖି ଛାମୁରେ ପ୍ରବେଶ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୧ ।

ପାଦତଳେ ଯାଇ ପ୍ରଣମ୍ଭ କରଇ ଦେଖିଣ ହରଷ ମାୟେ ।
କୋଳାଗ୍ରତ କରି ଚୁମ୍ବନ ଦିଅଇ ପାଶେ ବସାଇ ତନୟେ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୨ ।

ସକଳ ସନ୍ଦେଶ ପଚ୍ଚରି ଉତ୍ତର ଭଗରେ ମେଲାଣି ଦେଲେ ।
ନିଜ ଭୁବନୀ ଯତ୍ନଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି କୁମର ତହିଁକି ଗଲେ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୩ ।

ଦେଖିଣ ସୁନ୍ଦରୀ ଗରୁମାନ କରି ଠେକ ନ ଚାହାନ୍ତି ମୁଖ ।
ନୟନୁଁ ନୀର ଝରି ଝରି ବହଇ ସୁମରି ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୪ ।

ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବିନୟ ହୋଇଣ କହଇ କୁମର ବାଣୀ ।
ବିନା ଅପରାଧେ କି କେ ପ୍ରେତ୍ରେ କ୍ରୋଧ କରୁଛ ପ୍ରାଣମିତଣି ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୫ ।

ମାତାଙ୍କ ବୋଲରେ ଯାଇଥିଲି ସିନା ନୋହଇ ଅପ୍ରତ୍ତି ମୋର ।

୨୪-୧—ନୁହଇ ମୋହୋର ଦୋଷ (କ) ।

---

୨ । ପ୍ରଣମ୍ଭ କରଇ—ଦଣ୍ଡବତ କରେ ।

ଯେବେ ଯନ୍ତୁଁ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ଦେଶ ପାଇଲି ଅଇଲଇ ଧାଡ଼କାର ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୬ ।

ଏତେ କହି ବେନି ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ କର ଧରଣି କରେ ବିନତି ।
ମାନ ତେଜି ବାମା ହରଷ ବଦନେ ପଡ଼ି ଚରଣେ ନମନ୍ତି ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୭ ।

ଚିର କାଳ ତାପ ହରଲେ ସନ୍ତାପ ବଲ୍ଲଭ ବଦନ ଚାହିଁ ।
ଚାତକ ହୃଦରେ ଗ୍ରୀଷମ କାଳେ କି ଶୂନ୍ୟୁଁ ଜଳ ବରଷଇ ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୮ ।

ନାନା ବିନୋଦ ହସ ରସେ ରସିଣ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସୁଖେ ସେ ଦିନ ।
ନୃପତି ତୁମାସି କି କରିବ ବୋଲି ଥାଇ ସେ କୁମର ମନ ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୯ ।

ଯେଥୁ ଆନ ବାଣୀ ଶୁଣରେ ତରୁଣି ଶଶିସେଣା ବାଲୀ କଥା ।
ତପ ଅବଶେଷେ ପ୍ରବେଶ ଅସି ସେ ହୋଇଲେ ମାୟା ବନିତା ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୧୦ ।

ବୋଲନ୍ତି ତରୁଣୀ ଶୁଣ ତପସ୍ୱିନି ବାଞ୍ଛା କରିଅଛୁ ଯାହା ।
ନାହାକୁ ତୋହୋର ଭେଟ କରାଇବୁ ହୋଇଥିବୁ ତୋତେ ସାହା ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୧୧ ।

ପ୍ରଲମ୍ବ କରଣ ବୋଲଇ ସୁନ୍ଦରୀ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପରିଗୃହୀ ।
ମନ ଜାଣି ଯେବେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲ ଦୁଃଖସିନ୍ଧୁ କର ପାରି ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୧୨ ।

୬-୨ — ଅଇଲଇ ତୁମ୍ଭ ପାଶ (କ) । ୧୦-୨—ତପ କରୁ କରୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲା ତକ୍ଷଣେ ମାୟା ବନିତା (କ) ।

୧୦ । ତପ ଅବଶେଷେ—ତପସ୍ୟା ଶେଷରେ ।

ସ୍ୱେ ବଚନ ଶୁଣି ସପତ ତରୁଣୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ମନ ।
ମାୟା ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ନାନା ବିଧି ଆଣି କରନ୍ତି ବେଶନ ।

ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୩ ।

ତାଳ ମୃଦଙ୍ଗ ବେଣୁ ବୀଣା ପିନାକୀ ରବା ତମ୍ବୋର ସେ ଘେନ ।
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ସଙ୍ଗତେ ସାତେହେଁ ହୋଇଲେ ଅନୁଗାମିଣୀ ।

ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୪ ।

ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ନାମ ଅତି ଅନୁପାମ ମାୟା ବେଶ ମନୋହାରୀ ।
ତାଣ୍ଡବ ଆରମ୍ଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚଳନ୍ତି ପାତାଳ ପୁରୀ ।

ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୫ ।

ଦେବୀ ଭୁବନରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁଣି ।
ନବୀନ କ ଅବା ଗାନ୍ଧାର ବିଧିରେ ଗୀତ ଗାବନ୍ତି ତରୁଣୀ ।

ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୬ ।

ମାୟା ଅଞ୍ଜନ ନୟନରେ ରଞ୍ଜିଣ କଟାକ୍ଷ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରହାଣି ।
ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ବଶ ହେଲେ ଦେଖିଣ ଭୋଳ ହେଲି ଠାକୁରାଣୀ ।

ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୭ ।

ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଣ ତୋଷେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅନ୍ତି ମାଗ ରେ ଗାୟେଣି ବର ।
ଯାହା ମାଗିବୁ ମୁଁ ଦେବଇ ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ ମୋର ଶତେ ବାର ।

ନା ଗୋ ସ୍ୱେ । ୧୮ ।

---

୧୩ । ବେଶନ—ଅଙ୍ଗ ମଣ୍ଡିବା । ପିନାକୀ—ଜାତିଏ ବାଜଣା । ରବା – ଜାତିଏ ବାଜା ।
ତମ୍ବୋର-ଏକ ପ୍ରକାର ବାଇଦ ।

୧୫ । ତାଣ୍ଡବ—ଏକ ପ୍ରକାର ନାଚ । ପୁରୁଣା କାଳରେ ତଣ୍ଡୁ ବୋଲି ଜଣେ ମୁନି ଥିଲେ । ସେ ଏ ନାଚ-ବାହାର କରିଥିଲେ ବୋଲି ତାକୁ ତାଣ୍ଡବ କୁହା ଯାଉଛି ।

୧୬ । ଗାନ୍ଧାର ବିଧି—ଗାଇବା ଓ ନାଚିବାର ନିୟମ ।

ଏହା ଯହୁଁ ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ପୁଣି କହଇ ଯୋଡ଼ିଣ କର ।
ଅନୁଗ୍ରହ କର ଯେବେ ସତ୍ୟ କଲ ଶୁଣିମା ବିନୟ ମୋର ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୧୯ ।

ତୁମ୍ଭ ତନୟ ହଲହଲ କୁମର ତାଙ୍କୁ ବଳନ୍ତି ମୋ ମତି ।
ତାହାଙ୍କ ନାମେ ମୁଁ ହୋଇଅଛି ଭୋଳ କହିଲି ଯଥା ଯୁଗତି ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୨୦ ।

ତାଙ୍କୁ ମୋତେ ଦେବ ସେ ମୋର ବଲ୍ଲଭ ହୋଇବ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ।
ସଂସାର ସୁଖ ଏତେକେହେଁ ଲଭିବି ତୁମ୍ଭର କୃପାରୁ କରି ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୨୧ ।

ମୋର କାଳ ଶେଷ ହୋଇଲେ ସେ ପୁଣ ଆସିବେ ତୁମ୍ଭର ପୁର ।
ଏହା ନ କର ସତ୍ୟ ହାନି ହୋଇଲେ ମରିବଇ ଏହିଠାର ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୨୨ ।

ମାୟାରେ ମୁଖ ବନ୍ଧନ ସଭିଜନ ନ କହନ୍ତି କେହି ବାଣୀ ।
ଦେବି କୁମର ମନେ ଆନ ନ ଧର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ଠାକୁରାଣୀ ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୨୩ ।

ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଏହା ଶୁଣି ଚାହିଁଇ ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ବାଳୀ ମୁଖ ।
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ଜାଣଇ ତ ନାହିଁ ଲଭଇ ମନରେ ଦୁଃଖ ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୨୪ ।

ନୃପତି କୁମାରୀ ମୋର ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରୀ ଛାଡ଼ିଣ ଅଇଲି ତାଙ୍କୁ ।
ନିଜ ଭାବିନୀ ମାନଙ୍କରେ ନୋହିଲି ମାୟେ ଦଅନ୍ତି ଏହାଙ୍କୁ ।
ନା ଗୋ ଏହି । ୨୫ ।

କୁମର ମନ ଜାଣି ଦେବ-ତରୁଣୀ ହୃଦରେ ପଶିଲେ ତାର ।
ଶଶିସେଣାକୁ ପ୍ରତକ୍ଷେ ଦେଖାଇଲେ ଚକ୍ଷୁ କି ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋର ।
ନା ଗୋ ସ୍ୟେ । ୨୬ ।

ଇଷ୍ଟ କୁଟୁମ୍ବ ଦାରା ସୁତ ସହିତେ ଛଡ଼ାଇଲେ ମାୟାମାନ ।
ଏକା କରଣ ଶଶିସେଣା ସୁନ୍ଦରୀଠାରେ ବଳାଇଲା ମନ ।
ନା ଗୋ ସ୍ୟେ । ୨୭ ।

ତଥାରନ୍ତ ମାସ୍ୟେ ତାକଣ ନନ୍ଦନ ଶୁଣ କୁମର ବଚନ ।
ଗାସ୍ୟେଣୀଙ୍କି ସତ୍ୟ କର ତୋତେ ଦେଲି ଯାଅ ତାହାଙ୍କ ଭୁବନ
ନା ଗୋ ସ୍ୟେ । ୨୮ ।

ହୋଇଲେଣ ଶେଷ ସମୟ ପୁଣ ତୁ ଆସିବୁ ଆମ୍ଭର ପାଶ ।
ଏ କଥାକୁ ମନେ ବମନ କଲେ ତୁ ମୋ ଧର୍ମ ଯିବ ତ ନାଶ ।
ନା ଗୋ ସ୍ୟେ । ୨୯ ।

ମାତାଙ୍କ ବଚନେ ପ୍ରଳମ୍ବ କରିଣ ସଭାରୁ ଉଠିଲା ଧାଇ ।
ଗାସ୍ୟେଣୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ସମର୍ପନ୍ତି ନଅନ୍ତି ମାୟା ଯୁବତୀ ।
ନା ଗୋ ସ୍ୟେ । ୩୦ ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କ ବାରତା ପାଇଣ ଧାଇଁଲେକ କୋପାନଳେ ।
ଗୁରୁ ଗଉରବ ଲାଜ ଉପେଷିଣ ପ୍ରବେଶ ଆସ୍ଥାନ ତଳେ ।
ନା ଗୋ ସ୍ୟେ । ୩୧ ।

କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ଗୋ ପାମର ଯୁବତୀ କାହୁଁ ଆସିଅଛୁ ସ୍ୟେଥ ।

୨୯-୨—ମୋ ଅଧର୍ମେ ଯିବୁ ନାଶ (କ), ତୁମ୍ଭେ ଯିବ ନାଶ (ଖ) ।

ଦେଖାଇ୍ବି ଉଚ୍ଚାଟ କରାଇଣ ଯେଣୁ ଯାଅ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣନାଥ ।
ନା ଗୋ ସ୍ତ୍ରୈ । ୩୨ ।

ଶାପ ଦେବୁ, ତୁ ରେ ଭସ୍ମ ହୋଇ ଯିବୁ ଏସନ ବୋଲନ୍ତି ବାଣୀ ।
ମୁଖ ବନ୍ଧନ ତତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ମୋହିଲେ ମାୟା କାମିନୀ ।
ନା ଗୋ ସ୍ତ୍ରୈ । ୩୩ ।

ଦେଖା ଆସିଣ ପ୍ରବୋଧନ୍ତି ବନ୍ଧୁତ ଶୁଣ ଗୋ କୁଳମଣ୍ଡନା ।
ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ରସେ ଭୋଳ ହୋଇ ତୋଷେ ବର ଦେଇଅଛୁ ପୁଣି ।
ନା ଗୋ ସ୍ତ୍ରୈ । ୩୪ ।

ଗାୟେଣୀଙ୍କ ଦୋଷ କିଛି ନ ଯେନମା କୋପ ସଂହରବା ମାୟେ ।
କିଛି ଦିବସେ କାନ୍ତ ପାଶେ ଆସିବେ ଶୋକ ନ କର ଗୋ ତାୟେ ।
ନା ଗୋ ସ୍ତ୍ରୈ । ୩୫ ।

କୁମରଇ ଶୁଣି ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଭୂଷଇ ପ୍ରିୟାଙ୍କ ଆଗ ।
ମୋହୋର ସୁନ୍ଦର ଦୋଷ ନ ଧରିବ ଦଇବ ଯୋଗୁଁ ବିଯୋଗ ।
ନା ଗୋ ସ୍ତ୍ରୈ । ୩୬ ।

ବିଳମ୍ବ ନ କର ଚଳରେ ସୁନ୍ଦର ଅବଶ୍ୟ ଆସିବି ମୁହିଁ ।
ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛି କି ପାରିବି ନୁଆସିବା ହୋଇନାହିଁ ।
ନା ଗୋ ସ୍ତ୍ରୈ । ୩୭ ।

କୁମର ବଚନ ଶୁଣି ସେ ତରୁଣୀ ମୁଖକୁ ଅଛନ୍ତି ଚାହିଁ ।

୩୪-୧—ତରୁଣୀ ଶୁଣ ଯେ କୁଳ ମଣ୍ଡନୀ (ଗ) ।

୩୬ । ବିଯୋଗ—ବିଚ୍ଛେଦ ।

ଥମ୍ଭ ପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟେକ ବେନି ବାମା ନ ପାରନ୍ତି କଥା କହି ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୩୮ ।

ମାୟାସୁନ୍ଦରୀ ମୋହ କରଅଛନ୍ତି ଚେତ ନ ପାରନ୍ତି କେହି ।
କୁଳବଧୂଙ୍କୁ ବୋଧ କର ଜନନୀ ଭ୍ରମର ମେଲାଣି ଦେଇ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୩୯ ।

ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ବେଶ ଅଲଙ୍କାର ଦେଲେକ ସଭିଏ ଜନ ।
ତାହା ପାଇ ପୁଣି ହରଷ ତରୁଣୀ ହୋଅନ୍ତି କପଟ ମାନ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୪୦ ।

ବକ୍ଷିତ ବନୋଇ ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହୋଇ ଚଳଇ ଭ୍ରମର ଯେନି ।
ଶୂନ୍ୟ ପୁରୁଷ ମାନେ ଦେଖି ବୋଲନ୍ତି ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ଧନି ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୪୧ ।

ମଞ୍ଚ ଭୁବନରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ପାଶେ ।
ଅଷ୍ଟ ଅପଛରୀ ଯେନି କ ମଘବା ମଦନ ପୂଜାକୁ ଆସେ ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୪୨ ।

ମାୟା ବାଳୀମାନେ ମିଳଣ କହନ୍ତି ଶୁଣ ଗୋ ତରୁଣୀମଣି ।
ପତି ପତ୍ନୀ ଏବେ ନିଜ ପୁରେ ଚଳ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅ ମେଲାଣି ।
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୪୩ ।

ଭ୍ରମର ବୋଲଇ ଶୁଣ ଗୋ ତରୁଣି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅଟ କେହ୍ନୁ ।
ଶଶିସେଣା ସଙ୍ଗତରେ ଗୋ ଭ୍ରମର ପୀରତି ହୋଇଲା କାହ୍ନୁ ॥
ନା ଗୋ ପ୍ରେ । ୪୪ ।

୪୨ । ମଘବା—ଇନ୍ଦ୍ର । ମଦନ—କନ୍ଦର୍ପ ।

କହେ ଅମ୍ଭେ ଯାତେ ମାୟାଦେବୀମାନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ସେହି ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ତାଙ୍କୁ ଭୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଣିଦେଲୁ ଦେବୀଙ୍କି ମାୟା ଲଗାଇ ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୪୫ ।

ଯେତ କହିଣ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ହୋଇଣ ଚଳିଲେ ମାୟାବନିତା ।
ଦୁଃଖ ତେଜି ସୁଖ ଲଭିଣ ହରଷ ପ୍ରବେଶ ପୁର କାମନା ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୪୬ ।

ନୀଳଗିରି ପତି ହରିବେ ଦୁର୍ଗତି ତାରିବେ ନରେଖ ଜନ ।
ପରତାପ ରାୟେ ଶରଣ ପଶଇ ରଖ ରଖ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ନା ଗୋ ଯେ । ୪୭ ।

---

୪୭ । ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ—ଆକାଶରେ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ କୌଶିକ :—(ଦଶ ଆହ୍ୱାସ୍ତ-ଗ)

"ସପନେ ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ଲଭି ଅଙ୍ଗନା" ବାଣୀରେ ଗାଇବ

ଯେଥୁଁ ଆନବାଣୀ ଶୁଣି ସେ ତରୁଣୀ କୁମର ଗଲେ ଯହିଁ ଦିନୁ
ନୃପତି କୁମାରୀ ତନୁ ସୁକୁମାରୀ ଝୁରି ଝୁରିଣ ଖୀନ ତନୁ ।
ସୁନ୍ଦରୀ । ଶୋକ ତା କହଣା ନ ଯାଇ ।
ନୟନୁଁ ନୀର ବସନ୍ଧରା କରିଣ କୁଚ-ଶମ୍ଭୁରେ ବରଷଇ । ୧ ।

ଶିରୀଷ କୁସୁମ ସୁକୁମାର ତନୁ କୁଳିଶୁଁ କଠିନ ହୋଇଲା ।
ସ୍ନାନ ବେଶନ ନିଦ୍ରାହିଁ ଭୋଜନ ଯେତେକହିଁ ବାଳୀ ତେଜିଲା
ସୁନ୍ଦରୀ । ସଖୀଜନ ପାଶେ ବସିଣ ।
ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ ମନ ହୋଇଣ ବିସ୍ମୟ କହଇ ପ୍ରଳାପ ବଚନ । ୨ ।

କି ଦୋଷ ମୋହୋର ହୋଇଲା କୁମର ଉପେକ୍ଷିଣ ଗଲେ ସଜନୀ ।
ଶଶିସେଣାକୁ ଯେବିକା କରି ସଙ୍ଗତେ ଘେନିଣ ଗଲେ ସେ ରଜନୀ ।
ସଙ୍ଗାତ । ସମାନ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନୋହିଲି ।
ସପତ୍ନୀ ପଣେ ହିଂସ୍ରକ ବଚନେ କଉଁଦିନେ ଅବା କହିଲି ।୩।

୧-୨—ନୂଆ ଦୁଲାଳୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବାଳୀ (ଗ) ।

---

୧ । ନୟନରୁ ନୀର—ଆଖିରୁ ଲୁହ । ବସନ୍ଧରା – ଜଳ ଧାରା ସହ (ବସୁଧାରା ଶବ୍ଦଜ) ।
କୁଚ ଶମ୍ଭୁ—କୁଚ ହେଲେ ମହାଦେବ । ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଜଳଧାରା ଦିଆଯାଏ ।
ଏଠାରେ ଆଖିର ଲୁହ ଜଳଧାରା ପରି କୁଚରେ ପଡ଼ିଲା ।

୨ । କୁଳଶୁଁ—ବଜ୍ରଠାରୁ । ବେଶନ—ବେଶ ହେବା ।

୩ । ହିଂସ୍ରକ ବଚନେ—ହିଂସାଳିଆ କଥାରେ ।

ପ୍ରଭୁ ଜନକଙ୍କର ଉଚିତ ବେଙ୍ଗର ଦାସ ଦୋଷ କଲେ ସହିବା ।
ଦାସୀପଣେ ମୋତେ ସଙ୍ଗତେ ନ ନେଲେ ଦୁଇଙ୍କି କରିଥାନ୍ତି ସେବା ।
ସଙ୍ଗାତ । ଦାରୁଣ ହୃଦୟ ହୋଇଲେ ।
ଚଖାଇ ଅମୃତ ହରିନେଲେ ଚତ୍ରୁ ଦେହ ଦାବାନଳେ ଦହିଲେ ।।

ଆଉ କି ଜୀଇବି ନିଶ୍ଚୟେ ମରିବି ଦହିବି ମନର ବେଦନା ।
ଯେମନ୍ତ କହୁଁ କହୁଁ ଆସି ମିଳିଲେ ଅନ୍ଧମାଣିକ୍ୟ ଶଶିସେଣା ।
ସୁମୁଖୀ । ଦେଖିଣ ଚକିତ ହୋଇଲା ।
ଲୁହାକୁ ଚୁମ୍ବକ ଦେଖିଣ ଯେସନ ଧାଇଁଣ ଚରଣ ଧଇଲା । ୬ ।

ବେଗ କହ ତୋର ଶଶିସେଣା ବାଳୀ କୋଳ କରଣ ଲୁହ ପୋଛି ।
ନ କର ଶୋଚନ ଶୁଣ ଗୋ ବଚନ କଛୁ ନ ବଞ୍ଚିର ମୃଗାକ୍ଷି ।
ସଜନି । ନାମ କହିବି ବୋଲି ମୋତେ ।
ନିଶାକାଳରେ ସଙ୍ଗତେ ନେଇ ଗଲେ ବିହଙ୍ଗମ ତୀର ଯୁଗତେ ।।

ସ୍ନାହାନ କରଣେ ନାମ କହୁଁ କହୁଁ ଜଳଦେବତା ହରି ନେଲେ ।
କୁଳଶ ଘାତ କି ହୋଇଲା ତୁରିତ ମୋହ ହୋଇଲି ମହୀତଳେ ।
ସଜନି । କେତେ ଦୁଃଖ ତୋତେ କହିବି ।
ଦୟା କରି ଋଷି ଉପଦେଶ ଦେଲେ ତହୁଁ ଭେଟିଲି ସାତ ଦେବୀ ।।

ମୋତେ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ସେ ଦେବ-ତରୁଣୀ ପାତାଳ ଭୁବନକୁ ଗଲେ ।
ମାୟା ଲଗାଇ ମୋହ ରଖି ତାହାଙ୍କୁ କୁମରଙ୍କୁ ନେଇ ଅଇଲେ ।
ସଙ୍ଗାତ । ବରଷକେ ଭେଟ ପାଇଲି ।
ବିଳମ୍ବ ନ କରି ବାହାରେ ବାହାରେ ତୋର ସନ୍ନିଧିକୁ ଅଇଲି । ୮ ।

ଶଶିସେଣା ବାଣୀ ଶୁଣି ସେ ତରୁଣୀ ଆପଣା ତାପ ଶାନ୍ତି କଲା ।

---

୭ । ବିହଙ୍ଗମ ତୀର — ବିହଙ୍ଗମ ଗୋଷ୍ଠୀ ନଈର ନାଁ, ତା'ର କୂଳକୁ ।

ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ କଥା ଶୁଣି ମନେ ମନେ ଆକୁଳିତ ଚିତ୍ତ ହୋଇଲା ।
ସୁନ୍ଦରୀ । ପଦ୍ମର ନୀର ଘେନ କରେ ।
ବେନି ଜନଙ୍କର ଚରଣ ପଖାଳି ଉଦକ ଘେନିଲାକ ଶିରେ ।୯।

ମାଜଣା ନିତ୍ୟକର୍ମ ବିଧି ସାରଣ କଲେକ ଅମୃତ ମୋଣୋହି ।
ମାତାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଯାଇ ବଲ୍ଲଭ ପ୍ରବେଶ ଜଣାଇ ।
ସୁନ୍ଦରୀ । କହିଲା ଯଥାବିଧି କରି ।
ଅନ୍ତେଶ୍ୱର ପୁରେ ହରଷ ହୋଇଲେ ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥

ସକଳ ଦୁଃଖ ପାସୋରଣେ ସେ ପୁଣି ବଲ୍ଲଭ ଭେଟି ସୁଖେ ରହି ।
ଶଶିସେଣା ଦିନେ ସୁମରଣେ ମାତା ପିତା କଥା ଚିନ୍ତା କରଇ ।
କୁମର । ତା ଦେଖି କାତର ହୋଇଲା ।
କି କେ ଏଡ଼େ ଦୁଃଖୀ, ଶୁଣରେ ସୁମୁଖି କି ଦୋଷ ମୋହୋର ହୋଇଲା ।

ବୋଲଇ ତରୁଣୀ ଶୁଣ ପ୍ରାଣମଣି ଯେତେକ ପଡ଼ିଲା ବିପତ୍ତି ।
ମାତା ପିତା ଶୋକ କରାଇ ଅଇଲୁଁ ତହିଁକି ଫଳିଲା ଯୁଗତି ।
ସୁନ୍ଦରୀ । ବୋଲଇ ଶୁଣିମା କୁମର ।
ମାତା ପିଅର ଶୃଳ ଯାଇଁ ଦେଖିବା ଯିବା ଆମ୍ଭର ନିଜପୁର ।୧୨।

ଅହିମାଣିକ୍ୟ ବୋଲଇ ତାହା ଶୁଣି ମୂର୍ଚ୍ଛିଲେ ସେ ମଲା ବୋଲିଣ ।
ଯେବେ ଗଲେ ସର୍ବେ ଚକିତ ହୋଇବେ ଭଣ୍ଡାଇବା କିସ କହିଣ ।
ସୁନ୍ଦରୀ । ବୋଲଇ ଶୁଣ ପ୍ରାଣନାଥ ।
ଯେ କଥାକୁ କିଛି ମନେ ନ ବିଚାର ଅଛଇ ଉପାୟେ ବହୁତ ॥

୧୧-୧ – ପାସୋରିଣ ଲେଉଟି ବଲ୍ଲଭ ଭେଟି (ଗ) । ୧୧-୪—କି ଦୋଷ ଅବା ମୋ ହୋଇଲା (ଗ) ।

---

୯ । ପଦ୍ମର ନୀର—ବାସନା ପାଣି । ୧୧ । କି କେ—କାହିଁକି ।

ଯେତେ ବିସ୍ତରି ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ହକାରି ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରେ ସୁନ୍ଦରି ।
ତାତ ଜନନୀଙ୍କି ଜଣାଇଣ ଆସ ଯିବ ଆମ୍ଭର ନିଜ ପୁରୀ ।
ସୁମୁଖି । ଦୁଃଖ ନ ଧରିବା ମନେଣ ।
ବହୁତ ଦିନ ତୁମ୍ଭ ପୁରେ ରହିଲୁ ଦେଖିବୁ ମାତା ପିତା ପୁଣ ।୧୪।

ନାହା ବଚନ ନିଘାତ ଯେ ମନ ଶୁଣି ତା ଆତମା ଉଡ଼ିଲା ।
ନ ଫୁରଇ ବାଣୀ ମଉନ ତରୁଣୀ ହୋଇ ସେଠାରୁ ବାହୁଡ଼ିଲା ।
ସୁନ୍ଦରୀ । ପ୍ରବେଶ ଜନନୀ ଭୁବନ ।
ବଲ୍ଲଭ ସନ୍ଦେଶ ଜଣାଇ କହନ୍ତେ ଲୋତକ ପୂରିତ ଲୋଚନ ॥

ଜେମାର ଶୋକ ଦେଖିଣ ଯେତେ ବାମା ଅନ୍ତେଃପୁର ପୁରେ ଅଛନ୍ତି ।
ଆକୁଳ ହୃଦୟ ସବୁଙ୍କର ହୋଏ କୋଥେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୁଅନ୍ତି ।
ଅବଳା । ନୃପତି ଛାମୁରେ କହିଲେ ।
ଦୁହିତା ବିଚ୍ଛେଦ କଥା ଗରୁବଥା ପିଅରଇ ଶୁଣି ପାଇଲେ ।୧୬।

ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଗଣ ହକାରି ରାଜନ ଜୁଆଇଁ ସନ୍ନିଧେ ପେଷିଲେ ।
ଅନେକ ପ୍ରବୋଧି ଘେନିଣ ସାମନ୍ତେ କହନ୍ତେ କୁମର ଭାଷିଲେ ।
ବଚନ । କହିବ ନୃପତି ଛାମୁରେ ।
ବହୁତ ଦିନ ନିଚନ୍ତରେ ରହିଲୁ ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ଏ ପୁରେ ॥

ଯେବେ ଯାଇ ମାତା ପିତାଙ୍କୁ ଦେଖିବୁ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଇଷ୍ଟଗଣ ।
କିଛୁ ଦିବସ ଉତ୍ତାରେଣ ଲେଉଟି ଆସିବୁ ତୁମ୍ଭର ଭୁବନ ।
ଏସନ । ଶୁଣି ବାହୁଡିଲେ ଦୂତ ।
ନୃପତି ଛାମୁରେ ସମସ୍ତ କହିଲେ ହୋଇଲେ ରାୟେ ହେଠମାଥ ॥

୧୫-୧ — ଶୁଣି ତା ସାହାସ ଉଡ଼ିଲ (ଗ) ।

ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଯେବେ ଯିବେ ନିଶ୍ଚୟେ ବଳେ ତ ରଖି ନ ପାରିବା ।।
ତାର ଜନନୀ ଦେଖି ଯେବେ ଆସିବେ ପଠାଇ କର ଜେମା ନେବା ।।
ନୃପତି । ଯେମନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଅଗ୍ୟାଁ ଦେଇ ।
ଇତର ପୁରେ ବଜେ କରି ହକାରି କହନ୍ତି ରାଣୀ ମହାଦେଈ ।।।

ଜୁଆଇଁ ଯିବେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଭୁବନ ଦେଖିବେ ଜନନୀ ପିଅର ।।
କିଛୁ ଦିବସ ରହି ତହିଁ ଆସିବେ ଜେମା ଯିବାକୁ ସଜ କର ।
ନୃପତି । କୁମାରୀ ଡାକି ଭିଆରନ୍ତି ।।
ମାତା ପିତାଙ୍କୁ ତୁ ମନେ ନ ଧରିବୁ ସେବା କରିବୁ ନିଜ ପତି ।।।

ଶାଶୁ ଶଶୁର ଗୁରୁଜନ ମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଭଗତି ହୋଇବୁ ।।
ଶଶିରେଖାଙ୍କୁ ସଉତଣୀ ବୋଲିଣ ହିଂସା ବଚନ ନ କହିବୁ ।।
ସୁମୁଖି । ବଡ଼ କୁଳର ତୁ ଦୁଲଣୀ ।
ବିଶେଷେ ବଡ଼ କୁଳର କୁଳବଧୂ ଦୂଷଣ ଯେମନ୍ତେ ନ ଶୁଣି ।। ୨୧ ।।

କହୁ କହୁ ସ୍ୱୟେ ଅଧର କମ୍ପାଏ ଲୋତକ ପୂରିଲା ଲୋଚନ ।।
ଦେଖି ସୁମୁଖୀ ସମସ୍ତେହେଁ ଆକୁଳ କ୍ରୋଧ କରନ୍ତି ଘନ ଘନ ।।
ଅବଳା । କାଲି ଯିବା ଶୁଣି ବିକଳ ।।
ବାଳୁତ ପରାୟେ ସବୁଙ୍କର କାୟେ କେଶ ବାସର ଅସମ୍ଭାଳ ।। ୨୨ ।।

ଆପଣା କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତି କରି ରାଜନ କୁମାରୀ ତାପ ଶାନ୍ତି କରି ।
ଅବକାଶ ହୋଇ ହକାରି ଜୁଆଇଁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଭିଆରି ।
ନୃପତି । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଙ୍କ ଅଣାଇଲେ ।।
କୁମାରୀର କର ଧରି ଯେ ନେଇଣ କୁମର କରେ ସମର୍ପିଲେ ।।।

୧୧-୯—ବଳେ ତ ନ ରଖିବା ଅବା (କ)।

ଅନେକ ଅଣଗନ ଧନ ବସନ ଦେଇ ଯାହାଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ଘେନଣ ସାମନ୍ତେ ଯାଅ ସକଳେ ଜେମା ତୁଲେ ।
ଯହୁଁ ସେ । ଆଜ୍ଞା ପାଇଣ ଯେ ସାମନ୍ତେ ।
ଦର୍ଶନ କରି ଯାଇ ଜଳ ଭୁବନେ ସଜ ହୋଇଲେକ ଭୂପତେ ॥

ଅହମାଣିକ୍ୟ ଶଶିସେଣା ସହିତ ନୃପତି ଚରଣେ ନମନ୍ତି ।
ମହାଦେଈଙ୍କି ଯେ ପ୍ରଣାମ କରଣ ମେଲାଣି ପାଇଣ ଚଳନ୍ତି ।
ମାଯେଣ । ପ୍ରବେଶ ଆପଣା ରାଜ୍ୟେଣ ।
ଦେଶାନ୍ତର ଦେଖି ସ୍ୱଦେଶ ପଥର କହଇ ନୃପ ସନ୍ନିଧାନ ।୧୪।

ତୁମ୍ଭର ଝିଅ ଶଶିସେଣା ବଲ୍ଲଭ ଅହମାଣିକ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିସୁତ ।
କାମନ୍ତା ନୃପ କୁମାରୀ ବର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଆମ୍ଭ ରାଜ୍ୟରେ ଉପଗତ ।
(ଶୁଣ) ଦେବ ହେ । ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ଅଛି ସଙ୍ଗେ ।
ପର ଆଠ ବୋଲ ଓଗାଳନ୍ତୁ ଯହୁଁ କହିଲେ ବହୁତ ସରାଗେ ॥

ଚାର ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ଶୁଣି ନୃପମଣି ଚକ୍ଷିତ ପରିଯେ ହୋଇଲେ ।
ଚୈତ୍ର ଗଲ୍ଲ ଧନ ପାଇଲାକ ଦୀନ ତେସନ ପରିଯେ ହୋଇଲେ ।
ନୃପ ଯେ । ଅନ୍ତେଶ୍ୱର ପୁରେ କହିଲେ ।
ସର୍ବ ତରୁଣୀ ହରଷିତ ହୋଇ ପୁଣି ଅନ୍ଧକ ଲୋଚନ ପାଇଲେ ॥

କହୁଁ କହୁଁ ଆସି କଟକ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ନବରେ ।
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ଘେନ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବିଜୟେ କଲେ ଅନ୍ତେଶ୍ୱରେ ।
ସୁନ୍ଦରୀ । ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ମାଧ୍ୟେ ପୁଣି ।
ଚରଣେ ପଡ଼ନ୍ତେ କୋଳରେ ଧରଣ କରନ୍ତି ବହୁତ କାରୁଣି ॥

---

୧୪ । ଦେଶାନ୍ତର—ବିଦେଶ ବା ଦୂର । ୧୨ । ଉଚ୍ଚଳ ହୋଇ—ଅନନ୍ଦିତ ହୋଇ ।

ଶଶିସେଣାଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ଘେନିଯାଇ ପିଅର ପାଦେ ଓଲଗାଇ ।
ସେନେହ ଭରେ ଶିର ଚୁମ୍ବି ରାଜନ ନୟନରୁ ନୀର ବହଇ ।
ନୃପତି । ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ମୋର ମାୟେ ।
ବାଘ ନେଲା ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି ତୋତେ ଯେମନ୍ତ କେବଣ ଉପାୟେ ॥

କର ଯୋଡ଼ିଣ ଶଶିସେଣା ବୋଲଇ ଶୁଣିମା ସାବଧାନ କରି ।
ଅହ୍ମମାଣିକ୍ୟ ସ୍ନାହାନ କରନ୍ତେଣ ଜଳଦେବତା ନେଲା ହରି ।
ଭୋ ତାତ । ବାଘ ରୂପେଣ ସେ ଅଇଲେ ।
ନିଶାକାଳେ ମୋତେ ଶୟନ ମନ୍ଦିରୁ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେଣ ଘେନିଗଲେ ॥

ଦେବୀ ଛମ୍ଭରେ ଦେଲେ ନେଇ ଦୁହିଁଙ୍କ ଦେଖିଣ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ।
ବନ୍ଦୀ କରାଇଣ ପାଶେ କନ୍ଦୁଦନ ଦାସୀଙ୍କି ରାଇ ଆଁଗ୍ୟା ଦେଲେ ।
(କାହ୍ନୁଁ) ଅଣିଲ । କାହାର ଯେ ବେନି ସନ୍ତତି ।
ଦୁଖୀ ହୋଇଥିବେ ପିଅର ଜନନୀ ନେଇଣ ଛାଡ଼ି ଆସ ଯାଉ ॥

ଦେବୀ ବଚନେ ଦାସୀମାନେ ବମନ ସେ ରଖି ନ ପାରେ ଯେ କେହ୍ନୁ ।
ରୋଷେ ପୂରିତ ଘେନିଗଲେ ଭୁରିତ ଅରଣ୍ୟେ ଛାଡ଼ିଗଲେ ତହୁଁ ।
ପିଅର । ବନ ଭିତରେ ରହିଥିଲୁ ।
ଆପଣା ରାଜ୍ୟଙ୍କୁ ବାଠ ବଣା ହୋଇ କାମନ୍ତା ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲୁ ॥

ସେହ୍ନୁ ରାଜ୍ୟରେ ଗଣ୍ଡାର ଉପଦ୍ରବେ ଖର୍ବ ହୋଇଲେ ସର୍ବଦେଶ ।
ନୃପତି ବୋଇଲେ ଗଣ୍ଡା ଯେ ମାରିବ ଜେମା ତାଙ୍କୁ ଦେବା ଅବଶ୍ୟ ।
ପିଅର । ବିହି କରିଅଛି ନିର୍ମାଣ ।
ଅହ୍ମମାଣିକ୍ୟ ଯେ ଗଣ୍ଡାଙ୍କୁ ମାଇଲେ ଦୁହିତା ରାୟେ ଦେଲେ ପୁଣି ॥

ସେହ୍ନୁ ରାଜ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ରହିଲୁ ନ ଛାଡନ୍ତି ସେ ସ୍ନେହ କରି ।
ଦିନେ ମୁଁ ନିଶାକାଳେ ଶୋକ କରଇ ତୁମ୍ଭ କଥା ମନେ ସୁମରି ।

ପିଅର । ନୃପତି ବାରତା ପାଇଲେ ।
ଶୋକେ ତାକଣ ବହୁତ ତିଆରଣ ଦୁହିତା ତାଙ୍କୁ ସମର୍ପିଲେ ।୩୪।

ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଇ ନାନା ପ୍ରକାରେ ପାହିଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କହିଲେ ।
କୁଅଇଁ କେମା ତାହାଙ୍କ ଭୁବନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଅସ ବୋଇଲେ ।
(ଶୁଣ) ପିଅର । ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସର୍ବ ସଇନ ।
ଆମ୍ଭର ସଙ୍ଗତେ ଆସିଣ ଅଛନ୍ତି ସାମନ୍ତ ପାହି ଆଦ ପୁଣି ।୩୫।

କୁମାରୀ ବଚନ ଶୁଣି ନୃପମଣି ହରଷେ ଅବକାଶ ହୋଏ ।
ଅହିମାଣିକ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଘେନଣ ଦର୍ଶନ କଲେ ନୃପପାଏ ।
ନୃପତି । କୁଅଁରିଙ୍କ କୋଳେ ଧଇଲେ ।
ପାହି ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଗଉରବ କରି ଅନେକ ପ୍ରକାରେ କହିଲେ ॥

ମନ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ମୁଖରେ ଚରଗଣେ କହନ୍ତି ତୁମ୍ଭ କୁମରହିଁ ଅଇଲେ ।
ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ଆସିଣ ଅଛନ୍ତି ନୃପତିନଗରେ ହୋଇଲେ ।
(ଶୁଣି) ବଚନ । ପାଇଲେ ରମଣ କୁଶଳ ।
ତୁରିତେ ନଗରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ଦେଖିଲେ ପୁତ୍ର ସ୍ନିଗ୍ଧକୋଳ ॥

ତାତ ଦେଖିଣ ତୁରିତେଣ କୁମର ଉଠି ପ୍ରଣମ୍ୟ ପାଦତଳେ ।
ବେଗେ କୋଳେ ଧରି ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ହରଷ ରମଣ କୁଶଳେ ।
(ଅତି) ଆନନ୍ଦେ । ପୁଲକ ହୋଅଇ ଶରୀର ।
ବେନିଜନଙ୍କ ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁ ବାରି ଧଇର୍ଯ୍ୟ ନରହେ କାହାର ।୩୮।

ନୃପତି ଅତି ହରଷେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପାଶେ କହିଲେ ସକଳ ସନ୍ଦେଶ ।
ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ସେ ବେନି ଜଣ ଅଣାଇ ସମର୍ପି ଦେଲେ ତାଙ୍କ ପାଶ ।

୩୮-୪—ବେନି ଜଣଙ୍କର ନୟନୁ ଲୋତକ ଝରିଣ ପଡଇ ଭୂମିର (ଖ) ।

---

୩୭ । କୁଶଳ ରମଣ—ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନାମ ।

[illegible] କୁଳବଧୂ ବେନି ।

ଏହାଙ୍କୁ ଘେନି ନିଜପୁର ଯାଅସି ଦେଖନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ଜନନୀ ।୩୯।

ଆଗ୍ୟାଁ ପ୍ରମାଣେ କୋଟିନିଧି ଅସିକ ଦରିଦ୍ର ଜନଙ୍କୁ ମିଳିଲା ।
ତେସନ ହରଷେ ପୁତ୍ରବଧୂ ଘେନି ନିଜ ଭୁବନକୁ ଚଳିଲା ।
ସଜନି । ଦାସୀମାନେ ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ ।
ଲୀଳାବତୀ ଆଗେ କହନ୍ତି ହରଷେ ତୁମ୍ଭର କୁମର ଅଇଲେ ॥

ସହଚରୀ ବାଣୀ ଶୁଣି ସେ ତରୁଣୀ ଅନ୍ଧ କି ଲୋଚନ ପାଇଲା ।
ମୃତୁ ଜନଙ୍କର ମୁଖେ କି ଅମିୟ ବିଧାତା ଆଣି ବରଷିଲା ।
ସଜନି । ତହୁଁ ଅଧିକ ସେ ଅବଳା ।
ପ୍ରେୟଥିଅନନ୍ତରେ ସୁତହିଁ ପ୍ରବେଶ ଧାଇଁଣ ଆସି କୋଳ କଲା ॥

ଶୋକ କରନ୍ତି ଅନେକ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ କୁମରଙ୍କୁ କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବାଇ ।
ଶଶିସେଣା ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ବେନିଜନ ପ୍ରଲମ୍ବ କଲେ ପାଦେ ଯାଇ ।
ସଜନି । ମନ୍ତ୍ରୀ କହନ୍ତି ନିଜ ବାମା ।
ଏହି ବେନି ଜନ ତୁମ୍ଭ କୁଳବଧୂ ଅଟନ୍ତି ନୃପତିଙ୍କ କେମା ।୪୨।

ସକଳ ସନ୍ଦେଶ ମଣାଇ କହିଲେ ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଲୀଳାବତୀ ।
ପୁତ୍ରବଧୂ କୋଳ କରି ସେ ବନ୍ଦାଇଣ ଘରକୁ ତହୁଁ ନିଅନ୍ତି ।
ସଜନି । ଜଗତେ ହୋଇ ସେ ଆନନ୍ଦ ।
ପରତାପ ରାୟେ ଶରଣ ପଶଇ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମପାଦ । ୪୩ ।

୩୯-୧—ଅତି ହରଷ ହୋଇ ମତି ମନ୍ତ୍ରୀକି କହନ୍ତି (କ) ।

୪୧-୧—କେ କେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାହର (ଗ) । ୪୨-୪—ଏ ବେନି ଜନ ତୁମ୍ଭର ବଧୂ ଅଟନ୍ତି ଖଟନ୍ତି (ଗ) ।

---

୪୨ । ସହଚରୀ—ଦାସୀ । ଅମିୟ—ଅମୃତ । ୪୨ । ପ୍ରଲମ୍ବ କଲେ—ଦଣ୍ଡବତ କଲେ ।